

SOVĚTSKÉ UMĚNÍ DVACÁTÝCH LET

Západ

Ročník 10. Číslo 4. srpen 1988

Časopis pro Čechy a Slováky

Cena \$3.75

Západ

Časopis pro Čechy a Slováky

Západ, bi-monthly for Czechs and Slovaks, published by the **Collegium Bohemicum** in Canada
Second Class Mail Registration Number 4890
ISSN 0226-3068

Vydává: Collegium Bohemicum jako dvouměsíčník
Redakční rada: Eva Límanová, Stanislav Reiniš, Josef Škvorecký, Miloš Šuchma, Ota Ulč

Redaktor: Miloš Šuchma
Administrátorka: Milada Reinišová
Grafická úprava: Věra Držmíšková, Ctirad Smolík
Sazba: Prague Typesetting, Inc.
Tiskne: Prague Typesetting, Inc.

Adresa redakce: Západ, Box 9021, Terminal P.O., Ottawa, Ont., Canada, K1G 3T8

Články nemusí vyjadřovat názory redakce.

Nevyžádané rukopisy se nevracejí.

Redakce si vyhrazuje právo na zkrácení a úpravu příspěvků.
Redakční uzávěrka vždy 1. února, dubna, června, srpna, října a prosince.

Adresa administrace: Západ, Box 322, Waterloo, Ont., Canada, N2J 4A4

Předplatné, příspěvky na tiskový fond, inzerci a změny adres zasílejte na adresu administrace.

Předplatné

1 rok:

Can: \$20.00

US: \$20.00

US: \$23.00

Kanada

USA

ostatní země (letecky)

nebo ekvivalent v cizí měně

2 roky:

Can: \$36.00

US: \$36.00

US: \$43.00

Československo vzhledem k devizovým a poštovním předpisům zdarma.

Cena jednotlivého čísla \$3.75.

Odběratelé v USA a v Kanadě mohou platit osobním šekem. V ostatních zemích bankovním příkazem nebo mezinárodní poštovní poukázkou (patrně nejvýhodnější pro evropské předplatitele).

Předplatné v Evropě lze poukázat na poštovní účet číslo 98601-202 u poštovního šekového úřadu 2000 Hamburg, BRD. Bankovní směrové číslo 200 100 20.

Předplatné lze rovněž poukázat přímo na bankovní konto Západu do Bank of Montreal, 239 Weber St. N., Waterloo, Ont., Canada, N2J 4H5 (TSA No. 5037-246).

Ročník 10.

Číslo 4.

Srpen 1988

Obsah

Byl rok 1968 možný? (Josef Škvorecký)	1
Svět	
Ve městě 24. letní olympiády (František Fiala)	3
Jerusalem 1988 (Ota Filip)	7
Divné události v Lisabonu (Josef Škvorecký)	9
Československo	
Hodnocení Československa na světovém žebříčku (Ota Ulč)	11
Smrt bez barvy, chuti a zápachu (Stanislav Reiniš)	12
Slovenský separatismus na rozcestí (Zdeněk Otruba)	14
Interview	
Rozhovor s českým fotografem Janem Lukášem (Iva Pekárková)	16
Film	
Tiché překvapení (Jan Uhde)	19
Jazyk	
Rodiče, děti, vnuci (Jiří Krupička)	20
Fórum	
Marginalia k Jehličkovu Husovi (Jan Křesadlo)	22
Hus otcem české reformace (Petr Kolář, TJ)	24
Literatura	
Nečekané pozvání (Zdena Salivarová)	25
Spisovatelství jako nebezpečná profese (Iva Kotrlá)	26
Zoja a tanky (Vladimír Cícha)	27
Dopis z Ruska (Jaroslav Bouček)	29
O pokoře ke stvořenému (Karel Hviždala)	30
Dopisy	31

Na obálce je fotografie Jaroslava Švestky
Sovětské umění také šedesátých let

Do každého čísla vkládáme propagační kartu ZÁPADU. Prosíme, předejte ji dál svým známým, o nichž si myslíte, že by o ZÁPAD měli zájem.

ZÁPAD DO VŠECH SVĚTADÍLŮ!!!

Josef Škvorecký

Byl rok 1968 možný?

Upřímně řečeno nevím, proč právě mě požádali, abych mluvil na téhle konferenci o roce 1968. Nejsem politik, nejsem historik ani politolog, nikdy jsem nebyl členem Komunistické strany, a neocítl jsem se proto v centru dění roku osmašedesátého. Mimoto — možná především — jsem na námět Dubčekova roku napsal velice dlouhý román *Mirákl*. Jak se mi ten *annus mirabilis* jevil, to je všechno v tom románu. Tady dnes nemůžu udělat víc, než že zrekapituluju pár názorů, k nimž jsem o tom zbabraném, bolestném a beznadějném námětu dospěl.

Jako každý, kdo tam toho roku byl, přirozeně jsem přemýšlel o těch měsících a o rocích, které jim předcházely, a retrospektivně jsem si zformuloval jistá mínění. Ta mínění nejsou možná víc než osobní předsudky. Na druhé straně představují třeba jistou, drazě vykoupenou zkušenost, z jejich perspektivy se doufáme, skutečnost roku 1968 nejeví příliš nepřesně.

Dospěl jsem k přesvědčení, že dubčekovské hnutí — které samozřejmě existovalo dlouho před tím, než bylo onálepkováno jménem toho neuvěřitelně naivního partajního bosse — tedy "liberální" hnutí uvnitř Komunistické strany, se tehdy pokoušelo — jako se dnes pokouší v Rusku — o vyřešení matematické nemožnosti známé jako kvadratura kruhu. Nebyl to první pokus toho druhu, zrovna tak jako "perestrojka" není pokus poslední. Byl to — a je to — prostě pokus sezdát svobodu myšlení a projevu s totalitním systémem, jenž samou svou přirozeností takové manželství vylučuje. Jak známo, termínu "totalitní moc" poprvé užil Mussolini, a samozřejmě že nikoliv v hanlivém smyslu; naopak, Mussolini, stejně jako krátce před ním Lenin, byl fascinován koncepcí totální moci. Výraz "totální moc" dá se synonymicky vyjádřit jako "monopol moci" a "monopol", chápáno jako pojem ekonomický, vylučuje ekonomickou svobodu. Monopolistické ekonomické formace v raném kapitalismu bez milosti mařily snahy malých podnikatelů využít ekonomické svobody zaručené americkou ústavou, pokud se takoví podnikatelé pokoušeli dělat business v oborech, které monopoly — jak říkají američtí Češi — zakornerovaly, tj. zcela ovládly. My také víme, že stejné svobody, jimž se těšíme tady v Kanadě, zaručuje i Československá ústava. Má to jen ten háček, že podobné jako v kanadských pojišťovnických smlouvách, vždycky je připojen nějaký "dodatek": nějaký rozkošný malý orwellianismus jako "Svoboda projevu je zaručena, vy-

jímaje případů, kdy je to proti zájmům socialismu." Anebo jak to nedávno napsal Ivan Skála, umělec všemožně zasloužilý: "Spisovatelé reálného socialismu mají absolutní svobodu psát, co chtějí; na druhé straně má socialistická společnost právo nevydat, co je proti jejím zájmům." Zamyslete-li se nad tímhle překrásným příkladem marxistické logiky, dojdete nevyhnutelně k závěru, že tehle druh svobody měli spisovatelé i v Hitlerově Německu.

Totalitní moc, nebo monopolní moc, se v komunistických státech vyjadřuje frází "vedoucí úloha Komunistické strany". No, a my se všichni pamatujeme, že jedním ze slibů, jež v roce 1968 dali veřejnosti partajní mluvčí, bylo znovuvvedení politického pluralismu do československého politického systému, přičemž by si ovšem Strana podržela "vedoucí úlohu".

Jsou tedy celkem tři možnosti:

1) Partajní mluvčí to nemysleli vážně. Termín "pluralismus" byl slogan, jehož se užívalo, aby se získala podpora nestrannického občanstva ve vnitropartajním boji "liberálů" s "konzervativci"; slogan, na nějž by se zapomnělo, sotva by liberálové měli kontrolu — možná "totální" kontrolu — nad partají v kapse; zapomnělo by se naň a nikdy by se neuvedl do praxe. Jestli tomu bylo tak, byla to jen repríza starého triku, který partaj úspěšně použila před rokem 1948, kdy zcela vážně slibovala, že bude respektovat právo na soukromý majetek výrobních prostředků pro řemeslníky, malé obchodníky, dokonce i malé podnikatele, a rozhodně pro malé zemědělce: kteréžto sliby promptně zapomněla, sotva se zmocnila totální moci; nebo jinými slovy, sotva se jí dostalo vedoucí role.

2) Partajní mluvčí to mysleli vážně, ale termínem "politický pluralismus" nemysleli nutně návrat k starým stranám rozličného politického zabarvení, jež se ve starém Československu mohly volně konstituovat, když zakladatelé sehnali dost podpisů nebo jinou formu podpory. Měli možná na mysli proměnu existujících společenských organizací, jako byl Svaz mládeže, umělecké svazy, ROH atd., z "převodních pák" Partaje ve skutečné svazy, skutečné organizace. Jenomže k těmhle pseudoorganizacím, k pákám, jimiž hýbala totální moc Strany, patřilo taky několik politických pseudostran: Lidová strana, Socialistická strana, a jestli mě neklame paměť, i cosi, co se nazývalo Strana slobody na Slovensku. Jestliže však staré "převodní páky" měly začít fungovat jako *bona fide* organizace, očekávali snad soudruzi, že tyhle pseudostrany zůstanou pseudostranami? A jestliže to neočekávali, co mohlo zabránit návratu k předválečnému demokratickému systému, který byl v plném

smyslu toho slova pluralitní? Mimo to, jak se měl vyřešit problém mnohočetného členství, jestliže se Národní fronta, pseudokoalice všech takových převodních pák jak odborového, tak politického typu, měla proměnit ve skutečnou koalici? Většina lidí byla členy několika organizací Národní fronty: ROH, ČSM, ale taky Svazu přátel SSSR, Svazu akvaristů, Svazu chovatelů drobného hospodářského zvířectva, neboť Národní fronta představovala skutečný vesmír všemožných a nejnemožnějších organizací, od Komunistické strany až snad po Baráčníky. Které z nich měli být majitelé mnohočetných členství věrní? A vezmeme-li v úvahu pluralismus a české sklony ke švejkárně, nebylo možné, že by ve volbách dostali většinu hlasů například Akvaristi, a vystřídali by pak Komunistickou stranu ve vedoucí úloze?

Zajisté že taková vidina je absurdní. Ale jestliže měli partajní mluvčí na mysli tohle, museli by si pořádně lámat hlavu, kdyby se byla liberální frakce v září 1968 zmocnila totální kontroly.

3) Partajní mluvčí to mysleli naprosto vážně a skutečně chtěli znovuzavést systém několika stran; v tom případě by se organizace Národní fronty jako ROH nebo kluby chovatelů všemožných zvířátek vrátily k funkcím, jaké mají v demokratické společnosti: staly by se představiteli zvláštních zájmů, ale nikoli zvláštních politických názorů. Jestliže ovšem partajní teoretici zamýšleli tohle, jak

se mohla zachovat, neřkuli zaručit, vedoucí úloha Komunistické strany?

Myslím, že uspokojivou odpověď na tyhle a podobné otázky jsem nikdy nedostal — i když pravda je, že jsem se nijak zvlášť po odpovědích nepidil. Nejasně si vzpomínám, jak někdo z dubčekovců kdysi tvrdil, že voliči by Stranu udrželi v majoritní převaze prostě z vděčnosti, že jim dala svobodu. No, nevím. Zdálo by se mi pravděpodobnější očekávat, že většina voličů by dala hlasy Komunistické straně, přesto že by měli možnost podpořit strany nekomunistické, prostě z reálnopolitické obavy, že kdyby komunisti volby prohráli,

intervenovala by jistá velmoc a nastolila by režim mnohem horší, než by byl režim zmalomocnělé, ale formálně pořád ještě vládnoucí Komunistické strany.

Na začátku tohoto projevu jsem řekl, že "totalitní moc" a "svoboda" jsou pojmy vzájemně se vylučující. To však není — abych užil termínu, jenž se mi v kontextu téhle přednášky zdá případný — "totálně" pravda. Existují různé stupně svobody: Polsko za Pilsudského jistě nebylo tak svobodné, jako jsou Spojené Státy za Reagana, ale bezpochyby bylo svobodnější než Itálie za Musso-

liniho, která byla zas značně svobodnější než Německo za Hitlera. Lekce roku 1968 v Československu nás mezi jiným učí, myslím, taky tohle: sezdat ideologicky vážně míněný komunismus se svobodou rovná se kvadratuře kruhu rovná se nemožnosti. Všechny pokusy v tomhle směru nutně skončí katastrofou, přivoděnou buď intervencí zvenci, podle vzoru sovětského nočního přepadu Československa, nebo intervencí vnitřní, podle vzoru nočního přepadu Solidarity jednotkami ZOMO. Ale jistá možnost tu je: svoboda získaná využitím téhle možnosti nebude nikdy tak sladká, plná svoboda západní liberální kapitalistické demokracie, ale tahle možnost pokusem o kvadraturu kruhu není. Je to sezdaní silného mladého muže nebo ženy jménem Svoboda se zkomirajícím, senilním autoritářským partnerem; s polomrtvolou ideologií, kterou už nikdo nebere vážně. Takové téměř už neživě důstojné existence vyžadují pouze slovní uznání, nominální přijetí jejich autority jakožto hlava rodiny. Pro mladého manžela, a zejména pro mladou manželku je však nesmírně snadné cizoložit; užívat svobody, kterou lze téměř — ne zcela, ale téměř — srovnat se svobodou neprovdané mládeže našeho permissivního věku.

To je, myslím, situace Maďarska, Jugoslávie a do jisté míry i Polska. Taková byla například i situace Španělska za dlouho umírajícího Franka.

Mohli byste namítnout, že ani v Československu nebere nikdo komunistickou ideologii vážně. Snad: jenže senilní manžel v Praze není poklidný autoritář, nýbrž *senex iratus*, popudlivý dědek klasické frašky, domácí tyran, jenž vyžaduje, aby každý předstíral, že frašku nazvanou Československá socialistická republika bere vážně, a kdo není ochoten k takovému předstírání, tomu dá nesnesitelný dědek ochutnat, zač je toho loket.

Proč je československá cesta k socialismu takhle specifická, nevím.

To je tedy nejzazší hranice tzv. "demokratizace" komunistického systému; hranice humánnosti socialismu "s lidskou tvář".

Vůdcové dubčekovského hnutí v roce 1968 si tyhle hranice měli plně uvědomit, a měli se snažit o oslabení své totalitní strany. Malér je v tom, že něco takového je taky nemožné: nelze mít veřejně ohlášený politický program, jehož cílem by bylo umenšení moci vlastní strany; rozhodně to nejde ve stínu sovětské moci. A přitom právě jen takové umenšení moci Strany představuje šanci, že se dosáhne jisté svobody v mezech komunistického systému. K dosažení takového cíle jsou však zapotřebí skutečně moudří vůdci: mnohem moudřejší než vůdci v demokratických společnostech, a také mnohem mazanější a nesrovnatelně

*Legum servi sumus,
ut liberi esse possimus.
(Jsme služebníky zákonu,
abychom mohli být svobodní.)*

*„Lidé dnes zase vědí, že existují věci,
pro které stojí za to také trpět.
Že věci, pro které se... trpí, jsou ty,
pro které stojí za to žít.“*

Jan Patočka

Oznamujeme všem přátelům, že zemřel náš drahý

Pavel Wonka

Skonal ve věznicí Ministerstva spravedlnosti ČSR v Hradci Králové

v úterý 26. dubna 1988 ve věku 35 let.

Rozloučíme se s ním v pátek 6. května 1988 v 15 hodin

v kostele sv. Vavřince ve Vrchlabí.

Dne 2. května 1988

Gerta Wonková – maminka
Jiří Wonka – bratr
Marie Hackelová – babička

Vrchlabí (543 01), U nemocnice 869

odvážnější. Komunista jako Kadár byl, možná, takového druhu. Jakeš, Husák, Biřák a spol. zřetelně toho druhu nejsou.

Myslím, že ani Dubček nebyl. Byl naivní; příliš upřímně věřící; svým paskřivým, komunistickým způsobem přílišný idealista, srovnáme-li ho s cynickým makléřstvím Husáka, agresivně blbeckou sebejistotou Biřáka, s epikurejským sobectvím Štrougala. Byl to dobromyslný, ne skutečně laskavý učedník čarodějníka Marxe, a zbytek jeho příběhu odypravěšl Goethe:

Herr, die Not ist gross!

Die ich rief, die Geister,

Werd' ich nun nicht los . . .

V mém primitivním překladu (Vrchlického u nás v knihovně nemají):

Pane, jsem v průšvihů.

Duchů, co jsem je vyvolal,

se zbavit nemohu . . .

Závěr Goethovy básně vyjadřuje, myslím, přesně, co se v roce 1968 stalo v Československu. Pokusy demokratizovat totalitní ideologii mohou vést jediné k vnějším nebo vnitřním potlačení takových pokusů — to v případě nejhorším, anebo v případě nejlepším, k polo-vičatým kompromisům, které, soudě dle příkladů Jugoslávie a Maďarska, kombinují v praxi, i když ne možná v teorii — má-li sňatek autoritářského dědka s líškou bystrouškou nějakou teorii — nevýhody kapitalistické demokracie, jako nezaměstnanost, s nevýhodami totalitarismu, jako svévolné zasahování všemocné policie do života občanů. Občané jsou trochu málo svobodnější než v nekompromisně stalinových státech, ale taky — ne vždycky, jak ukazuje solidně stalinové Rumunsko — trochu chudší. A protože žádný takový kompromis stejně nepřipouští existenci nezávislých politických stran oponujících komunismu, občané se třesou při představě, co se stane, když poněkud laskavější partajní boss zaklepe bačkorama nebo ho chatrné zdraví donutí odstoupit a na jeho místo nastoupí někdo ne tak laskavý. Protože my víme, nebot jsme to viděli znovu a znovu, že stát se může všechno.

Demokratizace prostě není a nemůže být demokracie. Pokud ovšem taková demokratizace nevydemokratizuje komunismus z Komunistické strany.

Ale tady jsme zpátky, kde jsme byli. Pokoušet se o něco takového je jen jiný pokus o kvadraturu kruhu. Nedovolí to přírodní zákony, nedovolí to Velký Bratr. Ani sobě to nedovolí.

*Předneseno na Kongresu Československého sdružení v Kanadě, dne 14. května 1988 v Ottawě.
Autorův překlad z anglického originálu.*

□

Svět

František Fiala

Ve městě 24. letní olympiády

Když se král Taejo uchopil moci v roce 1932 a tím ukončil téměř 500 let vlády dynastie Koryo, jedním z jeho prvních činů bylo poslat vyslance k čínskému císaři, aby mu vzdal vasalský hold a požádal ho o nové jméno pro svoje království. Císař zvolil jméno Choson — ranní ticho či ranní svěžest — s poznámkou, že je to jméno nejen krásné, ale i posvěcené historií. Poslední panovník dynastie Choson nebolí Yi zemřel v roce 1926. Tehdy už byla Korea okupována Japonci po 20. let. Označení země ranního ticha jí však zůstalo dodnes.

Do této země, která se všemi silami snaží zařadit mezi moderní země světa, jsme dorazili s manželkou Zdenkou koncem února. Měl jsem namířeno na universitu Yonsei, abych tam strávil semestr na katedře počítačů. Akademický rok se tu počíná 1. března. Oba jsme se těšili na ty čtyři měsíce v zemi pro nás tak vzdálené a tím ještě více exotické. Na seoulském letišti Kimp'o, položeném na západ od města, bylo rušno. Celní odbavení bylo tak důkladné, že se nepamatuji něco podobného od doby, kdy jsme opustili naši domovinu. Strach z terorismu je tu velký a zcela oprávněný a tak prohlédli všechna zavazadla, jak se patří. Slušně poděkovali za spolupráci a popřáli nám hezký pobyt v Koreji.

Během čekání na odvoz jsme byli svědky něčeho, co nás překvapilo a co jsme teprve později poznali že patří k dnešní Koreji. Urostlý muž, středních let, se postavil, kde procházely davy lidí, a začal hlasitě hulákat a mávat tlustou knihou. Nerozuměli jsme, co říká, ale, protože občas použil jména Jesus, odhadli jsme, že je to asi nějaký nadšený křesťanský kazatel. Po chvíli se k nám přiblížil a v angličtině nám nabídl svoje služby a dal vizitku s pozváním do jejich komunity. V příštích týdnech jsme viděli podobné scény v autobusech, v podzemní dráze či na rušných křižovatkách. Zvláště některé novější křesťanské sekty jsou velice agresivní a svoji horlivost přehání. A jak na tuto činnost reagují lidé? Správná konfúciánská výchova diktuje naprostou lhostejnost k takovým projevům. A to je přesně reakce kolemjdoucích. Nedají najevo, že něco slyší. Přesto však se zdá, že kazatelé s biblí v ruce mají úspěch, soudě podle počtu následovníků. Odhaduje se, že křesťanů je více jak 20% z celkového počtu 42 miliónu lidí.

Se svými 10 miliony obyvatel je Seoul jedno z největších měst na světě. Na konci druhé světové války tam žilo méně jak milión, tedy asi tolik jako v Praze. A teď jich tam žije tolik jako v celých Čechách a na Moravě dohromady. Během korejské války 1950-53 bylo město dvakrát dobyto severními Korejci, podruhé za vydatné pomoci Číňanů, a z větší části zničeno.

Třicetpět let po podepsání příměří, které přerušilo to děsné bratrovražedné řádění, avšak neodstranilo příčiny sporu, vidí návštěvník město moderní, plné ruchu a života. Střed je téměř úplně moderní. Staré památky jsou obnoveny, včetně bývalých královských paláců, městských bran a několikakilometrových hradeb. Na jih od řeky Han jsou moderní obytné čtvrti a také seoulský sportovní komplex a olympijský park, kde se budou odehrávat 24. olympijské hry v září 1988. Poznali jsme také přeplněné chudé čtvrti, kde se celé rodiny tlačí v jedné malé místnosti. Pracuje se tam, jí se tam na zemi, která v noci slouží jako postel. Odhaduji, že více jak polovina obyvatel města žije v bídných podmínkách. Přesto se sem tlačí stále více a více lidí toužících po nějaké práci a lepší budoucnosti.

Rozsáhlý kampus university Yonsei se rozkládá v severozápadní části města v překrásném kotlíku obklopeném ze tří stran zalesněnými kopečky. Je to nejstarší korejská univerzita, která oslavila v roce 1985 sto let od založení americkými presbyteriánskými misionáři. Nyní je to jedna ze 100 univerzit v zemi, patří však stále mezi nejprestižnější a největší. Téměř 30.000 studentů je zapsáno na 17 fakultách. Univerzita se snaží ze všech sil si vybudovat dobrou mezinárodní pověst. Zdá se mi, že se jim to daří. Mají výborné studenty i profesory. Korejské univerzity mají vládou stanovený počet studentů, které mohou přijmout. Výběr se děje na základě známek při povinných maturitních zkouškách. Yonsei si údajně vybírá kandidáty z 5% nejlepších maturantů. Přesvědčil jsem se, že mnoho studentů je vynikajících. Z 31 studentů, které jsem učil ve 4. ročníku, více jak 20 bylo výborných. Ne zrovna nejjednodušší látku, stejně jako angličtinu, zvládali bez potíží. Většina z nich, hlavně ti z bohatších rodin, odcházejí po promoci na postgraduální studium do zahraničí, v první řadě do USA, ale také do Kanady a západní Evropy. Muži se

tak vyhnou povinné tříleté vojenské službě. Vráti-li se vůbec zpět do Koreje po obdržení doktorátu, musí jít na vojnu jen na 6 měsíců a pak na ně čekají dobrá místa buď v průmyslu či na četných univerzitách.

Na našich cestách světem zpravidla cestujeme sami. V Koreji jsme však učinili dvakrát výjimku. Přidali jsme se k zájezdům United Service Organizations, dobrovolné organizace, která se stará o program pro americké vojáky, námořníky a jejich rodiny v různých částech světa. Mají-li volná místa, přivítají i spolucestující z jiných národů. A nás Kanada přijali ochotně. První cesta nás přivedla na jih korejského poloostrova, druhá pak do pohraničí vesnice Panmunjom v demilitarizované zóně na severozápad od Seoulu.

Začátkem dubna jsme vyrazili zájezdovým autobusem USO na jih po dálnici na Pusan. Stavba této 428km dlouhé dopravní tepny byla jedním z hlavních projektů za vlády presidenta Parka, který byl zavražděn svým sekretářem v roce 1979. Naším průvodcem byl korejský dobrovolník, který nedávno skončil studium angličtiny na Korejské národní univerzitě. Cesty se zájezdem USO využívá k tomu, aby se zdokonalil v angličtině a seznámil se blíže s cizinci. A jak sám řekl, také proto, aby zabil trochu čas v době, kdy si hledá práci. Za posledních 10 let se počet absolventů univerzit v Koreji zdvojnásobil, takže řada z nich stráví několik let, než najde práci.

Nemůžeme jet příliš rychle, provoz je hustý. Předjíždíme americké vojenské kolony. Právě se skončily pravidelné jarní korejsko-americké manévry a tak se utahání vojáci vrací na svoje základny. Tunely, kterých je tu spousta, jsou hlídány vojenskými hlídkami. Krajina je plná kopců porostlých smíšenými lesy. Mezi kopci se proplétají úrodná údolí. Pečlivě obdělávaná pole se mísí se spoustou skleníků, v nichž se pěstuje především zelenina. Vesnice a města mají plno novostaveb, všude se buduje. Hospodářský pokrok se šíří z velkých měst na venkov.

Na oběd se zastavujeme v jídelně americké vojenské základny Carroll nedaleko Waugwanu. Chtějí po nás pasy. Celý autobus je odbaven za necelé dvě minuty. A pak projíždíme celou základnou pěkně až do nejvzdálenějšího rohu. Nikdo nám nepřikazuje, že nesmíme fotografovat. Všude je plno vozidel a jiného vojenského zařízení.

Za slunečného počasí se vydáváme na jih do Kajasanského národního parku. Obdivujeme se okolním pohorím, posetým místy kvetoucími růžovými azalkami. Už z dále vidíme vrcholek Kajasanu ve výši 1430m. Naším cílem je slavný, historický, buddhistický klášter Haeinsa na úpatí této hory. Je v něm uschována tzv. Tripitaka

Koreana. Je to 86.600 velkých dřevěných tiskařských tabulek obsahujících skvost buddhistické kultury — nejuplněnější souhrn buddhistického učení v Asii z 10. — 12. století. Tabulky byly sem, do kláštera vysoko v horách a na jihu, přeneseny z ostrova Kanghwa, ležícího v ústí řeky Han asi 50km na západ od Seoulu, před postupující mongolskou invazí na začátku 13. století, aby byly zachráněny před zničením. Po mnoha stáletích jsou středem obdivu všech, co sem do hor zavítají.

Po noci strávené v tepelných lázních Pugok, s mnoha hotely a nočními podniky, a také s novým tak zvaným havajským Walt Disneyland, jsme odjeli na jih k moři do Chinhae, abychom se obdivovali nádherným třešňovým květům, které jsou tam právě rozkvetlé. Nejdříve jsme měli krátkou prohlídku největší korejské námořní základny a námořní akademie. Na území akademie se nachází rovněž prezidentská letní vila. Základnu postavili Japonci v době okupace. Vysázeli tu také 45.000 třešňových stromů, aby se cítili jako doma, kde je třešňový květ národní květinou. Po osvobození v roce 1945 Korejci v návalu nenávisti k bývalým okupantům si vylili zlost na ubohých třešních. Vykáceli je. Všechny, do jedné. Když však za několik let objevili, že třešňové stromy, i ty japonské, pocházejí původně z korejského ostrova Cheju, tak to co nejrychleji napravili. Perfektně, po korejsku. Donkonce zvýšili kvótu, aby Japonce

trhli. Zasázeli 60.000 nových stromů. V současné době je festival třešňových květů v Chinhae hlavní turistickou atrakcí během první poloviny dubna. Stovky autobusů a zvláštní vlaky sem přivázejí tisíce domácích i zahraničních návštěvníků. Za slunečného počasí procházka rozkvetlým městem, tržištěm a okolím přispěla k dobré náladě všech.

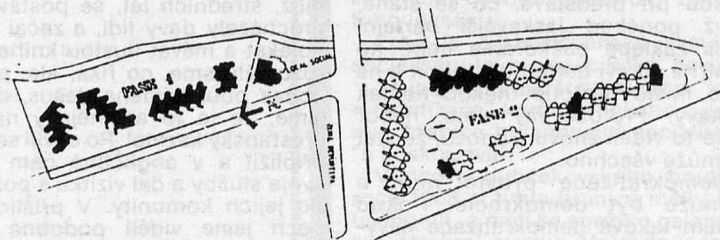
Necelých 50 km na východ, na jihovýchodním cípu poloostrova, je čtyřmilionový Pusan, důležité průmyslové středisko a největší korejský obchodní a vojenský přístav. Velká část jihokorejských výrobků jako aut, textilií, počítačů a jejich součástek, televizorů, ledniček a mikrovlnných kamen — které v posledním desetiletí zaplavují světové trhy, odtud vyrazí na cestu do světa. V nedalekých loděnicích usilují o to, aby se stali nejpřednějšími konstruktéry námořních lodí na světě.

Pamětní hřbitov Spojených národů je jediný památník tohoto druhu na světě. Byl vybudován na počest těch 38.000 vojáků OSN a 235.000 jihokorejských vojáků, padlých ve válce, která si vyžádala celkem přes dva milióny obětí. Bylo mezi nimi také 378 Kanadánů. Celkem 16 států vyslalo svoje vojska na pomoc napadnuté Jižní Koreji.

Nejllepší doba na návštěvu největšího korejského rybiho trhu je brzy ráno, kdy se rybáři vrátí se svou noční kořistí, vykládají ji a na místě prodávají, ve velkém i malém. V přílehlých halách je plno stánků, kde

KRAJANSKÉ STŘEDISKO DENIA — ŠPANĚLSKO

Na výběr jsou: garsonky, byty, řadové domky, vilky a pozemky. — V Denii najdete: příznivé klima, kouzelný kraj a nové přátele ze všech koutů světa.

"LA PEDRERA II" VESNIČKA KLUBOVÉHO RÁZU

Fáze 1: dokončena a vyprodána
Fáze 2 & klub: ve výstavbě

Bližší informace, prodej a podnájem:
DIVA IMMOBILIEN K. & V. DIVOKÝ
Segantinstr. 9, CH-8049 Zürich

Tel: 01/341 21 56

převážně ženy prodávají živé ryby všeho druhu. A těch druhů je stovky. V životě jsem takové ryby neviděl. Chvillemi jsem se otrásl, když jsem viděl některé ty šeredy. Na stáncích v přílehlých uličkách prodávali s rybami i soju, levnou kořalku, kterou se zapijí živé ryby podobně hlemýžďům. Naučil jsem se jíst syrové pokrájené ryby, ale ne tu slizkou drobotinu či exotické kousky.

Největší buddhistický chrám v Koreji, Tongdosa, je položen v lesnatých horách na sever od Pusanu. Více jak hodinová procházka údolím kolem potoka nás přivedla k hlavním budovám chrámu založeného v roce 646. Jsou v něm uloženy relikvie historického Buddha přinesené sem z Číny.

Druhý zájezd z USO byl podstatně kratší, šedesát kilometrů na severozápad od Seoulu, do vesnice Panmunjom, kde byla podepsána dohoda o příměří 27. července 1953. Společná vojenská komise, která dohlíží na dodržování příměří se tu schází denně. Návštěva tohoto místa je možná jen v organizovaných zájezdech pro cizince. Normálním Korejcům není přístup dovolen. Je to vše pro ně příliš bolavé. Většina rodin má příbuzné na severu a neví o nich za poslední desítky let vůbec nic. Telefonní ani poštovní styk neexistuje. Panmunjom je jediný bod, kde se Sever stýká s Jihem a kde je možné překročit 242 km dlouhou demilitarizovanou zónu. Tato 4.000 m široká zóna se táhne od Žlutého moře na západě až po Japonské moře na východě. 1.292 bílé natřených pilířů vyznačuje přesně střed této DMZ, tedy hranici. Údajně je to země nikoho. Na obou stranách jsou však rozsáhlá minová pole, kde v průběhu desetiletí zahynuly tisíce lidí na obou stranách, včetně 370 vojáků OSN, kteří tam slouží jako pozorovatelé. Zdá se, že DMZ je ještě více neprodyšná než železná opona. Severní Korea má údajně pátou největší armádu na světě, téměř milion vojáků. Jižní Korea jich má 640.000.

Před zájezdem jsme dostali písemné pokyny, jak se obléci a jak se chovat. Žádné jeans, minisukně, holá ramena nebo tenisky. Vyhnut se jakýmkoliv projevům či posuňkům, které by mohly sloužit druhé straně k propagaci. Autobus nás dovezl do tábora Bonifas v tak zvané Joint Security Area na hranici DMZ, která je pod správou vedení vojsk OSN. Tam nám přehráli film o historii korejského konfliktu a průvodce vysvětlil pravidla pobytu v DMZ. Každý z nás dostal vizitku jako oficiální host OSN. Museli jsme podepsat prohlášení, že návštěvu podnikáme na vlastní zodpovědnost. Pak nás vezly autokary OSN přímo k hranici uprostřed DMZ.

Po cestě jsme se dověděli o tom, jak pilní Severokorejci využívají času

hrabáním v zemi. V roce 1974 byly objeveny tři tunely pod DMZ. Jeden z nich tak velký, že jim bylo možné přepravit 24. 000 vojáků během hodiny na jih DMZ, do Jižní Koreje. Od té doby objevili dalších 17 tunelů a celá podzemní skladiště pro tanky a letadla. Severní Korea má pověst jedné z nejzaostalejších a nejuzavřenějších zemí na světě, kde lidé žijí ve stálém teroru a nepředstavitelné bídě.

Neumírající vůdce Kim Il-Sung, podporován vydatně dvěma velkými bratry na severu a západě, úspěšně ztroučuje celý národ po způsobu panovníků z minulých století. V posledních letech byl přímo zbožštěn. Jeho narozeniny 15. dubna jsou největším svátkem v zemi a slaví se po celý týden. Jeho syn Kim Jong-Il byl ustanoven dědicem trůnu. Aby si národ pomalu zvykal na budoucího pána, otec změnil datum narození syna ze 16. února 1941 na 16. února 1942. Takto otec a syn mohou slavit po nějakou dobu kulatá výročí společně k velké radosti celého národa. Mladý Kim Jong-Il se s oblibou zabývá organizováním podvratných akcí proti Jižní Koreji, jako jsou atentáty na přední politiky, přepadání letadel a vysílání podvratníků na Jih.

Průvodce nás zavedl dovnitř dřevěného baráku nazývaného MAC a postaveného tak, že hranice jej dělí na severní a jižní část. Zasedací stůl pro vojenskou smíšenou komisi je uprostřed. Při zasedání Severokorejci a zástupci čínských dobrovolníků sedí v Severní Koreji, zástupci OSN a Jihokorejci sedí v Jižní Koreji. Mohli jsme se uvnitř budovy volně pohybovat, avšak lidové vojáci stojící venku za okny, a připevněné kamery uvnitř nás pečlivě sledovali. A tak se stalo, že jsem krátce navštívil drážavu soudruhů Kimů. Moje žena odmítla porušit hranici našeho dříve spřáteleného státu. Z vyhlídkové věže před budovou MAC jsme měli možnost se rozhlédnout po širším okolí. Průvodce nám ukázal stanoviště československé a polské hlídky, které pod praporem OSN hlídají DMZ na severokorejské straně. Severokorejci si postavili nedaleko hranic propagační vesnici, něco jako korejskou verzi Potěmkinovy vesnice. Svědci tvrdí, že tam nikdo trvale nežije, pouze služby se střídají při obsluze rozhlasového zařízení, které z vysoko umístěných tlapeců chrlí propagandu do okolí dnem i nocí. Poslech opravdu jedinečný. Hudba a písně se střídají s provoláváním hesel a přednáškami. Bohužel jsme se nenačili korejsky a tak jsme nerozuměli těm chvalozpěvům o velkém osvíceném vůdci řídícím národ ke slavným ztrůnkům a dalším zprávám o průhnilosti kapitalismu a jihokorejského systému. Mohli jsme také vidět most po němž přešli zajatci po skončení střelby v roce 1953 jedním či druhým směrem. Nedaleko

jsou zbytky topolu, u něhož byli zavražděni dva vojáci OSN v roce 1976 a při jehož kácení byly v plné pohotovosti miliónové armády v celé oblasti. Prý to bylo nejdražší kácení stromu kdykoliv v historii zaznamenané.

Tento krátký zájezd na mne působil velice depresivně. Připomněl mi mnoho z těch paradoxů, kterých jsme byli účastníky před léty. A uvědomil jsem si ještě živěji, jak je mír vratký v této části světa. Věděl jsem to již dříve, ale nějak tiživěji to na mne dolehlo. V Seoulu a stejně tak v celé zemi se konají cvičení civilní obrany každého 15. v měsíci. Na půl hodiny se přeruší veškerá činnost na ulicích a všichni se musí ukryt v podzemních krytech. Strach z možné invaze nedovoluje lidem klidně spát. Podél silnice číslo 1 ze Seoulu k Panmunjomu, nazývané také silnicí sjednocení, je plno min a tankových zátarasů. Silnice je také pečlivě hlídána proti možným záškodníkům pohybujícím se buď po zemi a nebo pod zemí. Korejská pobřeží jsou po většinu roku zadržovaná ostnatým drátem, jen v létě, v teplé sezóně, jsou části otevřené pro pláže. Toto drastické opatření přispělo podstatně k snížení počtu záškodníků přicházejících ze Severu. Seoul je nebezpečně blízko DMZ. Z vrcholku hory asi 50 km na severozápad od středu pozorují Severokorejci nepřetržitě všechny pohyby na letišti Kimpo a ve větší části města.

Navzdory všem těmto problémům, Jižní Korea pokračuje úspěšně v hospodářském rozvoji. A s tím souvisí i snaha po větší demokratizaci. Avšak v zemi, kde po staletí měl král absolutní moc, a kde jedince, jeho práva a život nikdy moc neznamenaly, se demokratické principy těžko ujímají. Mnozí vůdci odporu v minulosti se domáhali větších svobod až do té doby, než se dostali k moci. A pak rychle likvidovali svoje protivníky. Při častých demonstracích, se zpravidla požaduje odstranění vlády. Pryč s ní. Není místa ke kompromisu. Často se nenabízí žádná jiná alternativa. Ovšem otevření se Koreje širšímu světu přináší do země konfrontaci s jinými myšlenkami a zkušenostmi. Lidé se učí také od cizinců, kteří sem přijíždějí ve stále větším počtu.

V roce 1981 byl Seoul vybrán za dějiště 24. letní olympiády, bude se konat ve dnech 17. září — 2. října 1988. Má se jí zúčastnit na 30.000 sportovců z více jak 160 zemí. Korea tak bude druhou asijskou zemí po Japonsku a první rozvojovou zemí vůbec hostící olympiádu. Korejčané jsou na tuto čest velice hrdí. A když jde o národní hrdost, všechny jiné rozdily ustoupí do pozadí. Mnoho úsilí a peněz se vynaložilo na vynikající přípravu. Na rozdíl od některých měst hostících olympiádu v

minulosti, na příklad Montreal, kde ještě deset let po olympiádě nebyl hlavní stadión dokončen, Seoul má všechna zařízení hotová po několik let. Ovšem je skutečností, že předním garantorem celého podniku je vláda a ne město samotné.

Měli jsme možnost si prohlédnout většinu míst, kde se bude závodit. Hlavní olympijská zařízení jsou ve dvou střediscích vzdálených od sebe asi čtyři kilometry. Hlavní olympijský stadión má kapacitu 100.000 diváků a bude se na něm odehrávat jak slavnostní zahájení a zakončení, tak závody v lehké atletice a důležité zápasy v kopané. Celá stavba působí velice impresivně svou jednoduchostí a mírně zvlněnou střechou a má reprezentovat tradiční krásu Koreje a harmonii mezi lidmi pomocí sportu. Hlavním motem seoulské olympiády také je "Harmonie a pokrok". Plovárna s kapacitou 6.000 diváků je vybudována ve tvaru námořní lodi připomínající želvu, replika to lodi, v níž korejský Jánošík, admirál Yi Sun-Shin, pobíjel Japonce na konci 16. století.

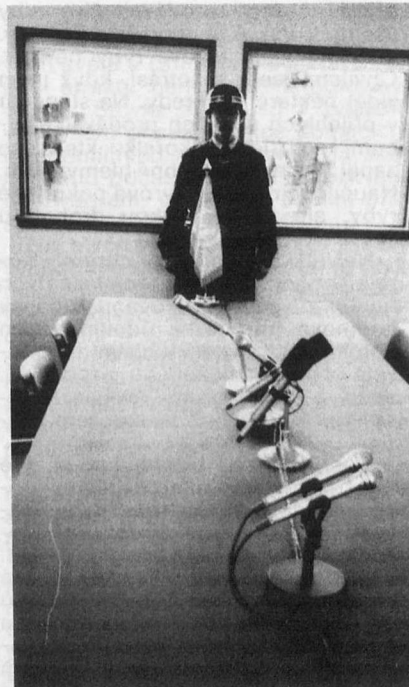
Olympijský park je vybudován v překrásném a rozsáhlém parku, na místě mnoha historických hrobů a památek z období dynastie Paekche ze 4. století. Jsou tu stadióny pro cyklistiku, gymnastiku, šermování, vzpírání, tenis a plavání. Přilehlá olympijská vesnice, kde budou ubytováni závodníci a činovníci, stejně tak jako hlavní středisko tisku, se teprve stavěly. Během olympiády, po dobu tří měsíců od začátku srpna do konce října, se bude konat festival kultury a umění s mnoha výstavami a představeními.

A jak už je zvykem, tak olympiáda se nemůže obejít bez talismanu. V Seoulu jím bude Hodori, korejský tygr, který obveseluje a neohrožuje

člověka. Na krku má pověšené olympijské kruhy a na hlavě má tak zvané sangmo, kterého se používá při tradičním farmářském tanci. Stužka tvoří písmeno S pro Seoul, dějiště olympiády.

Týdny a měsíce v jednom místě nám umožnily nejen cestovat, ale i poznat lidi a jejich způsob života. Brzy jsme se naučili smlouvat při nakupování, něco, co jsem si nikdy nedovedl představit, že bych byl schopen dělat. Nikdy také nezapomenou na svoji první cestu metrem na univerzitu ráno, v době špičky. Nacpáno, jak se patří. Při přestupování se moře lidí pohybovalo z jednoho nástupiště na druhé. Jedna černá hlava vedle druhé. A já, o hlavu vyšší než oni, jsem neviděl nic jiného, než vlnici se černé moře lidských hlav. Zastavit se, otočit se nebo zaváhat nebylo možné. Uvědomil jsem si, že takto nemohou cestovat staří lidé. Také je není venku příliš vidět. Jako kdyby neexistovali. Později jsem se dověděl, že lidé oslavují dvojce narozeniny zvláštním způsobem. První a šedesáté. Ty první asi proto, že dítěto přežilo první kritický rok života. Ty šedesáté proto, že jen velmi málo jedinců se jich dožije. Dodnes je průměrná délka života v Koreji jen něco málo nad šedesát let. A dodnes je také celá společnost orientována na muže, ženy nemají co říkat, aspoň ne veřejně. Jen doma si dělají, co chtějí, ale na veřejnosti buďte pěkně zticha a prokazujte úctu svému mužičkovi.

Pohybovat se po městě je dřina. Město je většinou přečpané, i když je vynikající. Ulice jsou přeplněné autobusy a auty, mezi nimi je asi polovina taxíků. Osobních aut je dosud málo, lidé si je nemohou dovolit. Zde se totiž nekupuje na splátky či půjčky, ale za hotové. Autobusy a taxíci jsou velice agresivní, dochází k častým nehodám, denně jsou oběti. Cestování autobusy je dobrodružství pro cizince. Všechna označení a nápisy jsou jen v korejštině, plán dopravní sítě neexistuje. Není se koho na ulici zeptat, anglicky mluví málo kdo a když, tak ne moc dobře. Trvalo nám to několik týdnů, než jsme našli linky, kterých jsme mohli použít. Doporučuje se používat taxíky; jsou velice levné a taxikáři zpravidla rozumí aspoň trochu anglicky. Chodit po chodníku znamená, neustále uhýbat druhým, kteří chodí, jak jim napadne. Ne aby se drželi pravé nebo levé strany. Na kole se převládá značná část zboží, co se prodává v tisících malých obchůdků a pouličních stánků. Život je vesměs na ulici, obývá se kde se prodává, kupuje, pracuje, jí, pije a odpočívá. Lidé se tam také umývají, muži do půl těla, ženy obvykle jen obličej a vlasy. Obchůdky jsou otevřené denně od rána dlouho do noci. Velké obchodní domy, kterých stále přibývá, mají pevné

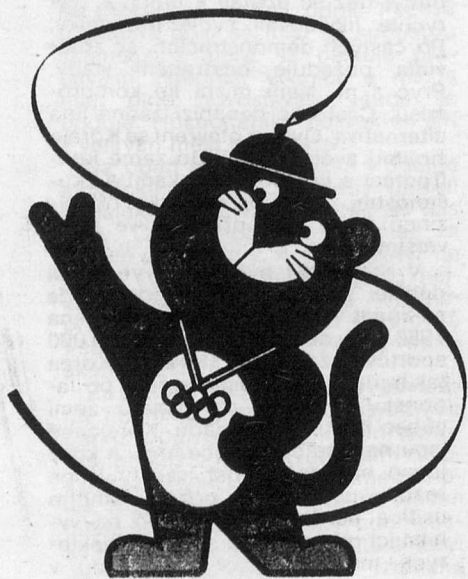
HRANICE MEZI SEVEREM A JIHEM

otvírací hodiny a jsou zavřené v neděli.

Styk s událostmi ve světě jsme měli prostřednictvím amerického rozhlasu a dvou anglických novin. Překvapilo mě, jak mnoho zpráv jsem mohl číst o událostech v zemích východního bloku. Rozhodně víc, než v Kanadě. Dočetl jsem se o pronásledování jazzové sekce, prohlášení Charty 77, zatýkání a každém zasedání ústředního výboru v Praze a jiných hlavních městech. Zdá se, že národy, které jsou samy ohrožované komunismem jsou pozornější k událostem v zemích, kde vládne.

Potkal jsem se s lidmi, kteří znali dobře českou hudbu. Dvořákovy a Janáčkovy skladby byly na programu četných koncertů během našeho pobytu. V květnu se konala na Yonsei přednáška o Janu Amosu Komenském. Náš pobyt byl velmi příjemně setkáním s mladým českým salesiánským misionářem Václavem, který přišel do Seoulu necelý rok před námi. Sál se ještě učil jazyk na univerzitě, ale také už zařezával v práci. Strávili jsme spolu hodiny v debatách o životě v Koreji a také o "našem" Brně. Uvedl nás také k druhému našinci, s pestrou minulostí. Rodák z Prahy, je občan německý a americký. Už v Praze se začal učit čínsky, mluví také suverénně japonsky, zde pracuje pro švédskou firmu. Je to vynikající znalec Východu. S Otou Ulčem má také to společné, že jeho manželka je rodilá Čínanka, z Taiwanu.

Přiblížilo se období deště. Seoulský vzduch se také začal víc a víc sytit slzným plynem. Demonstrace začínaly nabývat na síle, rozšířily

Ota Filip

Jerusalem 1988

Krátce před velikonoce mě Said, plným jménem Said Nusseibeh, majitel sedlářského krámu v arabském starém městě v ulici Kahnel-Zait, pozval na večeři na plochou střechu svého domu nedaleko Herodesovy brány. Rodina Nussaibeh bydlí v Jerusalemě už 16 století; pokud paměť sahá, živila se sedlářstvím. Když Mohamed vystoupil z jerusalémské skály, na níž dnes stojí Skalní mešita, v sedle svého hřebce na nebesa, tak prý to sedlo pocházelo z dílny Nusseibehů.

Ze střechy Saidova domu jsem viděl horu Sion, tedy pahorek na jižním okraji Jerusalema, místo, kde ukazují Davidův hrob a kousek dále místnost, v níž se před 1955 lety konala Poslední večeře Páně.

Poslední večeře nebyla tehdy a (v židovských rodinách) není do dnes nic jiného, než shromáždění ke společné večeři, tak zvaný "seder" před svátkem "pessah". A jestliže římská křesťanská slavili letos velikonoce ve stejné dny jako židé svůj "seder" a "pessah", tak kousek dále, v židovském starém Jerusalemě, se právě ve chvíli, kdy nad Olivovou horou vycházela první předvelikonoční hvězda a Said serviroval arabskou kávu, shromáždili židovské rodiny k "sederu", tedy ke společné večeři před velkým svátkem. Jako už před 2000 lety, tak i v roce 1988 pila každá židovská rodina víno z jednoho poháru a hlava rodiny rozlámala chléb a rozdala ho všem u stolu.

Starý Jerusalem je bludiště. Nemyslím však tak ani na bludiště uliček, nýbrž na labyrint času. Kdo se v Jerusalemě chce ztratit, tomu doporučuji opatřit si nejpřesnější kalendář, a sice "Almanaco di Terra Santa", který sestavili františkáni. V kalendáři zjistíme, že náš 1. leden 1988 by mohl být i 22. Kiyahk(em) 1704, 11. Jumada al-Ula 1404 anebo 11. Tevet(em) 5748; gregorijské, koptické, moslemské a židovské měření času neodpovídá našemu; když jsem františkánský kalendář odložil, měl jsem v Jerusalemě pocit, že bud

se po celém městě. Ted' už to byli nejen studenti, ale i dělníci, úředníci a ženy. Žádali novou ústavu a více osobních práv. I když jsme se nikdy necítili osobně ohroženi, přece jen dýchání slzného plynu, který dráždí nejen oči, ale i krk a sliznice, nebyla nejlepší zábava a tak jsme byli rádi, že jsme koncem června odletěli. Za dva týdny na to vláda přistoupila na požadavky demonstrantů revidovat ústavu a obnovit přímé prezidentské volby.

uháním jednosměrnou ulicí času kamsi zpět do středověku nebo že se na dálnici řítím v protisměru do šeré budoucnosti.

V Jerusalemě se slaví několik velikonoce. (To je podstatný rozdíl od vánoc, které slaví jen křesťanské církve; pro muslimy je Kristus jen jeden z početných proroků před tím pravým, Mohamedem, pro Židy je falešným prorokem od počátku. V Koránu je o Kristovi prý zmínka, židovské náboženské spisy ho ignorují.) Problémy s jerusalémskými křesťanskými velikonoce západní římské, východních orthodoxních a potom ještě afrických a syrských církví, nastanou tehdy, když se svátky velikonoce sejdou v jednom týdnu. Od roku 431, od neblahého sporu v Efesu, existuje několik křesťanských církví, ale jen jedna jerusalémská Golgata a jeden Boží hrob. Uvážíme-li, že dnes v Jerusalemě působí asi 60 křesťanských církví a sekt, tak je nám zřejmé, proč si israelský stát a radní svatého města nepřejí, aby se několik křesťanských velikonoce příliš často setkávalo ve stejných dnech jako třeba v roce 1980 a 1987. Udržet zneprátené a po několik staletí rozhádané křesťany (kteří se všichni najednou domáhají práva na procesi Křížovou cestou, která vede skrz arabský bazar a vstupu do chrámu Božího hrobu) na uzdě a v pořádku, aby se nepopráli, je pro zkušnou izraelskou policii ohromný a přitom delikátní problém.

Problém měl před velikonoce 1988 i Nejvyšší soud státu Izrael: Manželé Beresfordovi, přistěhovalci ze Zimbabwe, a israelský státní příslušník Arye Sarko-Ram, jsou židé zvláštního ražení: věří totiž na Ježíše Krista a žádají, aby jejich víra byla zanesena do izraelských průkazů a do pasů.

Z případu se vyvíjí velmi komplikovaný ústavně-religiózní spor a nikdo neví, jak ho řešit. Navíc zasáhli nechtě do sportu františkáni z vesnice Ein-Kerem; nedávno totiž na území kláštera vykopali mozaiku s nápisem "Sláva mučedníkům Božím". Pater Claudio považuje nápis za důkaz, že v Ein-Kerem existovala obec křesťanských-židů, tedy Židů, kteří se právě tak jako dnes Beresfordovi a jako pan Sarko-Ram hlásili ke Kristovi. Kdyby nápis pořídili křesťané-nejžidé, musel by prý znít, jak dokazují jiné nálezy, "Sláva mučedníkům Ježíše Krista". Věc komplikuje dále fakt, že Ein-Kerem byla rodná víska Jana Křtitele, za jeho života prý tedy cosi jako bašta prvních křesťanů, což (prý) ale žádné prameny nedokazují, tvrdí židovští učenci a moudří rabíni. Křesťané proti tomu zase namítají, že mlčící prameny někdy křičí pravdu, v případě nálezu v Ein-Keremu prý nejpřesvědčivěji: Už i byzanští autoři si prý se Židy, kteří

se hlásili ke Kristovu křesťanství, nevěděli rady, tak celý problém (prý) raději zamlčeli...

Z místa poslední večeře Páně to není daleko na Kalvárii, hebrejsky na Golgatu. Kdysi vedl vchod na Golgatu a do Kristova hrobu skrz cukrářský krám pana Salatimose v ulici Khan-el-Zait. Obchod rodiny Salatimos, která ve starém Jerusalemě prodává sladkosti asi od doby, kdy se český Oldřich vydal hledat Boženu, stojí totiž na jižním základovém zdivu prvního chrámu Božího hrobu, který nechala postavit a v září roku 335 vysvětit Helena, matka římského císaře Konstantina. Ve skladišti cukrářny pana Salatimose mohli věřící obdivovat původní čtyři schody prvního chrámu Božího hrobu, zbytek vstupní brány a kus fasády. Kdyby křesťané, kteří do cukrářny přicházeli v houfech, dali panu Salatimosovi utržit, jistě by skladiště pro veřejnost neuzavřel. Ale protože poutníci byli zřejmě skrblíky, tak pan Salatimos dal skladiště zavřít, takže dnes není pro veřejnost přístupné. Ale přítel Said, který má své sedlářství hned vedle, mě k panu Salatimosovi zavedl. Mohl jsem uzočnými dveřmi vstoupit do skladiště a viděl jsem: Na chrámových schodech, tedy přesně na místě, na němž Matka Boží zabalila tělo mrtvého Syna do rubáše, skladuje pan Salatimos pytle s cukrem, na zbytku vstupní brány a na fasádě upevnil regál, na němž má plechovky s medem.

První chrám Božího hrobu (k němuž patří zbytky, dnes v majetku rodiny cukráře Salatimos) nechal v roce 1009 srovnat se zemí kálif Hakim. V arabských pramenech je zaznamenáno i jméno muže, který tehdy rozbil skálu, v níž byl vytesán Kristův hrob: Ibn Abu Daher. Císař byzantský mohl o něco později chrám jakžtakž obnovit, ale to už byli na cestě do Svaté země Křížáci a vezli si s sebou architektky. Evropští stavitelé se dali do práce. Arabskou mešitu Al-Agsa, která stojí na místě Římany v roce 70 zbořeného Druhého Templu, přestavěli na palác králů Jerusalémských a na stáje, a pak se hned dali do chrámu Božího hrobu. To co vytvořili, se více než chrám podobá kamennému římsko-byzantsko-románskému labyrintu. Četl jsem poslední standární, třídílné dílo o chrámu Božího hrobu, které v roce 1982 vydal františkán Virgilio Corbo. Je to kniha jistě učená a zasvěcená, pro obyčejného smrtelníka bohužel skoro nesrozumitelná. Jednu kuriozitu jsem se z ní přece jen dozvěděl: V době druhé světové války se v Hitlerově Třetí říši několik architektů ve službách katolické církve zabývalo poválečným uspořádáním prostoru kolem chrámu Božího hrobu v Jerusalemě. Podle plánu měl být celý chrám srovnán se zemí a na jeho místě se měl z ocele

FOTO JAN LUKAS

a z betonu postavit obrovský kostel ve tvaru kříže. Jerusalemskému muftinu a vedoucím tehdejšího arabského světa se nacistický plán na přestavbu tuze zamlouval; v této souvislosti jen krátkou poznámku: Arabové v Palestině drželi za II. světové války palce nacistům, což Židé dodnes pochopitelně také nezapomněli.

Ale: hned po druhé světové válce počala radikální oprava chrámu Božího hrobu a pokračuje dodnes takovým tempem, že kameny, které před 1653 lety nechala na stavbu vytesat pobožná Helena a jež v roce 1009 rozmetal kálif Hakim, se pořád ještě povalují zčásti v chrámě, zčásti v okolí.

Večer, když se setmí a turisté opustí chrám a labyrint Božího hrobu, začne jeho druhý, ještě tajemnější život. Naslouchal jsem jeho zvukům: Ze svatě temnoty se ozývalo vrzání dveří, kdesi se otrásla pračka nebo automatická myčka nádobí, ze severu zazněly fanfáry,

znělka izraelské televize, z jihu zpívala hvězda jordánské televize, mně nesrozumitelné, pravděpodobně však milostné písně; ze stropu se sypal drobný prach. Na střeše chrámu Božího hrobu se totiž před třemi staletími usadili černí mniši z Habeše, postavili si tam z hlíny domky a dokonce malý kostelík. Ze střechy chrámu se Habešany pokoušeli vypudit už Turci, někdejší páni Palestiny, pak Angličané a naposledy i izraelská policie a stavební úřad města Jerusalema. Nikdo z nich nepochopil; Habešané bydlí pořád na střeše chrámu a jsou rozhodnutí tam vydržet až do soudného dne . . .

Chrám Božího hrobu je už po staletí místem urputného boje, který nezapáchá střelným prachem, nýbrž kadidlem. Dnes chrám Božího hrobu, tedy Golgatu, ovládají cirkve řecko-ortodoxní, římsko-katolická a arménská, které tam spravují a žárlivě střeží svá "výsostná území" přičemž nutno podotknout, že Arménci obsadili asi největší a nejsvětější části

chrámu a že křesťané-protestanté vyšli při dělení chrámu naprázdno. Ale poměry se ustálily a už se nikdy neopakovaly spory ze 16. století. Tehdy změnil chrám během sedmi let šestkrát buď římsko-katolické nebo řecko-ortodoxní majitele. Až v roce 1852 si cirkve rozdělily území chrámu Božího hrobu a dohodly se o pravidlech vzájemných vztahů na místě nejsvětějším. Jenže ani tato "svatá" smlouva není dokonalá a poskytuje smluvním stranám všelijaké možnosti štvát ty druhé.

Každý sloup v chrámu patří jiné cirkvi; jeden z nich je rozdělen: východní polovina patří arménské, západní řecko-ortodoxní cirkvi. Kopule chrámu je už přes třicet let zakryta lešením nikoliv proto, že by rezavý kov zvyšoval estetický účinek prostoru. Důvod je docela prozaický: V uplynulých třiceti letech se církevní knížata syrské cirkve nedokázala dohodnout s arménskou cirkvi na tom, kdo kopuli nechá vymalovat. Když jsem z Jerusalema odjížděl, slyšel jsem, že předběžné rozhovory obou církví o vymalování kopule mají začít "v dohledné době", což v Jeruzalemě znamená za dvacet, možná padesát let, pravděpodobně i století. Kaple sv. Nikodéma je proto tak temná, zaprášená a na spadnutí nebezpečná, protože leží na sporném území, takže žádná církev do ní nehodlá investovat ani zlámány šekel (izraelská měna). A kdyby někdo, dejme tomu církev katolická, chtěla kapli renovovat, sesypaly by se na ni ostatní a obvinily by katolíky z agrese a porušení míru na místě svatém. Schodiště vpravo od vchodu do chrámu je zase už po více než dvě století sporným bodem mezi cirkvi katolickou a řecko-ortodoxní. Aby žádná strana nepozbyla nárok na schody, které však ani jedna nepotřebuje, protože vedou do arménského areálu, zametají schody ráno řečtí kněží, večer pak františkáni.

Když archeologové objevili nedávno v chrámu hrob křížáka Aubigny d'Philipa, přicestoval z Evropy jeho potomek se skromným přáním vyfotografovat pro rodinné album alespoň náhrobní desku z 12. století. Potomek křížáka odcestoval z Jerusalema bez fotografie náhrobního kamenu, protože římsko-katolické, řecko-ortodoxní, arménsko-ortodoxní církevní správy se nemohly dohodnout na tom, která z nich má právo povolit kámen vyfotografovat.

Dobré křesťany, černé Habešany, — ostatně křesťany už v době, kdy praotec Čech neměl o Řípu ani potuchy — vypudili jiní křesťané, jak jsem už řekl, na střechu chrámu Božího hrobu. A to prosím hned vedle úhlavního nepřítele, egyptské Kopty, kteří vedle střechy mají svůj klášter sv. Jakuba. Od roku 1969 až do nedávna panovaly na střeše chrámu Božího hrobu nesnesitelné poměry,

násilné konflikty a nedůstojné rvačky. Vše začalo před 19 lety, kdy Habešané měli na střeše vzácnou návštěvu a Koptové ji počali kamenovat. O rok později, když Koptové sestoupili ze střešy a odebrali se k velikonočnímu modlení dolů do chrámu, vyměnili Habešané všechny zámky k branám na střešy, čímž Koptům upřeli svaté právo svobodné cesty a volného průchodu a donutili egyptské křesťany vystoupit do kláštera na úrovni střešy chrámu oklikou přes arabský bazar. Spor o vyměněné zámky a o klíče k branám se řešil na nejvyšší úrovni: Egyptský prezident, ochránce Koptů, se dohodl s jordánským králem Husseinem, patronem černých Habešů (jejichž domov mezitím spadl do tak zvaného socialistického tábora), že Habešané vydají náhradní klíče Koptům, kteří se však slavnostním slibem musí zavázat, že už nikdy nebudou hosty na střeše chrámu Božího hrobu kamenovat.

Někdy se mi v Jerusalemě zdálo, že nejlepším řešením staletých sporů, ba tisíciletého hádání se mezi křesťany o chrám Božího hrobu, by bylo řešení ve smyslu muslimských obyvatelů. Když muslimové dobyli v letech 638 a 1187 dvakrát Jerusalema, svěřili klíče k chrámu Božího hrobu jakož i světskou správu posvátného místa váženým muslimským rodinám: Joudehům a Nusseibehům. Můj přítel Said Nusseibeh mi ty dva — dnes už bohužel jen symbolické klíče — ukázal. O správu mezitím tuze komplikovaných a tajuplně nepřehledných záležitostí kolem chrámu Božího hrobu a v něm, nemá sedlák Said Nusseibeh zájem.

"Ať si to křesťané vyřídí mezi sebou. Já jdu jen tu a tam večer chrám zamknout nebo ho ráno odemknout. Co se děje kolem nebo uvnitř, to mě nezajímá", řekl mi.

Navštívíte-li, milí krajané Jerusaleme, což vřele doporučuji, jistě se podíváte do chrámu Božího hrobu. Hned u vchodu vlevo jsou v krámové zdi zvláštní skříně. Jsou to poslední zbytky muslimské vlády nad chrámem Božího hrobu. Jedna z těch skříní patří příteli Said Nusseibehovi. Odkládá do ní staré noviny; v zimě, když v Jerusalemě často prší, tak i deštník.

Věnováno Ivě Kotrlé v Brně

OLTÁŘ VE FATIMĚ

Český oltář ve Fatimě bude výrazem pokání a usmíření. Tak se jistě přiřadí k největším podnikům krajanů v cizině. Dary posílejte na níže uvedenou adresu a šeky na jméno neosobního konta "Czech Altar Fund".

Cyriľometodějská liga v Kanadě,
18 Aintree Court, Hamilton, On.
L8K 4R9, Canada

Josef Škvorecký

Divné události v Lisabonu

V roce 1985 založili americká multimilionářka a filantropka Ann Getty a britský nakladatel Lord Weidenfeld nadaci nazvanou *The Wheatland Foundation*. Jejím úkolem je podporovat umění a humanitní obory na mezinárodní bázi. Zatím nejkonkrétnějším a snad i nejužitečnějším činem nadace bylo zřízení *The Wheatland Translation Fund*, překladatelského fondu, který poskytuje dobrým americkým nakladatelům peníze na zaplacení překladů literárních děl ze všech jazyků do angličtiny. Mezi prvními knihami, jimž se tak umožnilo dostat se k americkým čtenářům, jsou *Deniky* polského exulanta Witolda Gombrowicze, který žil a zemřel v Argentině, a román Bohumila Hrabala *Obsluhoval jsem anglického krále*. Ten vydala před několika lety Jazzová sekce svazu českých hudebníků, (viz *Západ* 1986, č. 6. str. 3) a toto vydání figurovalo jako jeden bod obžaloby Sekce v procesu s jejími vedoucími činiteli Karlem Srpem, Vladimírem Kouřilem, Juskou Skalnikem a jinými, který se konal v Praze v březnu 1987. V žádném oficiálním pražském nakladatelství tenhle neobyčejný román Bohumila Hrabala zatím nevyšel.

A protože román byl mezi prvními, jejichž americké vydání umožnila *Wheatland Foundation*, pozvali její ředitelé Bohumila Hrabala, aby přijel do Lisabonu, kde Nadace letos, ve dnech 3. až 8. května, pořádala velkou mezinárodní literární konferenci. Záštitu nad tímhle významným mezinárodním setkáním spisovatelů převzal prezident Portugalské republiky, předák Socialistické strany Mário Soares. Protože organizátoři nebyli s to dostat z Prahy uspokojivé ujištění, že Bohumil Hrabal na konferenci skutečně přijede, obrátil se prezident Soares osobním dopisem na pana Miloše Jakeše, generálního tajemníka Komunistické strany Československa, a pozval nejen Hrabala, ale také Václava Havla a Ivana Klímu. Z dopisu cituji: "Byl bych velmi šťasten, kdybych mohl mezi účastníky konference uvítat tři významné spisovatele z Vaší země: Bohumila Hrabala, Václava Havla a Ivana Klímu. Budu Vám vděčen, učiníte-li, co je ve Vašich silách, abyste jim umožnil přijet do Lisabonu."

Zdá se, že v silách pana Miloše Jakeše příliš mnoho není. Ani jeden ze tří autorů, vzdor prezidentovu osobnímu pozvání, do Portugalska nepřišel. Do poslední chvíle se věřilo, že se objeví alespoň Hrabal: z Prahy došly jakési nejasné přísliby, že se tak stane. *Well*, nestalo se. V úterý

4. května, na velké party v president-ském paláci, se ke mně — k mému překvapení — velmi přátelsky hlásil československý velvyslanec. Právě když jsme, tak zvaně, setrvali v delším srdečném rozhovoru, přihnal se náhle kolem stolu s delikatesami z Atlantiku prezident Soares a obořil se na velvyslance. Portugalsky, samozřejmě, takže jsem mu nerozuměl. Ale mezi rychlými slovy krásné portugalštiny jsem rozeznal mnohokrát opakované slovo: Hrabal. Z výrazu pana velvyslance jsem usoudil, že prezident Soares, tak říkajíc, vyslovuje podiv na tím, že pan Jakeš nedokázal zařídít, aby se Hrabal do Lisabonu dostal. Tím spíš, že Československo by to nestálo ani korunu, neřku-li dolar, protože cestovně všem účastníkům hradil Wheatlanský fond. Zaplatil jim taky pokoje v superluxusním Ritz Hotelu, jakož i velmi opuletní a přitom zdravotně nezávadnou převážně mořskou stravu, jaká by chronickému požívači jelítek a itrič Bohumilu Hrabalovi jistě prospěla.

Inu, kdyby šlo jen o Hrabala, Havla a Klímu, bylo by to jen malé ztrapnění. Hrabalovu výmluvnou nepřítomnost však podtrhly některé výmluvné přítomnosti. Tak např. se konference zcela oficiálně zúčastnil spisovatel Ismail Kadare. Kadare je dnes velmi známý v Západní Evropě, kde mu vyšlo několik románů anglicky, francouzsky a německy, a ve Francii mu podle dvou z nich dokonce natočili filmy. A Kadare zastupoval Svaz — albánských spisovatelů! Pokud vím, bylo to vůbec poprvé, co na mezinárodní literární konferenci na Západě, které se nemohl zúčastnit Bohumil Hrabal z Československa, přijel delegát z Albánie.

Překvapení tím neskončila. Ze Sovětského svazu se dostavila skupina vedená literárním kritikem jménem Lev Aninsky, a byli v ní Tatána Tolstá, jakási příbuzná Lva Tolstého nebo snad Alexeje Tolstého nebo obou, to nevím, velice výřečná sovětská dáma, která mluvila výbornou angličtinou; dále spisovatel korejské národnosti pišící rusky Anatoly Kim, a arménský prozaik Grant Montevojian. Na rozdíl od Albánců, sovětské delegáty se ovšem už celá desetiletí zúčastňují mezinárodních konferencí na Západě, včetně konferencí literárních. Novum však bylo, že v rozporu s bývalými časy, kdy se takové sovětské delegace držely v sevřeném hloučku a ostřížím zrakem se rozhlížely po sále, nejsou-li někde sovětské lidově demokratičtí exulanti, aby se jim včas mohli vyhnout, v Lisabonu se Sověti drželi v jednom hloučku se sovětskými

emigranty Josefem Brodským, laureátem Nobelovy ceny, s prozaikem Sergeiem Dovatovem, jehož kniha povídek *Kompromis* měla v USA nedávno značný úspěch a s mladým romanopiscem Zinovy Zinikem, jenž nyní žije v Londýně. Ale ani to by nebylo tak pozoruhodné: ke skutečnému překvapení došlo teprve poslední den, kdy byl na pořadí sovětský panel. A tam k jednomu stolu zasedli, vedle sebe, pěkně prostřídání, jak rodověrní Sověti, tak ti, které v Moskvě do velmi nedávna označovali za zrádné emigranty a v Praze je tak možná označují dosud.

Na našem středoevropském panelu došlo ke konfrontaci, která pokračovala i druhý den, když byl na pořadu panel sovětský.

Začal to maďarský romanopisec Gyorgy Konrád, který poděkoval Sovětům, že jejich tanky kdysi osvobodily země Střední Evropy. Nyní je však situace taková, pravil, že obyvatelé těch zemí by raději uvítali sovětské občany jako turisty, nikoli jako osádky tanků. Filosofie tanků se ve Střední Evropě jaksí přežila. Na to odpověděl, dosti enigmaticky, Lev Anninkov: "Ruské tanky vás přijely osvobodit, a tak se nejdřív podívejme na příčiny, a teprve potom na následky." Přiznám se, že jsem odpovědi příliš nerozuměl, byla na mě asi příliš dialektická. Zato Taťána Tolstá se vmísila do debaty s pravou ruskou emocionálností a pravila, že tanky jsou pouhé stroje, a tedy žádnou filosofii nemají a mít nemohou, a ona ostatně žádné nevlastní, aby s nimi mohla odjet. O nějaké středoevropské kultuře, která by byla odlišná od kultury sovětské prý jakživá neslyšela. Nic takového neexistuje. Jsou jen kultury polská, česká, maďarská a tak dále, a ty se navíc nijak zvlášť neliší od kultury sovětské.

Na pomoc jí přispěl, překvapivě — nebo možná ne — Josef Brodský. Bylo vůbec zajímavé, že kdyby člověk nevěděl, kdo je kdo, podle názorů by v Lisabonu ruské exulanty od neexulantů — ne ovšem proto, že by se exulanti přiblížili názorům lidí z Moskvy — nerozeznal, Brodský řekl, zřejmě po pravdě, že občanům Sovětského Svazu nikdo nikdy o žádné středoevropské kultuře neřekl, a mimoto, zabývat se takovými pomyslnými koncepcemi, jako je koncepce středoevropské kultury, by pro sovětské spisovatele nemělo žádný smysl.

Nyní se do debaty vložili Nerusové žijící v Anglii, a Nestředoevropané. Indický spisovatel Salman Rushdie, pozoruhodný romanopisec prohlásil, že pro kolonizátory je typické rozhodovat, co pro kolonizované národy platí a co pro ně neplatí; jestliže Středoevropané jsou přesvědčeni, řekl, že středoevropská kultura exi-

stuje, pak tedy existuje. Korunu debatě — stávala se čím dál rozhořčenější, takže Taťána Tolstaja se rozslzela — nasadila kritička Susan Sontagová, dnes asi vůbec nejlepší americká esejistka, a blízká přítelkyně Josefa Brodského. Nesmírně ji překvapilo a velmi zklamalo, pravila, že Josef Brodský má takové imperialistické názory. Nato Brodský začal překrásně po anglicku koktat a nakonec ze sebe vypravil, že on není imperialista, ale realista. Že co řekl, myslel tak, že jakkoli jsou ty středoevropské problémy důležité pro Středoevropany, je to všechno málo platné, protože o osudu celého sovětského impéria, tedy i Střední Evropy, rozhodnou nakonec události v Moskvě. Přemýšlel jsem o to, a nevim. Brodského názory jistě imperialistické byly, v tom měla Susan Sontagová pravdu. Ale nebyly snad taky zároveň realistické? Do jisté míry, ale ne úplně. Historie nás učí, že sice konečnou ránu impériím zasadil vždycky pád imperiální země samé. K němu však pokaždé přispělo vření, nepokoje i otevřené vzpoury v koloniích. Římské impérium se nerozpadlo proto, že císaři příliš hodovali, smilnili a chlastali, ale protože nakonec Řím nemohl zvládnout události v provinciích.

Nejpřesněji podstatu sporu nakonec vyjádřila opět Susan Sontagová, i když, po americku, nevzala v úvahu historické argumenty, které mluví pro odlišnou existenci středoevropské kultury; argumenty, jaké nedávno dal na přetřes Milan Kundera, ale jichž používal už hodně

dávno např. Josef Conrad: že totiž tato část Evropy, politicky často přiřazovaná k Východu, je nedílnou součástí kultury západní, protože se vyvíjela v rámci římské tj. západní církve a později i protestantství a prodělala renesanci. Skutečná Východní Evropa, Rusko, je plod církve byzantské a renezanace a její humanitní ideály, se jí nedotkly. Prostě, řekla Susan, pojem Středoevropská kultura je americká metafora; protiruská koncepce, jež vyjadřuje to, že země sovětského bloku nejsou pouhými přívěsky Ruska. A to, pravila Susan, je pro Nerusy koncepce velmi užitečná.

Holdně se mluví o glasnosti. Kdyby se glasnost ujala i na území sovětského impéria tak, jako se ujala v Lisabonu, stal by se ze mě optimista. Ruský panel v krásném barokním Palácio Nacional de Queluz v Lisabonu totiž skončil tím, že se největší účastníci veřejně nám, Středoevropanům, omluvili. Tahle konference, prohlásil jejich mluvčí Anninsky, je pro většinu z nich jejich první zkušeností na Západě. Uvědomili si, že leccos z toho, co dosud pokládali za samozřejmé, samozřejmě není. A že leccos z toho, co řekli, mohlo se dotknout jejich kolegů ze Střední Evropy a ze Západu. Za to, jménem sovětské delegace, požádal o prominutí.

Takže konference skončila pěkně. Škoda jenom, že Bohouš Hrabal se, počítám, asi přejel těch itnic, takže ani na naléhání pana Jakeše do Lisabonu nepřijel.

V letošním roce, kdy vzpomínáme jedno dobré a tři nedobrá jubilea naší moderní historie (1918, 1938, 1948, 1968) jistě vás bude zajímat kniha, kterou jsme právě vydali:

Pavel Tigrd

KAPESNÍ PRŮVODCE INTELIGENTNÍ ŽENY PO VLASTNÍM OSUDU

Náš nejlepší žijící žurnalista předkládá v ni exilové čtenářské obci originálně napsanou, poutavou a osobitě pojatou historii naší republiky, jak ji starý novinář vypráví české dívce na pláži Jadranského moře, kde oba tráví dovolenou. Dívka by ráda opustila vlast, kde vládne "reálný socialismus", ale váhá, protože komunistické školy jí nedovolily poznat skutečné dějiny naší země a skutečný smysl politických filozofií moderní doby. Kniha je ideální příručkou zejména pro dívčiny vrstevníky, ale jistě si ji s hlubokým zájmem přečte každý, komu minulost našeho národa a jeho osud nejsou už lhostejné.

Cena \$17.00; Stran 560

V reedici vydáváme také román Milana Kundery

NESNESITELNÁ LEHKOST BYTÍ

První vydání bylo vbrzku rozebráno, a po velkém mezinárodním úspěchu byl román letos v Americe zfilmován.

Cena \$13.00; Stran 295

Objednejte u: SIXTY-EIGHT PUBLISHERS, CORP., Box 695, Station A, Toronto, On. M5W 1G2, Canada (Telefon: 416 964-0337)

Ota Ulč

Hodnocení Československa na světovém žebříčku

Západní media sice sdělují jinak než *Rudé právo*, nicméně o stavu světa vesměs referují s rovněž groteskní nepřesností. Novináři a televizní teamy se ovšem soustřeďují na končiny jim přístupné, pokud možno s dobrými hotely. Do Albánie se nejezdí, o jejich špatnostech se ví, tudíž vlastně nejsou. Konzument se stále dozvídá o nemravných nedokonalostech jihokorejského režimu, aniž by mu ale někdo prozradil, že u severokorejských sousedů si nelze bez úředního povolení najmout ani bicykl. Chile a Kuba, země se stejným počtem obyvatelstva, z fašistického pekla šlo do exilu 1.500 uprchlíků, ze socialistického ráje jich zmizelo již přes milion. Černoši se hrnou do rasistické Jižní Afriky ze svých nádherně svobodných států. A tak stále dále dokola.

Freedom House v New Yorku na Manhattanu je výtečnou výjimkou z tristního pravidla. Tato na žádné vládě, politické straně či politických vlivech závislá organizace měří stejným metrem, padni komu padni. Každý rok ve svém dvouměsíčníku *Freedom at Issue* uveřejňuje THE MAP OF FREEDOM — mapu svobod světa, jakousi globální bilanci, s odkazem na dvojí kritéria — svobody politické a občanské. Budu referovat o bilanci k našemu jubilejnímu roku 1988.

Political rights: jimi se rozumí právo smysluplně se podílet v politickém procesu — tedy zkušenost, kterou státy s permanentně vládnoucí jednou stranou a s jednotnou kandidátkou *ex principio* vylučují. Právo se též o úřad ucházet: teď se v USA o prezidentství uchází jeden viceprezident, tři senátoři, dva kongresmani, jeden guvernér a dva volebníčkovi. V Británii již několikrát zvítězila žena. Tamtéž hned po vítězné válce s Hitlerem prohrál Winston Churchill. Čili demokracie, vládcům odepřeny definitivy feudálního typu, kakája anarchija. Rovněž volební výsledky na 99,9%, tak jak dosáhli v r. 1986 v Somálsku a jak už se čtyřicet let dosahuje v Československu, jsou matematicky, statisticky, politicky perfektním důkazem, že místo uplatnění práva volby se konala šaráda, urážející každý trošku myslící mozek.

Civil liberties: občanská práva svobodně se vyjádřit (tedy nejen svobodu projevu, ale po projevu), organizovat se, věnovat se bez úhony kterémukoliv náboženství či ideologickému trendu. Též právo ze země

kdykoliv odjet. Je-li odepřeno, ze země se stane klec.

Tabulka a kritéria hodnocení: od 1 (maximálně svobodné) do 7 (maximálně nesvobodné).

Země s hodnocením 1, 2 jsou pokládány za svobodné; 3, 4, 5 — částečně svobodné; 6, 7 — nesvobodné.

Neměří se impresionisticky, od oka. Každá země je podrobena řadě diagnostických otázek. V případě politických práv se například zjišťuje nejen, zda politická opozice může fungovat, ale zda má vůbec příležitost dostat se k moci. Singapur, Malajsie, Indonésie, Mexiko — ty všechny tolerují opozici jen bezzubou.

Zjišťováno, jak samostatně si stát vládne. Mongolsko je zde de facto sovětská gubernie (nicméně je jí přiznán status nezávislosti a členství v OSN, na rozdíl od nikým neuznaného, opovrhovaného Bantustanu Transkei). Československo je závislé méně a Finsko ještě méně.

Status menšin vzat v úvahu — jejich potlačování v Burmě, Bangladeši a mnohde jinde.

Autoři, architekti globálního obrazce zdůrazňují, že stav svobod a kvalita života není totéž. Že v Československu je méně možností svobodného projevu než v Libanonu či Ugandě, leč přece jenom život je tam lepší, sytější, méně krvavý.

Občanské svobody, některé z otázek: cenzura ano — ne? Jsou sdělovací prostředky nezávislé na vládě? Lze se svobodně organizovat (čili něco, co Muži Ledna, vzdor svým lidským tvářím, nikdy nedovolili)? Má země politické vězně? Kolik respektu prokazuje policie občanstvu a nikoliv naopak? Je soudnictví nezávislé? Kolik procent politicky závažných případů vlada u soudu prohraje? Důležitá to otázka, s odpovědí: nikdy nic, naprosta nula u vědeckých socialistů, velmi běžné u fašistického Pinocheta a u rasistů v Jižní Africe.

Mezi kritérii též míra socioekonomické rovnosti/nerovnosti (značné kontrasty např. v Saudské Arabii), a korupce (světovými šampiony patrně Zaire a Mexiko, kam se na ně naši normalizátoři prozatím hrabou).

Freedom House začal uveřejňovat globální obraz svobod v r. 1973. Teď tedy v r. 1988 vyšel po šestnácté. Tento vývin světa zaznamenan:

1973 — svobodní — 32%; částečně svobodní — 21%; nesvobodní — 47%
1988 — svobodní 38%; částečně svobodní — 24%; nesvobodní — 38%;

Nesvobody ubývá, ale jen v procentech. V r. 1973 žilo 3,334 milionů pozemšťanů, kdežto v r. 1988 jich přibýlo na 5,026 milionů. V nesvobodě žilo tehdy 1,583 milionů, nyní 1,896 milionů. Podstatně ale přibýlo lidí, žijících ve svobodných zemích: jejich počet se téměř zdvojnásobil — z 1,029 na 1,925 milionů. Škoda, že jich nemůže být 1,940 (včetně Československa).

Zpráva oznamuje, že v r. 1987 došlo jak k některým změnám k horšímu (Fidži, Keňa, Lesotho, Libanon, Panama, Zimbabwe) tak k lepšímu (některé africké země, Filipíny, Taiwan, Jižní Korea, též Sovětský svaz, Polsko a Maďarsko). Konstatováno, že v Maďarsku nejsou političtí vězňové a že i tamější soudnictví se již částečně osamostatnilo.

Výsledky s tímto vysvědčením pro celkem 218 zemí:

V hodnocení politických práv z těchto 218 je v sedmé, té nejposlednější kategorii 25 zemí, mezi nimi Československo, někdejší demokratická kolébka. Teď se drží za ruce s Afghanistanem, Albánií, Angolou, Mongolskem, Severní Koreou. Z evropského socialistického společenství v této kategorii též zařazen Sovětský svaz, Bulharsko, Rumunsko a Dederoni.

Kuba a Čína hodnoceny v kat. 6; Polsko a Maďarsko v kat. 5 — tedy jako země částečně svobodné.

V oblasti hodnocení občanských práv jsme dopadli poněkud méně ostudněji — totiž na šestém místě, spolu se Sovětským svazem, DDR, Kubou a Čínou.

Na posledním sedmém místě spolu s Afghanistanem, Albánií a Angolou z evropských socialistů setrvávají jen Bulharsko a Rumunsko.

Polsko je na pátém místě, Maďarsko dokonce postoupilo do čtvrtého pořadí.

Pořádný tedy rozptýl sovětského bloku.

Držme palce, aby dále pokračoval. □

Sixty-Eight Publishers hledá své malíře, jejichž obrazy zdobí obálky již dávno vyšlých knih.

**JAN ŠAFRÁNEK
ROMAN BUXBAUM
Přátelé, ozvěte se!**

Děkujeme předem čtenářům, kteří umělce na naše volání upozorní.

Stanislav Reiniš

Smrt bez barvy, chuti a zápachu

Jen ten, kdo jednou v životě chodil po mufloních cestičkách v lesích mezi Křivoklátem a Skryjemi, kdo viděl na jaře na skalách u Týřova a u Rozvědčika rozkvetlé rožce a koniklece, pochopí, co nám zase vládcí provedli, když se rozhodli tento kraj luk a lesů zaplavit a udělat z něj "přečerpávací vodní elektrárnu", a to jen proto, že jaderná elektrárna v Temelíně nedokáže měnit svůj výkon podle potřeby a vyžaduje doplňující zařízení.

Snad ale souhům křivoklátský projekt někdo včas vyloučí. I úřední činitelé budou v tomto ohledu projevovali určité rudimenty zdravého rozumu.

Když jsem se kdysi před usnutím díval skrz listí stromů na hvězdy nad Berounkou, netušil jsem, že tento les, můj les, by se měl za pár let změnit v další ze smradlavých stok socialismu. Když jsme na skautském táboře u Týřovic zachraňovali z Berounky topícího se chlapce z družiny vlčat, nepomysleli jsme na to, že se v těžce řece jednou nebude nikdo topit, protože se bude štítit do ní vlézt.

Sebezničení české země, které si v konkrétní podobě každý z nás dokáže nejlépe představit na krajině, ve které vyrostl, nelitostně pokračuje. Lesy, které jsem prochodil sám, s kamarády a s dívkami, jejichž jména a tváře jsem již pozapomněl, žloutnou, schnou a mizí.

Perspektivy jsou hrozné. Zatím je poškozené 53% lesní půdy a asi čtvrtina lesních porostů. Na konci této pětiletky už budou průmyslové emise postihovat 59% lesů. V roce 2000 to má být ještě o čtyři procenta

víc. Tato čísla ovšem pocházejí z oficiální prognózy, učené do publikovatelnosti. Kdo ví, kolik to je a bude doopravdy. Konkrétní údaje v československém tisku se den ode dne dosti podstatně liší.

A teď si dovolme malý výpočet, ke kterému potřebujeme učebnici chemie pro střední školy. V severních Čechách vypouští průmysl ročně do ovzduší asi milion tun oxidu siřičitého (přesně 981 tisíc tun). Z něj se tvoří kyselý déšť. Za zmínku stojí, že největším znečišťovatelem ovzduší v severočeském kraji jsou Chemické závody československo-sovětského přátelství v Litvínově. Nomen omen.

Odsiřovací jednotky v provozu zatím neexistují, ale kdyby existovaly, používaly by se pravděpodobně vápencové metody, při které se uhličitán vápenatý přeměňuje na síran vápenatý, tedy sádro.

S československým hnědým uhlím se již pokusy na bázi mletého vápence prováděly v zařízení bavorské firmy Uhde. Malý výpočet však ukáže, že z 981.000 tun oxidu siřičitého by vzniklo 2.084.434 tun sádry. A co s ní. Kdyby se z ní vyrobili desetakilové sádroví Leninové, dostane jich každý občan republiky každý rok aspoň třináct. Čtyřčlenná rodina jich bude mít 55 ročně.

Celá republika produkuje 3,37 milionu tun oxidu siřičitého za rok. Československo by tedy mohlo, a přepočtete si to podle molekulárních vah, pardon, hmotnosti, darovat každému občanu zeměkoule sádrového Lenina jednou za sedm let.

Snad jen lovci lebek by tuto trofej ocenili.

Existují i jiné metody, a jedna z nich se zkouší v elektrárně Tušimice. Tzv. regenerativní odsiřovací jednotka u jednoho elektrárenského bloku však spotřebuje 10 MW proudu za hodinu (kolik ho vyrobí za stejnou dobu?), a asi 17 milionů kubických metrů zemního plynu za rok. Konečným produktem tohoto způsobu odsiřování je kyselina sírová v obrovských množstvích.

Nejlepším řešením by bylo, snížit spotřebu elektrického proudu na jeden průmyslový výrobek na úroveň, obvyklou ve vyspělých zemích, to je asi na čtvrtinu. To by ovšem vyžadovalo, aby byl předem zaveden demokratický systém.

Zkázou prostředí trpí všichni, a samozřejmě především děti. Mladá fronta (29. ledna 1988) otiskla článek "Mimina, vydržte!" o tom, že pro přípravu jídel pro kojence se už v některých částech Československa kupř. v Praze, nehodí obyčejná pitná voda, musí to být minerálka, ale minerálky nejsou, ale že bude líp, až bude víc minerálek.

Snad kdyby maminky mezitím nechaly mimina v suspendované animaci. Mohly by je, až minerálka bude, vydávat za vnučata.

Zničení lesů a vod, vzduchu a polí je ovšem jen částí neštěstí, které naší zemi přivodila strana a vláda. Za uschlými lesy a špinavými řekami číhá neviditelná, nepostižitelná zkáza. Smrt hledí ze sklenice mléka na dítě, které jí pije. Smrt se zálibně dívá na telátko, pasoucí se na rozkvetlé louce.

Dne 5. listopadu 1987 přednesl Dr. O. Rob z Katedry veterinárních disciplin Vysoké školy zemědělské v Praze a jeho spolupracovníci v ekologické sekci Československé biologické společnosti přednášku "Zdraví a reprodukce hospodářských zvířat". Dr. Rob je našim známým odborníkem v oboru plodnosti hovězího dobytka a autor mnoha vědeckých prací v tomto oboru.

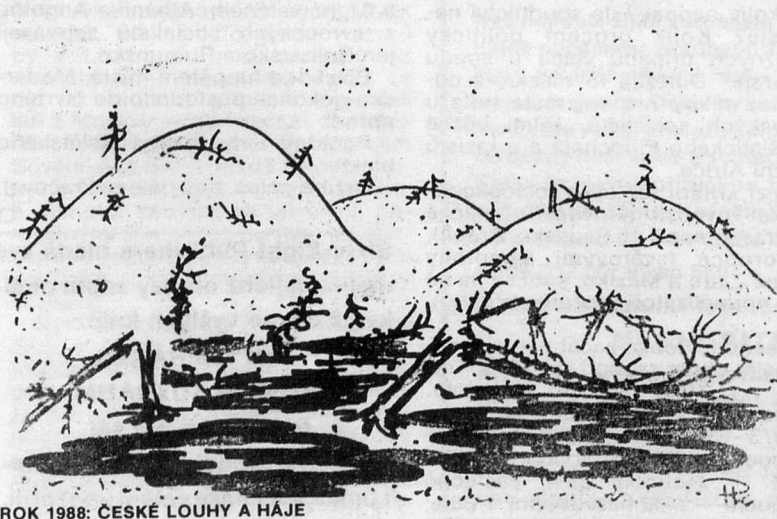
Název přednášky vyhlíží nevinně, ale přesto nesměla být v Československu publikována. Její podrobný záznam však koluje v opisech.

I když není možné si přesnost tohoto záznamu ověřit, je možné potvrdit jednotlivá fakta, uvedená v přednášce. Občas se v československém tisku objeví kusé zmínky, které je nutné hledat, pečlivě interpretovat a skládat dohromady. Existuje také rozsáhlá toxikologická literatura, kterou by autor záznamu musel podrobně znát, aby si vše mohl vymyslet.

Zdravotní situace hospodářského zvířectva, která je čím dál tím závažnější, má přímý význam pro všechny Čechy a Slovaky. Z něčeho se žít musí.

Nebezpečí pro každého vyplývá především ze závadnosti krmiv. Analýzy ukázaly, že v 50 — 70% všech

Historické Okamžiky

ROK 1988: ČESKÉ LOUHY A HÁJE

PAVEL KANTOREK

krmiv se nacházejí plísňové jedy a kancerogény (látky, způsobující rakovinu). Posekaná tráva se totiž často nesuší správně a sklízí se plesnivě seno.

Další zjištěné škodlivé látky jsou organofosfáty, karbamáty, chlorované uhlovodíky, vysoká koncentrace fluoru, nitrosaminy a další.

Kromě toho se v některých oblastech Československa zjistilo, že potrava zvířat a voda, kterou pijí, obsahují nepřipustnou koncentraci rtuti a kadmia. Bylo zjištěno až 300 mg těchto kovů v litru vody (kráva vypije denně až 80 litrů vody). Kadmium a rtuť jsou nežádoucí součásti nesprávně vyrobených hnojiv.

Sloučeniny rtuti postihují hlavně mozek. Degenerace částí centrálního nervstva, tzv. Minamata disease, způsobená rtuťovými solemi ve vodě a v rybách, byla před několika lety šlágr tisku demokratických zemí. O této nemoci však Dr. Rob nehovoří.

Kadmium je nebezpečný kov. V těle se hromadí především v játrech. Jaterní choroby u hospodářských zvířat jsou proto velmi časté. Veterináři na jatkách zjišťují, že 91% jater je na první pohled tak poškozeno, že jsou nepoživatelná. Podrobnější prohlídka ukazuje, že i zbývajících 9% není schopno konzumace. Prakticky neexistují hovězí játra, která by neobsahovala kadmium. Spočátku se tělo brání, ale pak nejsou játra schopna čelit zátěži a organismus postupně podléhá, nejprve jeho reprodukční systém, pak i kostní dřev.

Jedním z nejdrastičtějších důsledků přítomnosti škodlivých látek v krmivu hospodářských zvířat je ztráta reprodukčních schopností. České země mají 1.270.000 krav, z nichž 600.000 je léčeno na neplodnost. Před třiceti lety měly krávy nejméně šest telat, dnes jsou běžná u krav jen dvě těhotenství. Tento počet stále ještě klesá. Když se kadmium dostane do potravy, ničí i tvorbu spermií u býků. To dále snižuje plodnost postiženého chovu.

Tuto závislost prokázal již v šedesátých letech dr. Jiří Pařízek z ČSAV v knížce, dramaticky nazvané "Kastrace kadmiiem". Tu si teď provádí Československo nejdřív na svých dobytčatech, a pak i na svých občanech, nucených ona dobytčata konzumovat.

Porucha porodnosti se dnes projevuje už i u lidí, kteří, jak známo, stojí na vrcholu potravního řetězce. Většina těhotenství žen nad 24 let je dnes v Československu spojena s rizikem. V současné době klesl počet úspěšných, živým porodem ukončených těhotenství na 20% počtů. Počet spontánních potratů a mrtvě narozených dětí roste.

V potravě je také vysoké procento bifenyly (polychlorinated biphenyls, PCB), o jejichž škodlivosti často

čteme v novinách v zemích, kde otevřenost není jen heslem, ale prostě je. Ty se nacházejí hlavně v masě, a způsobují rakovinu. I ty se v Československu dostávají do hospodářských zvířat v hojně míře. Spojené státy dovážely donedávna pražské šunky, ale tento dovoz byl zastaven, když se zjistilo, že obsahují nepřipustné množství bifenyly.

Bifenyly jsou součástí pesticidů. Tyto pesticidy jsou konzumovány mj. slepicemi, jejichž trusem se pak v Československu krmí krávy. Přední československý odborník v otázce škodlivin v potravě MUDr. Bartoniček zjistil, že mléko často obsahuje množství bifenyly třístkrát vyšší než přípouští vysoce tolerantní československá norma.

Mléko se proto v Československu hodí jedině k výrobě kaseinu na knoflíky, výstavba specializované továrny by však trvala nejméně pět let. Na Mělnicku se produkuje mléko s takovým obsahem škodlivin, že se nemůže konzumovat. Vozí se proto na Kolínsko, kde se suší — avšak pak se s ním krmí prasata. Koloběh tedy není přerušen.

V Československu je rizikem i to, když se člověk snaží zhubnout. Tim se z tuku uvolňují nahromaděné škodlivé látky, nitrosaminy, které se nemohou dostatečně rychle uvolnit z těla a postihují důležité orgány.

V Československu dnes již neexistuje ani jedna čistá oblast. Dokonce i území Tatranského národního parku je zamořeno.

Hovory o ekologii se staly v poslední době jednou z hlavních součástí čardáše, který se v Československu nazývá vládnutím. Všechny výbory už o ekologii jednaly. Bohužel, je to tak, že velká ústa nejsou doprovázena dostatečně velkým, mozkem.

Přesto se však kupř. profesor Čunderlík z Ústavu výboru Slovenského svazu ochránců přírody a krajiny (SZOPK) vyjádřil, že "ekologické vědomí našich občanů zůstává na nízké úrovni".

Samozřejmě, za všechno můžou občani, že mají vědomí na nízké úrovni. A co ti, co to všechno nařídili? Nebylo by lepší, kdyby to těm občanům radši všechno přenechali k rozhodnutí? Už je nejvyšší čas. Česká země je zasviněná na léta dopředu.

Profesor Čunderlík se dokonce v bratislavské Pravdě rozčilil, když dvě bratislavské odbočky SZOPK vydaly v roce 1988 brožurku o nebezpečí, které hrozí všem občanům. O této brožuře se soudruh profesor vyjádřil, že vytrhuje fakta ze skutečnosti a má destruktivní charakter. Ale "Výhrady je možno mít vůči formě, vůči výrazu. Jinak, znepokojení je na místě."

Nejrizikovějšími potravinami jsou v Československu: mléko, maslo, všechny vnitřnosti, hovězí maso,

řepný cukr a vejce. Lze doporučit ke kosumaci zvířata s krátkou dobou životnosti, králíky, jehňata, nutrie, drůbež, a do jisté míry vepřové, nikoli však z velkochovů. Dále lze doporučit luštěniny.

Zajímavé je, koho ještě oněmi zdravými škodlivými potravinami obšťastňujeme. V tomto ohledu plní soudruh Jakeš svou internacionální povinnost. Prodej masa, másla, mléka a mléčných výrobků do SSSR v posledních letech podstatně stoupl ve srovnání s jinými, méně jedovatými potravinami, kde vývoz naopak klesl (časopis Zahraniční obchod, únor 1988).

Protože v SSSR jsou vedoucí skupinou Velkorusové, dostávají toho od nás do těla nejvíc oni. Játrový salám z Československa, největší pochoutka Moskvánů. Oni do nás tanky, a my jim kadmiiem do ruských vajec.

Začínám si toho Jakeše vážit.

Kvůli škodlivinám z potravy a prostředí se střední délka života, která se v demokratických zemích stále prodlužuje, v Československu zkracuje. Hlavní příčinou jsou srdeční a cévní onemocnění a zhoubné nádory. Tak kupř. ve věkové skupině 55 — 59 let celkem 20% mužů onemocní nádorovými chorobami. Stoupá i riziko genetických defektů.

I kdyby byly vývojové trendy neobyčejně příznivé, k zlepšení nemůže dojít před rokem 2010. To vypočítal ing. Vladimír Voráček z ČSAV (Podniková organizace č. 10, str. 428, rok 1987). Ke zlepšení ovšem dojde hlavně proto, dodává inženýr Voráček, protože se vyčerpají zásoby uhlí, kovové rudy také, a dojde k těžbě keramických jíly. Až se vytěží jíly, dodávám já, zbyde z naší země jen obrovská díra v zemi.

FOTO MILENA KLIMOVA

Zdeněk Otruba

Slovenský separatismus na rozcestí

23. března tohoto roku zemřel náhle v Torontě Štefan Roman, nepochybně nejúspěšnější kanadský Slovák v historii a dost možná i nejúspěšnější emigrant z Československa na celém světě vůbec, alespoň pokud se statků pozemských týče. Chudý slovenský hoch z Velkého Ruskova, který přijel do Kanady před válkou bez groše a začal pracovat jako česáč rajských jablíček, zemřel jako vládce finančního a průmyslového imperia, které konservativní Globe and Mail odhadl na 1.4 miliardy dolarů, zatímco odhad Toronto Star a Toronto Sun se pohybuje mezi 3 až 5 miliardami. Všechny torontské deníky přinesly k úmrtí pana Romana obsáhlé komentáře, obsahující podrobnosti z jeho života včetně jeho členství v rytířském řádu a čestných doktorátů.

Životopis Štefana Romana ve zmíněných laudationes funebris pochází nepochybně z jednoho pramene a byl zřejmě oficiálně schválen. Soudíme tak podle toho, že všechny deníky začínají stejnou větou: "narozen na Slovensku (nyní součást Československa) 17. dubna 1921..." To je značně podivné: kanadský novinář to není povinen vědět, ale v roce 1921, když se pan Roman narodil, Slovensko bylo součástí Československa.

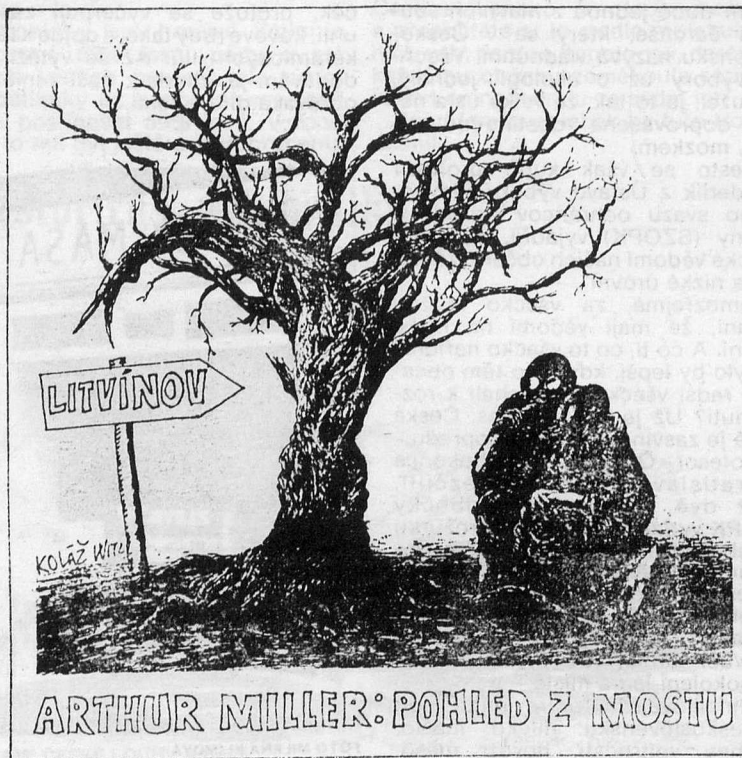
Nepočítáme-li válečnou okupaci a vytvoření loutkových pro-nacistických vlád v Praze a v Bratislavě, zůstalo Slovensko součástí Československa dodnes. Proč tedy to "nyní"?

Neméně podivné je, co v životopise Štefana Romana (opět ve všech torontských novinách) chybí. Je to jakákoliv zmínka o Světovém kongresu Slováků, jehož byl pan Roman nejen tvůrcem a předsedou, ale hlavně mesiášem, bez kterého je si další trvání Kongresu těžko představit. Proč je tomu tak? Po dlouhá léta věnoval Roman věci slovenského separatismu nejen spoustu svého času, ale hlavně spoustu peněz. Kanceláře Roman Corp. a Denison Mines, dvou hlavních Romanových společností, zabírají celá dvě patra zlatého mrakodrapu na Royal Bank Plaza v Torontě. Sklo v oknech mrakodrapu vyrobili skláři, zvláště za tím účelem dovezení z Japonska. Spotřebovali k tomu zlato v hodnotě půl milionu dolarů. V tom mrakodrapu platil Roman Slovenskému kongresu dvě kanceláře a tři pracovní síly, včetně generálního sekretáře. Funkce předsedy Kongresu Slováků (tedy de facto prezidenta Slovenského státu v exilu), byla do té míry automatická, že proti Romanovi

nikdo nikdy ani nekandidoval. Nicméně, v několika posledních letech nastaly nějaké změny. Globe and Mail charakterizoval pana Romana jako "one of the shrewdest businessmen of the country." Totéž se dá patrně říci o Romanovi-politikovi. Posuďte sami: Světový kongres Slováků je střešní organizace, sdružující i některé skupiny na krajní pravici, jako třeba Slovenskou ligu. Vzdor tomu si Roman za svého generálního tajemníka vybral slovenského protestantského pastora, a za jednoho z nejbližších spolupracovníků bývalého židovského komunistu ze Slánského skupiny, Evžena Loebla. To byl zcela jistě geniální tah: promítnuto do světa byznysu, je patrně o něco jasnější, jak Roman nadělal svoje miliony.

Aby nevzniklo nějaké nedorozumění: nemáme nejmenší pochybnosti, že pan Roman byl příkladný slovenský vlastenec. Jeho zásluhy a jeho obětavost ve prospěch slovenské národní věci by mohla být příkladem pro jiné v podobném postavení na české straně. Na druhé straně je jisté, že Štefan Roman nevyhazoval peníze z okna: kdyby to dělal, patrně by nebyl milionářem. To byl patrně jeden z důvodů, proč v posledních asi deseti letech se jeho názory na československý problém začaly mírně měnit. Vliv extrémních složek Světového kongresu Slováků klesal a ke slovu se dostávaly realističtější hlasy.

Před několika lety došlo k polo-oficiálním kontaktům mezi Romanovým Kongresem Slováků a jednou hlavní kanadsko-československou organizací. Romanův návrh vypadal asi takhle: československá organizace si změni název na "česká" a bude nadále vystupovat pouze za českou část exilu. Tato nová "česká" organizace pak se spojí se slovenským Kongresem a společně utvoří česko-slovenskou vrcholnou organizaci, která by vystupovala jménem všech Slováků a Čechů v Kanadě. Čechoslováci namítali, že je to stejné řešení, jako když se manželé dohodnou, že se rozvedou, aby se zase vzali. Jednání skončila bez nějaké dohody. Krátce nato vznikla v Kanadě t. zv. Česká světová unie, která měla očividně fungovat jako onen český partner Kongresu Slováků. Po mohutné propagandistické kampani v Kanadě, Spojených Státech a v Evropě a po několika falešných startech se Unie rozpadla. K zániku České světové unie přispěl patrně nejvíc sám Štefan Roman naivním krokem, který stojí za zmínku: v létě 1986 se měl konat ve švýcarském Curychu ustavující sjezd Unie. Události předcházelá nákladná publicistická ouvertura, na shromáždění měl promluvit sám Roman. Několik dní před sjezdem objevil se Roman na shromáždění sudetských Němců

KAREL TRINKEWICZ

MOWNEX

**NABÍZÍ ČESKÉ FILMY
NA VIDEOKAZETÁCH
VHS NEBO BETA**

**CENA FILMU VČ. KAZETY
\$ 27.95**

**156 McKenzie St.
Winnipeg, Manitoba
Canada R2W 5A2
Phone (204) 582-3336**

PRAŽSKÉ UZENÁŘSTVÍ

**638 Queen St. West, TORONTO,
ONT. M6J 1E4**

Tel.: 364-1787

v Mnichově, aby z rukou bývalých henleinovců přijal tak zvanou "cenu Karla IV." Celou nechutnou proceduru vysílala švýcarská televize. V řadách budoucích unionistů to vyvolalo zděšení. Hosté vraceli pozvánky, na sjezdu se Unie ihned rozštěpila na dvě křídla. Jako reprezentační organizace českého exilu Unie ztratila pro Romana cenu.

Mezitím pokračovala diferenciacie i uvnitř samotného slovenského Kongresu. Z ultrapravicové Slovenské ligy se oddělila Slovenská národná rada. Předsedkyně Rady byla ihned obviněna, že sedí "za jedním stolem s Čechmi", což je zřejmě v očích ludáků hřích. "Kanadský Slovák", který publikuje pod oficiálním heslem Slovenského štátu "Za Boha a národ" uveřejnil na první stránce úvodník předsedy Kovačiče. Úvodník předcházela zasedání Světového kongresu Slovákov a požadoval ultimativním způsobem, aby se Kongres jednoznačně vyslovil pro samostatný slovenský stát. V opačném případě, naznačoval předseda Kanadské ligy, S.K.L. utvoří novou ústřední organizaci zahraničních Slováků.

V této souvislosti, úmrtí Štefana Romana je velmi nepříznivá událost pro slovenský separatistický exil. Otázka, která dnes tane na mysli nejen funkcionářů slovenského Kongresu, ale i nepřímo zainteresovaných Slováků a Čechů, je: co bude dál?

Jisté je pouze to, že nastanou změny. Změny ve slovenském politickém životě v Kanadě budou do značné míry závislé na změnách

v Romanově finančním imperiu. Torontské noviny se shodují, že Helena Romanová-Barber, dcera Štefana Romana a jeho nástupce u kormidla korporace, je žena vysoce schopná. Jakmile zpráva o Romanově smrti došla na burzu, cena akcií Denison Mines stoupla o jeden dolar a akcie Roman Corporation dokonce o 1.75 \$. To je velmi neobvyklý úkaz. Zdá se to potvrzovat zprávy, že Štefan Roman v několika posledních letech udělal řadu chybných investic, které značně finančně poškodily společnost.

Lidé, kteří paní Romanovou znají, mi říkají, že je to slovenská vlastenka, která se živě zajímá o osudy slovenské emigrace. Bude-li mít sama zájem o vedení Kongresu Slovákov, je si zatěžko představit někoho, kdo by chtěl vážně kandidovat proti ní. V opačném případě ale, nebude-li reflektovat na předsednickou židli svého otce, hra je zcela otevřená.

Před nějakým časem (když se zdálo, že Romanův vliv a zájem o Kongres Slovákov ochabuje) skupina z Kongresu se zabývala plánem, přesunout celou operaci do Jižní Ameriky. Tam se o vedení slovenské věci zajímal jiný slovenský průmyslník. Dojde k tomu nyní?

A zejména: když přihlídneme k vnitřním rozporům v Kongresu, může organizace přežít ránu, kterou předčasná smrt Štefana Romana bezesporu znamená? Odpověď na tyto otázky zatím není. Ti, kdož se zajímají o osudy slovenského (a tedy i československého) exilu, mohou očekávat zajímavý vývoj. □

Služba čtenářům

Jsi tu též osamělá? Je Ti 26-34 let? Žiješ v Ontáriu? Máš zájem o vážné seznámení s inteligentním, prý dobře vypadajícím Čechoslovákem? Odpověď-li na většinu otázek kladně, 36/190/87 čeká na Tvoji odpověď. Značka: "Foto, prosím"

Barevné pohlednice k 20. výročí okupace Československa si můžete zakoupit či objednat v kanceláři Ústředí ČSK, 740 Spadina Ave., Toronto, Ont., M5S 2J2.
Tel: (416) 925-2241
Cena je 50 centů za kus.

PLÁNUJETE DOVOLENOU NA FLORIDĚ?

Navštivte krajský motel

JASMIN VILLA

**801 S. Ocean Blvd.
Pompano Beach, Florida 33062**

Tel: (305) 941-7930

**Těšíme se na Vás,
Lajoš a Janet Naňákoví**

OD MÁJA 1987 VYCHÁDZA V KANADE NEZÁVISLÝ SLOVENSKÝ ŠTVRTROČNÍK POHLADY, KTORÝ VYDÁVA Slovenská spoločnosť pre vedu a kultúru.
POHLADY obsahujú 178-196 strán článkov, poviedok, úvah, poézie a prekladov.

Predplatné aj s poštovným na 4 čísla:

V Kanade: \$37.- CAN. Mimo Kanady: \$37.- US

Objednávky a predplatné posielajte na adresu: **SSVK-POHLADY, STATION 'N', P.O. Box 62, Montreal, Quebec Canada, H2X 3M2.**

Ukázkové číslo k dispozícii za \$10.-

Interview

Rozhovor s českým fotografem Janem Lukášem

S Janem Lukášem jsme se sešli v jeho bytě na západní straně Central Parku. Přijal mě vlídně jedním z nejlepších kávi, jaké jsem na Manhattanu pila, a nad vánočním cukrovím, které pekla jeho žena, jsme si povídali.

Jan Lukáš se narodil v roce 1915 v Českých Budějovicích, ale od svých šesti let žil v Praze, kde vystudoval německou obchodní akademii (maturoval v roce 1935) a pak hned odjel na rok do Vídně, kde navštěvoval grafickou školu. Po návratu pracoval dva roky jako kameraman v "reklamním oddělení" firmy Baťa. To mu však příliš nevyhovovalo, protože daleko radši fotografoval realitu než nahrané dění ve filmu. "Realita," říká, "je pro mě tak ohromně zajímavá, že nek ni už nechci dodat, jen zaznamenat jsem ji vždycky chtěl."

Publikovat začal jako sedmnáctiletý, a spousta jeho fotografií se během let objevovala v mnoha československých a evropských časopisech. Poté, co v roce 1965 přišel s celou rodinou do Ameriky, stal se členem agentury Black Star a později Photo Researcher.

Jan Lukáš je také autorem mnoha obrazových knih a kolekcí, které vycházely v Melantrichu, v Artii a v zahraničních nakladatelstvích. Mezi jinými je dobře známá jeho Kniha o víně (The Book of Wine, Artia, Praha, 1964), kouzelné a dnes již historické snímky z vinařských vesnic na Slovensku, nebo Kafkaova Praha (Kafka and Prague, Batchworth Press, London, 1960), sbírka náladových fotografií, které korespondují s citáty z Kafkových spisů. (Tuto knihu dělal Jan Lukáš společně se svým přítelem Emanuelem Fryntou, velkým znalcem Kafky.) Za zmínku stojí kniha Moskva (nyní: Moscow, Paul Hamlyn, London, 1963), která původně vyšla v Praze, ale celý náklad deseti tisíc výtisků byl dán do stoupy, když sovětský velvyslanec nad knihou výhrůžně pronesl, že prý se na těch fotkách nikdo nesměje. V minulém roce vyšla Lukášova kniha Ostrované (Islanders, National Review Press, New York, 1987), fotografie ze čtyř ostrovů svobody, k níž předmluvu napsal William Buckley.

S Janem Lukášem pro Západ hovořila Iva Pekárková.

JanLukas: Tohle je ta moje poslední Ostrované, motiv je ten, že Manhattan je ostrov . . .

Západ: Ano: Manhattan, Jeruzalém, Taiwan a Západní Berlin . . .

J.L. . . . To jsou ty ostrovy svobody, které mohou existovat, jenom dokud Manhattan se drží . . . jinak ty další tři zajdou stejně. Jsem hlavně rád, že tahle knížka vyšla, ať už se prodá nebo neprodá. Dávám tu fotky na stránkách proti sobě, aby se částečně podporovaly.

Z: Slyšela jsem hodně fotografů říkat, že fotografování jim umožní vidět úplně jinak, než se kouká většina lidí: že jdete po ulici a vidíte úplně jiné věci . . . Taky to tak cítíte?

J.L. No, nemůžu říct . . . Pravda je, že když mám dejme tomu jít nakoupit, tak nemůžu fotografovat; kdybyste si rekla: budu nosit aparát pořád s sebou, a když něco uvidím, tak to zmáčknu . . . tak to . . . tak to . . .

Z: Tak to nejde.
J. L. To nějak nejde. Nejvíc člověk stihne, když přijde do nějakého města a je tam na pár dní — a od rána do večera nemá jiný úkol než fotografovat. Podle mě, víte, kreslíř vidí ještě víc, třeba Saul Steinberg: ty jeho cartoons se mi zdály vždycky daleko instruktivnější než všechny fotografie, protože on vynechává to, co tam nepatří, a dá tam zas to, co tam chce mít . . .

Z: To je výhoda kreslířů . . .
J. L. Fotograf to má na jedné straně snazší: zmáčkne spoušť a je to. Ovšem udělat to opravdu tak, aby druhý viděl, co vy jste viděla, to je celá ta abeceda! Život ve městě strašně kolotá a důležité je to nějak uhlídat: aby tam bylo právě to, co má být zdůrazněné, a v takovém místě, aby si toho divák všiml: v tom je tajemství rozdílu mezi dobrou a špatnou fot-

kou. A je to hodně věc štěstí; myslím, že dobrý fotograf se pozná od špatného podle toho, jak často má štěstí. — Já totiž popírám, že fotografie má co dělat s uměním. Škodím si tím, samozřejmě, kazím si tím kšefty. Dělal jsem to doma a dělám to tady zas. Třeba když jsem přišel do Ameriky, Cornell Capa, který je hlava International Museum, mi velice pomohl, udělal mi výstavu: můj deník z Prahy, od roku 1938 až do odchodu, ukazovalo to v takových maličkostech život doma . . . Tehdy jsem byl pozván na New York University, kde jsem promítal diapositivy ze svého deníku, a v rozhovoru se studenty jsem se netajil tím, že nevím, co se má o fotografování vyučovat, a že ovládat fotoaparát je snazší než třeba gramofon nebo pračku. Věckrát už mě nepozvali. V té době totiž, koncem šedesátých let, se časopis Life a několik jiných dostalo do finanční krize a mnoho fotografů ztratilo živobytí, a tak začali z fotografování dělat umění. Myslím si většinou totéž co já, ale neříkají to nahlas. Něco podobného jsem prožil v osmačtyřicátém doma v Československu: časopisy, pro které jsem pracoval, byly zrušené, takže jsem byl bez zaměstnavatele, a to, jak víte, je v lidové demokracii nepřipustné. Bylo nás takových víc a našťastí se našlo řešení: byla založena fotografická sekce při Svazu výtvarných umělců. Stalo se to hlavně díky Josefu Sudkovi, který byl po léta kamarád malířů, sochařů a umělců vůbec, a všemi uznávaný. Jinak byl Sudek vlastně živnostník a jako takového by ho byli mohli dát pod národní správu. Původních asi šest ustavujících členů sekce mě pozvalo a řekli mi: My tě prohlásíme za umělce, tak přestaň říkat, že fotografie není umění!

Z: No ne!

J.L. Tehdy totiž si pod termínem umělecká fotografie představovali velký formát, aspoň deset krát patnáct centimetrů, nad námi maloformátníky ohrnovali nos, říkali tomu opovržlivě magacinová fotografie.

Z: Vy jste fotil jakou kamerou?

J.L. Rolleiflexem. Vynález toho aparátu nějak souvisí s mým životem. Zrovna na tak se můj život změnil, když jsem přišel sem a začal jsem dělat s nikonem a později s olympusem. Jako bujarý mladík jsem nosil jeden rolleiflex pod paží a teď na stará kolena se vláčím s brašnou, kde jsou dvě kamery a aspoň pět objektivů. Ale když se něco opravdu děje, třeba demonstrace, jdu jen s jednou kamerou a se dvěma objektivy v kapse. — Víte, jak jsem říkal o tom velkém formátu: dneska existuje podobný snobismus — druhý extrém: filmy jsou laciné, takže když třeba v Lifu potřebují jednu fotku, přinese se jich čtyři sta. Editor si prohlédne kontaktní kopie a má lichotivý pocit, že když fotku k otištění vybral, je tak trochu spoluautorem. To já těžko snášel, protože oni většinou vybrali právě to, co bych byl vyhodil. Kdykoli se něco většího děje, nahrne se tam sto padesát fotografů, každý naseká dvacet ruliček filmu, editoři prosedí celé noci, prohlížejí tisíce fotek — a pak se čtyři otisknou. Není to absurdní?

Z: Nebo dnešní spouště — stačí je držet a ono to cvaká pořád pryč . . .

J.L.: No, to není tak úplně zavrženíhodné. Většina lidí, když je fotíte, nasadí ztrnulý výraz, ale sotva cvakne spoušť, trochu se uvolní, takže . . .

Z: Aha!

J.L.: . . . takže to permanentní cvakání nějaký smysl má. Na druhé straně, když chcete fotit nějakou událost,

může se stát, že díky permanentní spoušti zmeškáte ten pravý moment.
Z: *Nezdá se vám, že nové foťáky a fototechnika trochu berou člověku kontrolu nad obrázkem? Třeba automatický zaostřovač?*

J.L.: Ten považuji za naprostý nesmysl. Já jsem se vždycky bránil i expozimetrům, ale ty jsou dneska už rychlé, nezdržují. Ale celá ta ostatní automatika... mně to připadá spíš jen jako šizunk na fotoamatéry. Jenže já jsem možná zbytečně konzervativní, mně vždycky trvá, než něco nového přijmu.

Z: *Ono ovšem... hlavně snad tady v New Yorku... lidi nejsou vždycky nadšení, když na ně namíříte aparát... já sama jsem fotila v Tompkins Square Parku a asi dvakrát jsem málem dostala přes ústa... máte s tím nějaké zkušenosti?*

J.L.: Jistě! To já teďka, například, už vůbec nemůžu dělat, poněvadž nemůžu chodit rychle, natož utíkat. Jednou, to jsem byl v New Yorku teprve krátkou dobu, vyfotil jsem na ulici dvě zajímavě vypadající individua, a jeden na mě vyjel, abych jim dal film: dal mi takovejhle nůž na břicho a povídá, *Mister, give me the film!* No tak jsem mu ho přirozeně radši dal! A to byli ještě džentlmeni, nevzali mi aparát: opravdu jim šlo jen o ten film. To se ovšem přihodilo v East Harlemu. Podruhé se mi to stalo tady u nás v okolí. — Tahle kniha, *Islanders*, to je moje labutí píseň: vím, že už neudělám nic lepšího, můžu to nanejvýš zopakovat hůř. A tak jsem vlastně přestal fotit: fotografuji společenské události, které mě nejvíc živí, politické schůzky, kde nechtějí mít fotografy, bankety a tak. Lidé si hlavně cení toho, že nepoužívám blesk, to šileně ruší — když jednou blejsknete, lidi čtvrt hodiny nevidí.

Z: *To znamená, že fotíte na citlivý film?*

J.L.: Jistě. Dnešní filmy jsou úžasné. Používám TriX 400 a pušuju ho až na 1600 (tj. vyvolávám ho takovou cestou, že se jeho citlivost zečtyřnásobí). Dělán si sám zvětšeniny. Moji zákazníci ocení nejvíc, že moje snímky nejsou jako od press-fotografů. Když máte osm lidí u stolu, musíte dávat pozor, aby žádný zrovna neměl nějaký výraz, který by se mu pak na fotce nelíbil. Tihle lidé musejí mít důvěru, že příležitosti je fotit nezneužijete. Protože tady naopak všichni novináři se spíš snaží zachytit člověka tak, aby ho to co nejvíc potupilo nebo zesměšnilo.

Z: *To je pravda!*

J.L.: Příklad: Padesáté narozeniny jsem slavil právě při přechodu hranic. A dcerám bylo čtrnáct a sedmáct.
Z: *Nechal jste tam pěkný kus života...*

J.L.: Měl to být ten podstatnější, ale mně to tak vůbec nepřišlo. V pětadesátém se nám prostě podařilo dostat se společně za hranice. Oni nás pouštěli, ale vždycky jen mě a jednu dceru, nebo manželku s druhou... A tenkrát jsem se za rodinou dostal do Jugoslavie; ještě s jednou kamarádkou, ta měla taky dvě dcery, jsme všichni přešli do Itálie, a tam jsme potom v lágru, v Kápuj, deset měsíců čekali na Ameriku. Vždycky jsem si říkal: to bych si jinak nemohl dovolit: desetiměsíční prázdniny s celou rodinou v Itálii...

Z: *A jeli jste rovnou do New Yorku?*

J.L.: Ano... já jsem taky vždycky říkal, že neemigruju do Ameriky, nýbrž na Manhattan. Byl jsem tady s mladší dcerou už jednou, předtím, v šedesátém čtvrtém. To už tu bydleli všichni naši přátelé: Hackenschmeid, teď si říká Hammid, ten už od roku třicet devět, Kolda ze Zlína, Ivo Ducháček, který si vzal Koldovu dceru, Franta Herman, ten odjel už ve čtyřicátém šestém... ti všichni bydleli mezi osmdesátou sedmou a osmdesátou devátou západní ulicí, takže já se cítil jako doma... Svobodná Evropa, to bylo trochu jako Melantrich, pro mě to bylo na začátku ohromně důležité. No a po pár letech jsem objevil, že existuje William Buckley — a u toho jsem zakotvil. On totiž dělal v televizi program *Firing Line* a mluvil úplně jinak než všichni

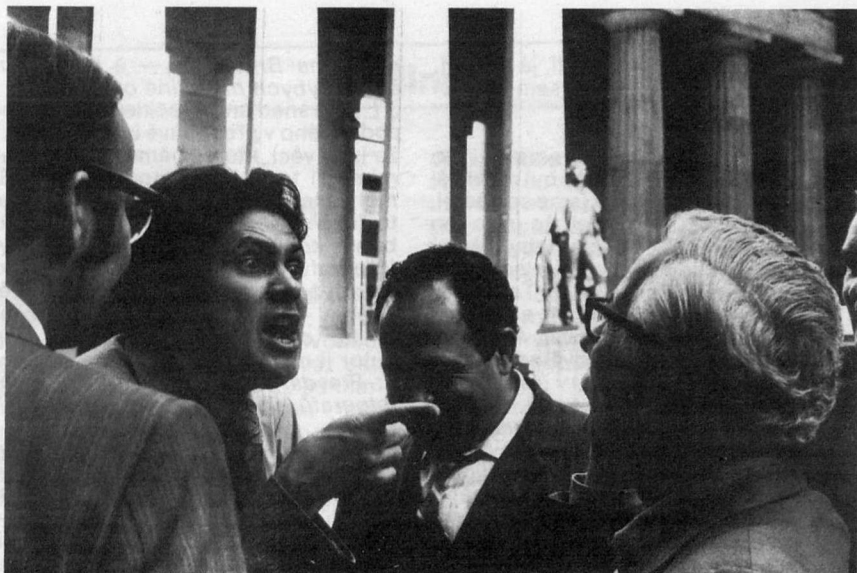

FOTO JAN LUKAS

J.L.: Vzal jsem si do kapsy to, co jsem si myslel, že je důležité... bylo to trochu jako když se člověk vykoupe. Schováváte věci, knížky a časopisy... skoro jsem si říkal, že jsem snad odešel proto, abych to mohl všechno zlikvidovat.

Z: *Kolik vám vlastně bylo, když jste prchal?*

J.L.: Padesát. Padesáté narozeniny jsem slavil právě při přechodu hranic. A dcerám bylo čtrnáct a sedmáct.

Z: *Nechal jste tam pěkný kus života...*

J.L.: Měl to být ten podstatnější, ale mně to tak vůbec nepřišlo. V pětadesátém se nám prostě podařilo dostat se společně za hranice. Oni nás pouštěli, ale vždycky jen mě a jednu dceru, nebo manželku s druhou... A tenkrát jsem se za rodinou dostal do Jugoslavie; ještě s jednou kamarádkou, ta měla taky dvě dcery, jsme všichni přešli do Itálie, a tam jsme potom v lágru, v Kápuj, deset měsíců čekali na Ameriku. Vždycky jsem si říkal: to bych si jinak nemohl dovolit: desetiměsíční prázdniny s celou rodinou v Itálii...

Z: *A jeli jste rovnou do New Yorku?*

J.L.: Ano... já jsem taky vždycky říkal, že neemigruju do Ameriky, nýbrž na Manhattan. Byl jsem tady s mladší dcerou už jednou, předtím, v šedesátém čtvrtém. To už tu bydleli všichni naši přátelé: Hackenschmeid, teď si říká Hammid, ten už od roku třicet devět, Kolda ze Zlína, Ivo Ducháček, který si vzal Koldovu dceru, Franta Herman, ten odjel už ve čtyřicátém šestém... ti všichni bydleli mezi osmdesátou sedmou a osmdesátou devátou západní ulicí, takže já se cítil jako doma... Svobodná Evropa, to bylo trochu jako Melantrich, pro mě to bylo na začátku ohromně důležité. No a po pár letech jsem objevil, že existuje William Buckley — a u toho jsem zakotvil. On totiž dělal v televizi program *Firing Line* a mluvil úplně jinak než všichni

ostatní, že jsem žasnul... *Time* a *Life* tehdy chystali nový časopis, čistě fotografický, z projektu později sešlo, ale vyzvali tenkrát pár fotografů, aby si vybrali, koho chtějí fotit. Já jsem jim řekl, Jestli mě tu někdo zajímá, je to Buckley, tak mu napsali a on mě velice vlídně přijal, moc se mu líbilo, co jsem nafotil, a od těch dob jsme se spřátelili. Používal moje fotky na obálku svého časopisu *National Review*, nezávno to bylo zrovna sto obálek. Díky jemu mám příležitost fotografovat jeho hosty: politiky, státníky, literáty, zkrátka osobnosti.

Z: *Jak jste publikoval předtím v Československu?*

J.L.: Zachránila mě Artia; když se tenkrát začlo obchodovat se západem, přišel jsem ke cti. Poslední roky, než jsem odcházel, jsem vydělával opravdu hodně... jenže stejně to nestačilo: žít se dá za mnohem míň, ale ne fotografovat. Jenom materiál stál načerno tak hříšné peníze, že když jsme odcházeli, měli jsme právě tak na cestu. Ale jsem moc rád, že jsem odešel v šedesátém pátém, hlavně taky proto, že jsem nezažil ten šedesátý osmý, protože nevím, jak bych se k tomu byl stavěl: asi bych býval měl spory s kamarády — vždyť moji kamarádi byli hned po válce prakticky všichni levičáci, to patřilo k tónu — ve čtyřicátém šestém nebo sedmém, aby člověk obstál ve společnosti, musel být aspoň sociální demokrat. Já jsem volil národní socialisty, ne že bych je měl bůhvíjak rád, ale říkal jsem, že to je jediná protiváha! — No, dneska vůbec nic nikomu nevyčítám, když si uvědomím, že celý svět, čtyřicet let později, dělá ještě větší blbosti. Vidíte, třeba moje dcera, co se narodila v roce padesát, tu vzali po roce šedesát osm na Georgetown University, zdarma, v rámci takového zlého svědomí — a ona tam prožívala vietnamskou válku! Její kamarádi šli demonstrovat, ona volala domů a

brečela: Jsou to kamarádi, já nechci, aby byli zavřeny, ale já jsem pro to, aby byli zavřeny!

Z: *Pěkné dilemma!*

J.L.: A s mýma kamarádama to bylo podobné. Z kamarádů mi byl nejbližší Jan Drda. Celou válku jsme se hádali, jenže to jsem si myslel, že je to jen teorie. Nebyla . . . Drda nebyl žádný demokrat, jednou za války jsme měli takový rozhovor: on řekl, Takového Berana — toho voddělám a nebudu se s ním muset dohadovat. A já jsem mu na to řekl, A co když zas někdo voddělá tebe? Potom v roce 1947 v jedné debatě Drda tvrdil, prý, vy národní socialisti, vy nás všechny pověsíte, a já mu na to povídám, Tak hele, slíbme si: když přijдете k moci vy, tak nepověsíš ty mě, a když přijdu k moci já, nebudu věšet tebe. Soukromě jsme to dodrželi.

Z: *To musely být hrozné roky!*

J.L.: Ono je to v Americe podobné, ti, co vlastní mikrofony, ti, co udávají tón, nejsou komunisti, jsou to anti-komunisti, což vyjde nastejno . . . Když jsem přijel, vlídně mě přijali, ale jakmile jsem začal mluvit, bylo po vlídnosti: jsem prý zaslepený osobními křivdami, jenže já měl vždycky dobrý život, nebyl jsem ani zavřený, ani mučený, ani mě nikdo moc netravoval! — Takže knížka *Ostrované*, tu jsem si dal dohromady sám . . . všechno je moje vina. Prohlížejte to od začátku, protože já mám ctižádost, že ty fotky vypravují . . . Já popírám, že fotografie má něco společného s výtvarným uměním, spíš má víc společného s literaturou, s epikou . . . jsou to takové jednotlivé anekdoty. Dobrá fotka je ta, kterou si zapamatujete . . . proto ji taky nemůžete tisknout pořád dokola, protože když už jste anekdotu slyšel, nepotřebujete ji slyšet znovu. Chci říct, není to něco věčného, jako obraz, spíš jen takový fejton.

Z: *Jenže já si stejně pořád myslím, že dobré fotky učí člověka vidět. Já třeba vidím fotku Broadwaye, pak*

přijdu na Broadway — a najednou jako kdybych měla jiné oči . . .

J.L.: To snad ano, Buckley píše něco podobného v předmluvě k mé knize . . .

že jsou věci, které známe, ale uvědomíme si to až nad fotografií . . . Já měl v New Yorku dost trému: tady je to jako plivat do moře, víte . . . Už bůhví kolik let se tady činí stovky fotografů, jenže New York se tak mění, že za týden je něco úplně jiného — a prostě: nejlepší fotka je ta, co je neopakovatelná. Ani autor ji nemůže udělat znovu.

Z: *Pravda, v New Yorku jsou tisíce fotografů, ale jen málokterý má vlastní vidění . . .*

J.L.: Víte, já si myslím, že prakticky všichni fotografové mají vidění v podstatě stejné! Když někdo chce mít svůj rukopis, bývá to násilná stylizace. Co já dělám, tomu tady říkají *street photography*, prostě chodíte po světě a koukáte, kde je co zajímavého: asi jako kdybych hledal čtyřlístky: všude jsou milióny trojlístků a mezitím semtam čtyřlístek, a někdy dokonce pětílístek. Proto taky čtyřlístek najde častěji nevinné dítě, protože je blíž zemi a víc kouká. Nejlepší příklad je J. H. Lartigue, nedávno umřel, bylo mu skoro devadesát. Když byl dvanáctiletý kluk, fotil ohromné věci; protože byl nevinný, dychtivý. Ty jeho fotky — podívejte, tohle je ohromné, ale to, že ten kůň je zrovna tady a má nohu takhle, to nemohl vidět, poněvadž musel sledovat tady ty dámy. Kdyby měl stejnou scénu nakreslit grafik, nemůže to udělat jinak. Tam není nic, co by mělo být o kousek jinde . . . a to není náhoda, on má desítky a stovky takových fotek. Všiml si věci, kterých si druzí zatím nevěšovali, využil techniky, která předtím neexistovala . . . Potom, když zestárnul a uvědomil si, že je umělec, začal najednou dělat lhostejnosti.

Z: *Takže vy moc neuznáváte takové ty fotografie, co vypadají jako rozmazané čmouhy . . . ?*

J.L.: To je nesmysl. Podívejte, malíři na konci devatenáctého století najednou nevěděli co dělat právě kvůli fotografii: zčistajasna bylo spoustu věcí zbytečně malovat, daly se daleko snáz vyfotit. A fotografové, místo aby byli rádi, co mají, začali se opíčit po malířích. Třeba takzvaný piktorialismus, okolo 1900, když se fotily větrky a mraky, a ty mraky se tam eventuelně ještě . . .

Z: *Udělal vatičkou?*

J.L.: Ano, namontovaly, aby fotografie vypadala jako obraz . . . Malířství skončilo tak, že dneska jsou v každé obrazárně plátna, na nichž není nic: jsou tam sály a v nich bílé fleky na zdech. Někdy se to jmenuje *Pocťáček* a někdy taky nijak. Vždycky si říkám, ještě chybí, aby si fotograf koupil krabici papírů, ty papíry vyndal z krabice a pověsil na zed! Víte, já si myslím, že to, co se dnes vydává za moderní umění, je většinou podvod na lidi. Fotografie sice umění není, ale ještě miň je umění, když někdo orepodukuje špatnou, lhostejnou fotku z novin, poleje ji kafem a zarámuje.

Z: *A co myslíte: může mít dnešní dokonalá technika vliv na netechnickou kvalitu fotek?*

J.L.: Aparát je dobrý, když mě neobtěžuje. U takové linhovky máte dvacet sedm úkonů, na které musíte myslet, než zmáčknete spoušť.

Z: *A jak vám se nejlíp fotí?*

J.L.: Jak říkám, když člověk někam jede na pár hodin a pak zas musí pryč. Já z Prahy nemám tolik fotek jako z cizích měst. Na Manhattanu jsem tak trochu pořad návštěvník, už dvaadvacet roků . . .

Z: *A jak se vám ten ostrov svobody líbí?*

J.L.: No velice. Já jsem byl Američan už doma, mně emigrace nepřišla ani jako změna. Život se mi prostě skládá z jednotlivých údobí. Před válkou to bylo Osvobozené divadlo Voskovce a Wericha; bylo mi dvanáct a byl jsem v Osvobozeném pořad, poněvadž jsme to měli za rohem. Potom v Semaforu, tam jsem byl hned u základů, mé dcery tam vyrůstly, Helena dokonce vystupovala jako holčička se Suchým, tancovala charleston — Semafor bylo druhé údobí. No a teďka mám třetí údobí. Dokonce když vidím Hradčana, ani neslím. Vzpomínám na všechno rád, ale nikdy mi nenapadne, že by se něco mělo vrátit, protože co prožívám teď to je zase fajn. Víte, moje kariéra vyvrcholila, když mi bylo dvacet. To mi tiskli fotky všude po světě, tenkrát se roztrhl pytel s hlubotiskovými fotografickými časopisy, první byli Němci, pak Francouzi, Amerika ale *Life* až v roce 1937. To u nás . . . Jaroslav Šalda z Melantrichu založil *Ahoj a Evu*, když mi bylo kolem sedmnácti . . . Tenkrát jsem se stal členem Klubu fotografů-amatérů, což byl hlavní zlom v mém životě.

BEAUTY IN THE BOYS, CAUGHT BY THE TEENAGE JACQUES HENRI LARTIGUE IN 1910—FOXES FLYING, TERRIERS SCALED IN INVERSE PROPORTION TO THE GIANT ELLIPSE OF A HAT. LARTIGUE WROTE IN HIS DIARY: "SHE: THE WELL-DRESSED, FASHIONABLE, ECCENTRIC, ELEGANT, RIDICULOUS OR BEAUTIFUL WOMAN I'M WAITING FOR." LINES OF THE BODY ARE IRRELEVANT: THE DASH AND CONFIDENCE OF MOVEMENT ARE ALL

Copyright © 1970 Jacques Henri Lartigue. This photograph is a reproduction of an original work by Jacques Henri Lartigue.

V té době tam byly hvězdy Karel Hájek, Václav Jírů, Jiří Jeníček — a já jsem byl hrozně šťastný, že mě mezi sebe přijali. Udělali kvůli mně výjimku, protože já ještě nebyl plnoletý, rodiče museli podepsat, že eventuelní škody mnou napáchané nahradí. Byl jsem něco jako benjamíněk toho klubu. Karel Hájek byl ohromná postava, tehdy ještě dělal tramvajáka, ale fotografoval kamarádům svatby a podobně, oni za něj brali šichty, takže toho moc nena-jezdil. A pokud přece jezdil, měl na tom kole, kterým se brzdilo, pověšenou mentorku, a když něco zahlédl, klidně zastavil tramvaj, vyskočil a fotil. Jenže kamarádům, co za něj brali služby, nestačil fotky dodávat, tak si ze mě udělal poskoka, který musel vyvolávat a zvětšovat. Tenhle klub, to byla prostě nejlepší škola. Měli ateliér s velikánskou kamerou, šest malých komor, kde se vyvolávalo, a šest dalších, které měly zvětšováky. Ale v klubu bylo dost plno, takže v pátek, když se tam mělo uklízet, já se vždycky ulil ze školy a hurá zvětšovat.

Z: A co rodiče? Jak ty se na to tvářili?
J.L.: Že se ulejuvám, to rodiče nevěděli. Ale za to, že jsem to mohl dělat, vděčím opravdu toleranci svých rodičů. Otec nechápal, oč jde, chtěl ze mě mít obchodníka, ale s mým fotografováním se smířil, hlavně potom, co mě najmuli k firmě Baťa, to jméno mu znělo tak zajištěně. Víte, tenkrát, v sedmnácti, já chodil ještě do školy, a cestou domů jsem viděl trafiky plné časopisů s mými fotkami na obálkách. Myslím si, že jsem mohl být zkaženější, než jsem byl. Tenkrát mi po redakcích předávali Foto-Dítě, podle jednoho ateliéru v Praze, a taky někdy říkali, ať přijde pan otec sám, my bychom ho rádi poznali. Mysleli, že ty fotky jen doručuju. To je prostě osud: tenkrát jsem byl kluk a v redakci seděli důstojní pánové, kterým bylo skoro třicet. A teďko chodím po New Yorku, jsem starej dědek — a v redakcích sedí dívky, jako jste vy. Takže přece jen si říkám, že se ten svět mění . . .

Dávno už se setmělo, když jsme se rozloučili. Sedíc na kamenné obezdívce Central Parku jsem si v chvějivém světle lucerny knihu Ostrované nedočkavě prohlížela: popořádku, aby mi mohla vyprávět. Dočista zmrzlá jsem pak došla k autu — a ejhle, všimla jsem si, že pokutový bloček za stěračem docela hezky prosvítá proti blízké lampě. Ulice a avenue se otvíraly do nezvyklých pohledů, nezvyklých situací, protože já jsem najednou viděla jinak, cestou od člověka, který o sobě tvrdí, že není umělec.

□

Film

Jan Uhde

Tiché překvapení

Tichá radost. Režie: Dušan Hanák. Produkce: Slovenská filmová tvorba Bratislava, 1986. Scénář: Dušan Hanák. Kamera: Viktor Svoboda. Obsazení: Magda Vašáryová, Jana Brejchová, Jiří Bartoška aj. 88 min. Vyznamenání: Velká Cena mezinárodní poroty, Cena za ženský herecký výkon, Cena poroty mladých diváků na XXIX. festivalu v San Remu. Cena československé kritiky aj.

Už se pomalu stalo zvykem opakovat, že československý film po roce 1968 je takřkajic odepsán. Pravda, skutečné hodnoty se tam hledají jen s obtížemi, a zklamání často přicházejí i od filmařů, kteří by mohli nabídnout mnohem více, jako v případě některých nedávných děl Menzlových. Tím cennější jsou pak občasné umělecké úspěchy — vlaš-ťovky naděje prorážející clonu mraků průměrnosti, konformity a bezna-děje.

Jedním z nedávných překvapení československé filmové produkce je snímek slovenského režiséra Dušana Hanáka *Tichá radost*. Hanák není v naší kinematografii neznámou veličinou: Již jeho absolventský film *Učenie* (FAMU, 1965) získal cenu na festivalu v Oberhausenu a jeho celovečerní debut *332* (1969) obdržel Velkou cenu na XIX. festivalu v Mannheimu. Nejznámějším dílem tohoto umělce jsou pravděpodobně *Ružové sny* (1976), za něž se mu dostalo několik cen.

Přečteme-li si stručný popis děje Hanákovy nejnovějšího filmu, nabudeme dojem, že jde nejspíše o konvenční melodrama, jakýsi domácí ekvivalent *mýdlových oper* na americké televizi: Nemocniční sestra odchází od egocentrického, necitlivého manžela a nevrle tchýně s úmyslem vybudovat si vlastní identitu a nezávislé sebevědomí ve světě mužů a všeobecné indifference. Teprve po zhlédnutí filmu člověk pochopí, že Hanákův pohled sahá mnohem hlouběji, že se dotýká zásadních existenčních problémů v Československu, jak v rovině individuální tak i společenské.

Soňa (Vašáryová) se pohybuje v prostředí lidí, kteří si už téměř odvykli skutečné komunikaci a elementární starosti o osud druhého. Její neustále se prohlubující osamocenenost vis-à-vis manželovi, kolegům v nemocnici, náhodným známým a potenciálním či skutečným milencům je ohlušující. Hrdinka jakoby se pohybovala ve vakuu

celospolečenského egoismu. Lidé se většinou zajímají jen o to, kde něco trhnout, ukrást, zařídít. Jiné hodnoty skoro neexistují. I dr. Macko, sám nespokojený se svým evidentně nefungujícím manželstvím, nakonec cynicky obětuje svou náklonnost k Soni pro hmatatelnější výhody.

Děj filmu se odvíjí na pozadí drobných, avšak bezútešně se opakujících problémů: Malicherné konflikty uvnitř rodiny, nedostatky základních materiálních potřeb, defektní služby, citová zklamání, vsudypřítomný cynismus okolí, manželské problémy kolegů etc. Na oddělení často přicházejí rodiči opouštěné, a někdy i ztlumené děti . . .

Sonina starší spolupracovnice Dr. Galová (Brejchová) se občas snaží poradit či pomoci, avšak ani ona se nemůže ubránit hluboké hořkosti vyvěrající z opakovaných zklamání — nejenom muži, ale společeností jako takovou. Hrdinka filmu přilne ke tříletému Marošovi, jenž se na oddělení dostává v důsledku rodičovské brutality, ale dítě je po čase vráceno domů. Těhotná se svým bývalým milencem dr. Mackem, Soňa hledá alespoň vnitřní mír, *tichou radost*, na niž si vzpomíná z dob svého dětství.

Je zajímavé i poučné nahlédnout do světa, který Hanák divákovi předkládá bez zkrášlujícího nátěru a bez ideologických frází. Fakta, obrazy, situace a konflikty mluví samy za sebe. Před očima se nám promítá československá každodennost, permanentní zákopová válka každého s každým. Hanák se pokud to jde vyhýbá laciným melodramatickým klíšé, nepokouší se o zbytečnou dramaturgii a emocionalizaci. Tento přístup se zrcadlí i ve vizuální struktuře díla: Obrazy se střídají v klidném odměřeném rytmu, s důrazem spíše na celky než na detaily, čímž se zdůrazňuje realistické vyznění díla.

Tichá radost je také bravurním sólem Vašáryové, na jejímž dokonalém podání toto v podstatě komorní dílo z velké části spočívá. Ve scénách s Janou Brejchovou se obě představitelky doplňují a jejich herecký projev dosahuje pozoruhodné vyváženosti. Hanákův film, kromě nesporných hodnot estetických, reprezentuje očividný posuv směrem k realističtějšímu pohledu na život a problémy současného člověka, což je v československém filmu posledních let poměrně neobvyklým úkazem. Jde o dočasnou aberaci anebo jsme svědky počátku skutečné vnitřní obrody? Na to dají odpověď teprve další díla.

□

Order From Freedom House

The Prague Spring: A Mixed Legacy is a collection of original essays by Czechs, most of whom were chief players in Czechoslovakia's 1968 drama. The themes of the essays range from descriptions of personal experiences during 1968 to political and economic analyses of Czechoslovakia in 1968 and the twenty years following. That brief spring still lives as the drama of the most extensive liberalization of any Communist system and of its crushing defeat in

a Soviet-led invasion. Twenty years later, the reflections of the writers gathered in this book assume a special meaning in light of Soviet events, for the Soviet Union is now being invaded by the very same ideas that moved it to invade Czechoslovakia.

Though the final results of the reform process in the Soviet Union cannot be predicted, it is certain that the USSR, and with it Eastern Europe, will become different from what they were before Mikhail Gorbachev's rise to power. The tremors of that change are the aftershocks of Czechoslovakia's Prague Spring.

CONTRIBUTORS

Jan Vladislav
Frantisek Janouch
Jiri Hochman
Radoslav Selucky
Jiri Loewy
Vladimir Skutina
Pavel Tigrid

Eva Kanturkova
Jan Kavan
Josef Skvorecky
Otto Ulc
Jiri Pehe
Antonin J. Liehm
Ivan Svitak

The Prague Spring: A Mixed Legacy

Edited by Jiri Pehe

Hardcover: \$26.75 Paper: \$12.50

(New York State residents must add 8% sales tax.)

Postage and handling \$1.50 for the first book, \$.75 for each additional book.

FOR ALL FOREIGN ORDERS: Please send a draft in your country's currency comparable to U.S. dollars drawn on your bank, or send a U.S. dollar draft drawn on a N.Y. bank branch in your country.

I would like to order _____ copies of *The Prague Spring: A Mixed Legacy*

PREPAYMENT REQUIRED ON ALL ORDERS

Order from Freedom House

Name _____

Street _____

City _____

State _____

Zip _____

Freedom House, 48 East 21st Street, New York, N.Y., 10010, U.S.A.

Jazyk

Jiří Krupička

Rodiče, děti, vnuci

Šest dětí skálo s velkou vervou do teplé vody bazénu v Albert Canyon; krása mohutných hor Britské Columbie s bílými vrchy a pralesy starých jedlí, cedrů a hemlocků na svazích je málo zajímala. Stříkaly na sebe, honily se, a samozřejmě křičely. Anglicky. Jejich tváře však zřetelně patřily do východního Středomoří. Nejspíše Libanonu. Bylo poleďné, a rodiče je chtěli dostat z vody ven. Své málo účinné příkazy dávaly matky anglicky, jeden otec střídal arabštinu se špatnou angličtinou a druhý používal raději rukou. Tři z rodičů mluvili mezi sebou arabšsky, se čtvrtým anglicky; orientální původ všech byl však nesporný.

Nahrad'te arabštinu češtinou, zkulat'te trochu obličje a zmenšete nosy účastníků a dostanete obrázek, jaký se ve stovkách variací opakuje všude ve světě, kam vstoupila noha českých emigrantů. V Americe, Evropě i na jižní polokouli. A často se do obrázku připele i generace prarodičů a s ní další možnost jazykových kombinací. Ve Švýcarsku, Quebecu a Jižní Africe se situace může snadno zpestřit na trojjazyčnost. Do Sovětského Svazu se proudy českých emigrantů momentálně nehrnou; jazykové problémy Čechů a Slováků v zemi, kde zítra znamená včera, se tím podstatně zjednodušují.

Nějak se v rodině mluvit musí, v emigraci jako ve staré vlasti, jinak to není rodina. Jak tedy — jazykem nového domova, rodnou řečí rodičů, nebo oběma? Jedním dobře, nebo dvěma špatně?

V národně smíšených manželstvích problém volby rodinného jazyka pro Čechy v cizině obvykle neexistuje, aspoň nikoli mezi manžely. Angličan Francouz, Němec či Švéd se v dospělém věku česky pořádně nenaučí, i kdyby chtěl — a s takovou snahou bychom se setkali sotva v jednom případě z tisíce. Manželé se spolu nedorozumí jinak než řečí nové země. Je-li matka Češka, mohou se i v této rodině stát děti dokonale dvojjazyčné; narodil od rodičů, kterým k takové dokonalosti bude vždy něco chybět. V opačné situaci, kdy otec je Čech, bude rodina téměř vždy jednojazyčná.

Kombinace mohou ovšem být i bohatší. Známe pět manželství, kde čeština otce a čínština, japonština nebo vietnamština matky sounaživají docela harmonicky, protože manželé si mohou vynadat pouze anglicky, a ke kvalitní, působivé úrovni výměny názorů jim chybí šťavnatost mateř-

ského jazyka. Děti mluví mezi sebou i s rodiči přirozeně anglicky; případná francouzská škola mezinárodní charakter rodiny ještě utuží.

Ve většině rodin českých emigrantů první generace jsou však oba manželé původem Češi, a otázka komunikace mezi nimi není otázkou znalosti jazyka (naopak, někdy přílišná jazyková dokonalost a hbitost rodinnému souladu neprospívá). Jak se však má mluvit s dětmi, narozenými už v nové zemi a jejich občany od prvního dne života, nebo s dětmi, narozenými ještě v Československu, kterým však nový domov dává celé školní vzdělání? Rozhodnutí desítek tisíců českých rodičů v této věci *rozhodně o budoucnosti českého jazyka a kultury mimo starou vlast.*

K čemu, prosím vás, budou naše děti češtinu potřebovat? Tak zní vyslovená a nevyslovená odpověď mnoha rodičů. Doplněná dodatečným argumentem: Jen se to poplete a ztíží jim učení ve škole a uplatnění v životě; nebudou umět ani jeden ani druhý jazyk.

Ten doplňující argument, o jazykovém popletení, je omyl. Vyvrací jej realita života. Právě mezi vynikajícími osobnostmi kdekoli ve světě je mimořádně vysoký podíl lidí bilingválních, kteří každý z obou jazyků ovládají lépe než miliony méně vynikajících lidí ovládajících svůj jediný nástroj myšlení a komunikace. Stačí se podívat okolo sebe právě v této zemi, kde v Quebecu a ve vyšší federální službě je dvojjazyčnost samozřejmostí denního života.

Tak jako bývala po řadu generací i v českých zemích a na Slovensku. Všichni čeští buditelé, a důraz je na slově 'všichni', byli dvojjazyční, a mnozí z nich uměli na začátku své životní dráhy, po studiích, německy lépe než česky. A přitom svou neúnavnou prací přímo vytvářeli nový český jazyk.

To platí o Jungmannovi, Preslovi a Palackém právě tak jako dvě generace po nich o Masarykovi. Mácha, autor snad nejslavnější české básně, psal německé básně a milostné dopisy se stejnou lehkostí jako české.

Na první důvod: k čemu budou češtinu potřebovat, je odpověď ovšem těžší. Suchý rozum ji nedá, přikloní se spíše k nepotřebnosti. Pokusím se však, před apelem citovým, i trochu racionality v odpovědi na argument o zbytečnosti zavádět starý jazyk rodičů do styku s dětmi.

Odpovídám otázku: Jaká je úroveň komunikace v rodině, kde děti neznají řádně jazyk rodičů — a rodiče neznají pořádně jazyk dětí? Až příliš často se vzájemný styk, právě po tuto zcela základní obtíž, omezuje téměř automaticky na občasně krátké věty, povely a otázky, bohatě zpestřené zadrháváním a chybami. Rozmanitost, intimita a vřelost rodinného života tato oboustranná nejistota

rozhodně nepřispívá. Z kolika jmených odstínů nástroje komunikace, řeči, se skládá denní styk dobré, soudržné rodiny, a o kolik té neanalysovatelné blízkosti ji připraví utužený nástroj?

Přitom je nesrovnatelně snadnější pro děti naučit se jazyku rodičů než opačná cesta. Obdivuhodná lehkost učení se řeči u dětí, kde mysl dychtivě hltá vše nové a hravě zařadí do rejstříku paměti je přímo opakem potíží dospělého člověka, který se snaží zvládnout nový jazyk. Ze rodiče se zároveň učí jazyku země, hovoří-li jim se svými dětmi? Výborně, pak je to jen další důvod, aby se v rodině používalo obou střídavě.

A prarodiče? To už je často úplně ztracená záležitost, především při návštěvách ve staré vlasti — které se někdy protáhnou i na rok. V mnoha případech je jazyková propast mezi nimi a vnoučaty nepřeklenutelná, a zvláště babičky ji těžce nesou. Zkali jim značnou část pobytu, a někdy i zkrátí; nemožnost komunikace se snadno změni v chlad a lhostejnost se strany vnoučat, někdy i posměšek.

Argument 'realistických' rodičů: k čemu budou děti češtinu potřebovat? je miněm především materielné, a bez velké změny smyslu by se dal formulovat poctivěji i větou: kolik jim to vynese? Stejně poctivá odpověď kalkulujícího rozumu je prostá: málo, pravděpodobně nic.

Tak jako nám nic nevynese četba knihy, poslech hudby, návštěva Louvru nebo rozhled z vrcholu hory. A kolik, přepočítáno na dolary, libry, marky nebo franky (yeny dosud nepřipadají u Čechů příliš v úvahu, až snad po případné pomoci Východu trpících národů západní Evropy), kolik kdy člověku vynese čest nebo láska? Za oboje se obvykle platí, někdy i životem. A přece, aspoň s tím druhým, nedají lidi nikdy pokoj.

Žádná účetnická metoda, ani ta nejmodernější s computery páté generace, nevysvětlí vztahy mezi lidmi. Spíše je ještě víc zamotá a ztíží.

Poznání řeči, tradice a rodinných kořenů matek a otců se neobjeví jako 'credit' na budoucích bankovních kontech dětí českých emigrantů. Obohatí však a prohloubí vztahy mezi rodiči a dětmi, a postavy prarodičů dostanou pevnější obrysy a životnost v mlze věkové vzdálenosti. A rozšíří i poznání světa, který je tak neuvěřitelně zajímavý a rozmanitý (kolikrát člověk nad tou rozmanitostí skřípe zuby), že pohled pouze z jedné strany je vždy nedostatečný, zkrslý a chudý. I když ta strana je velká, silná, sebevědomá země světového jazyka a dalekosáhlého mezinárodního vlivu.

Někdy pohled na svět s výšin velmoci nebo supervelmoci spíše zamlží a ochudí obraz. Silný, bohatý národ se zajímá především o sebe, a podle toho také vypadá obecné vzdělání

jeho mládeže. Přistoupí-li k tomu ještě pokrokové výchovné metody, je o výrobu kulturních ignorantů postaráno.

Naše kanadské děti a vnuci přinášejí ze školy domů, pokud je ovšem po cestě neztratí, umazané cáry papíru s informacemi o Maocetungovi a jeho geniální revoluční perestřojka staré, ztrnulé a nespravedlivé reakční Číny, vhodné doplněné detailními pokyny o boji proti AIDS. Ať však žádný optimista neočekává, že v kulturní probírce písmena M by se v pokrokové americké nebo kanadské škole objevilo jméno Michelangelo nebo Mendělejev — o Masarykovi vůbec nemluví.

Jak mají české děti říci něco o zemi svých rodičů svým americkým, kanadským, německým, švýcarským či švédským spolužákům, když samy o ní často nic nevědí? Jejich styk s rodiči je omezen na záležitosti denního života a jejich světem je svět dětí, kamarádů a spolužáků, kteří mluví jejich jazykem a nikoli podivnou řečí, jakou mimo rodiče — a přirozeně babičku a dědečka, ti už sem vůbec nepatří — na světě nikdo jiný nemluví.

Zkuste jednou udělat si takový malý, soukromý průzkum 'veřejného mínění' a zjišťovat, kolik dětí českých emigrantů zná důvody, proč vůbec rodiče ze staré země odešli? Budete asi překvapeni zmatkem v hlavách mnoha dětí. Někde je příčina zmatku docela přirozená: rodiče to totiž sami pořádně nevědí. Většinou však vyplývá neznalost dětí o poměrech v rodné zemi rodičů a o příčinách jejich emigrace z nezájmu; rodičům se nepodařilo ten zájem vzbudit.

Někteří se o to ani nepokoušeli. Jejich energii a čas zabralo zakotvení v nové zemi a budování nové existence. A jestliže se někdo rozhodl pro morální rekonstrukci zvanou úprava poměru ke staré vlasti a k obnovení slibu věrnosti její dnešní vládě a vládám všech bratrských zemí tábora pokroku a míru, pak přeci nebude dětem něco vykládat; mohly by to povědět na nejméně vhodných místech.

Znalost řeči rodné země rodičů je jediná účinná cesta, jak vyvolat u dětí emigrantů hlubší zájem o tuto zemi, její přítomnost a minulost, a vybudovat v nich citový vztah k ní. Poznání, odvozené z cizích pramenů, v jiném jazyce, nenahradí bezprostřednost přímých zdrojů, i když někdy může dát i objektivnější odraz. Chybí v něm to, co vyvolává emocionální vztah: pocit osobního podílu na společném dědictví s rodiči a prarodiči.

Znám-li jazyk nějakého národa, mám k němu naprosto přirozeně, nenásilně bližší poměr než k jiným. Váže mě s ním něco intimně společného, a to 'něco' je základ styku mezi lidmi — řeč.

Nedávno přinesl Nedělní Hlasatel (15. května 1988) rozmluvu se ženou, která se vystěhovala ze Sovětského Svazu do Austrálie. Hovor je charakteristický pro určitý typ emigrantů, a ukazuje zároveň váhu jazyka ve vědomí lidí. Reportér jí dal, mimo jiné, i tuto otázku: "Smím se vás zeptat, cítíte se být Arménkou nebo Azerbájdžankou? Narodila jste se v Azerbájdžánu a vaše rodina pochází ze staré Armenie."

"Ani jedno ani druhé. Tady na Západě mne lidé považují za Židovku, protože otec i matka byli Židé. Doma jsem se ovšem za Židovku nehlásila a nikdy jsem v žádné náboženství nevěřila."

"Za co se tedy považujete?"

"To je těžko říct. Můj manžel je Armén, ale arménsky neumí. Mluvíme jenom rusky, tak tedy asi za Rusku."

Do rodu velkých vlastenců ta pani rozhodně nepatří. Když však byla tlačena k odpovědi o pocitu národní souznělosti, vzala za kritérium jazyk.

Proti pěstování užšího vztahu dětí emigrantů k rodné zemi jejich rodičů a proti jejich dvojjazyčnosti je možno vznést vážnou námitku: Děti se narodily v nové zemi, je to dnes jejich vlast a s ní je spjata jejich budoucnost. Není dobré jejich mysl rozštěpovat a vést je k nejistotě, kam vlastně patří.

Odpověď na tuto námitku musí být zcela jasná: Občanská a politická povinnost našich dětí a vnuků, a samozřejmě také naše, nás váže nedvojznačně k novému domovu. Děti se zde narodily; my jsme sem přišli z vlastního, dobrovolného rozhodnutí, byli jsme přijati za *plnoprávné* (nikoli třídní nebo názorově druhořadé) občany svobodné země, a zavázali jsme se přísahou dodržovat její zákony.

Jen chameleoní mění barvu podle potřeby. Odpřísáhnou a podepíší lojalitu na dvě strany, a vybírají si svou občanskou povinnost dle volného uvážení, řídíce se zeměpisnou polohou. Zda se, v daném okamžiku, nacházejí v terénu na západ nebo na východ od Šumavy. Chytrák si vždy ví rady. Jenomže podpisy na prohlášeních a pásky z přátelských pohovorů střeží orgány staronové vlasti přepečlivě, jako oko v hlavě; mohou je v budoucnosti výborně potřebovat i pro sebe, osobně.

Občanská lojalita k novému domovu je kategorická povinnost; nijak však nevyklučuje úzký citový, kulturní a dějinný vztah k zemi předků. A základním poutem k ní je jazyk.

Je celkem jednoduché kritérium, jak vycítit sílu pouta, vážícího českou rodinu ke staré vlasti, přes bídu a špinu politické přítomnosti Československa: počet českých knih a časopisů v knihovně této rodiny, a zájem o ně. Zda i děti nebo vnuci si občas

Fórum

Jan Křesadlo

Marginalia k Jehličkovu Husovi

Bylo by asi moudřejší a určitě důstojnější se tím článkem vůbec nezabývat, ale ono to jaksi nedá.

Článek či kapitola *Hus a husitství* z pera Ladislava Jehličky, přetištěná v *Západu* jako ukázka z jeho samizdatové knihy *Křik koruny svatováclavské*, vyjadřuje známou pozici našeho austrotropního, ultramontánního intelektuálního katolicismu, jak ho známe z první republiky a z protektorátu z OBNOVY, ŘÁDU, staroříšských LISTŮ a podobných periodik. Kapitola nepřináší vůbec nic nového co do známých postojů a thesů a nepřináší ani žádná nová dílčí hlediska a fakta. Jejím jediným účelem je znovu opakovat známé these, degradovat Husa, husitství, při tom mimochodem taky Masaryka a Palackého a pochválit Durycha a Pekaře. Tento chudý a předvídatelný obsah není ani vyvažován stránkou literární, jako tomu bývalo v některých podobně laděných projevech lepších stylistů, např. právě zmíněného Durycha. Jehlička zachází značně kavalírsky s některými fakty, na což by se měli čtenáři Západu upozornit. Hodláme tak učinit, čímž bychom pokládali reakci na článek nejspíš za skončenou. Podrobně se jím zabývat nehodláme, *stet hoc pro certo*. Také se nebudeme snažit upozornit na všechna chybná fakta, vybereme jen ta, která nám padla namátkou do oka. K posouzení úrovně článku to, jak doufáme, postačí.

Tak hned na začátku, kde se autor zabývá fyzickým vzezřením Husovým, dopouští se nejprve poutouchlosti a pak věcné nesprávnosti. Dovozuje, že o Husovi "... mohli bychom asi říci, že to byl podsaditý, obtloustlý, bezvousý velebníček s velkou tonzурou a patrně i pleší." Kromě

vezmou něco z té knihovny do ruky (nemusí to nutně být jen "Nesnesitelná lehkost") a přečtou. Ne na nalehání rodičů ale z vlastního zájmu, a aspoň někdy dostanou chuť o přečteném si s rodiči promluvit. V takové rodině se nepřetrhne pouto ke starému národu hned v první nebo druhé generaci.

Průměrný věk mužů je dnes 72 a žen 78 let. Získáme-li zájem svých dětí a dokonce i vnuků, pak bude slyšet češtinu i budou se číst české knihy na mnoha místech světa ještě dlouho v jednadvacátém století. A země našich předků, navrácená zas vládě větší slušnosti a zdravému rozumu, se bude moci opřít o sympatie a spontánní pomoc tisíců občanů. □

správného zjištění, že Hus byl asi bezvousý, protože světští kněží na rozhraní 14. a 15. věku se obvykle holili, nesvědčí nic pro to, že by Hus byl holohlavý tlouštík. Při Husově fanaticky nekompromisní povaze, která ho vedla k tomu, že za své přesvědčení podstoupil potupnou a krajně bolestivou smrt, se dá, na základě generalizované zkušenosti, podporované konstituční typologií Ernsta Kretschmera, očekávat spíše suchý, šlachovitý typ s ostrými rysy tváře, nejspíš s ustupující bradou, asi spíš vyšší postavy, nebo naopak hodně drobný. Toto "asi" je pro psychologa, na základě historických fakt a Husovy literární tvorby, pravděpodobnější. Představa Husa jako dobrého směšného tlouštika s bleskovici je psychologicky i faktograficky nepodložená a zřetelně klukovsky zlomyslná. — "Ten druhý" (tj. fiktivní, moje poznámka) "Hus se spíše podobá jednomu z mužů 28. října 1918, sociálně demokratickému senátorovi a myslím i ministru Františku Soukupovi. Vysoký, štíhlý, s kozí brádkou a socialistickým širákem s velkým okrajem". (?? — můj údiv) "Ten první Hus je možná historický, skutečná postava. Druhý je zcela určitě výmysl a výtvar 19. století." Omyl, prosím! Až na ten širák, což jest pouze Jehličkův krotký pokus o intelektuální lesprit, protože Hus se, jak známo, se socialistickým širákem neznázorňuje, pochází představa vousatého Husa už z *doby barokní*, tj. z období omezeného zhruba daty 1550 — 1750, kde světští kněží často nosili bradky (viz známé kněžské tváře: sv. Ignác z Loyoly, Lope de Vega, Pedro Calderón de la Barca, Luiz Victoria, Giacomo Carissimi, kardinál Richelieu, Urban Grandier-obět čarodějnického procesu v Loudonu, z našich např. Bohuslav Balbin, a kde kdo), tak jako z téže doby pochází vousatá představa Jana Nepomuckého, který byl ve skutečnosti nejspíš též hladce oholen. V této barokní době vznikla pak též časovým duchem určená a zabarvená vousatá představa Husa, případně dokonce v barokním kvadrátku, např. na rytině v knize N. Reusnera: *Icones virorum illustrium, Strassburg 1587*.

Tedy žádné minulé století, žádný senátor Soukup!

Ale zatracená nesolidnost demagogická, polovzdělanecká!

A tak jako Jehlička ví, že Hus byl ve skutečnosti "asi" plešatý bařtipán, a jeho štíhlá vousatá představa je "určitě" výmysl a výtvar

19. století, vi rovněž, o odstavec dále, že "Hus byl asi dosti průměrný myslitel", k tomuto závěru je pan Jehlička "asi" výborně kvalifikován. Nemám totiž dojem, že by prodělal kurs scholastické filosofie. Je to ovšem zase jenom "asi", jako to jeho, a stavět na dojmech se nemá, ale ani nesmí. Mimochodem, jakýsi profesor Stefan Swieżawski z Krakova, katolický filozof a osobní přítel papežův, má na Husovu učenost atd. poněkud jiný názor, ale to se ví, kam se hrabe na Jehličku!

Dále praví pan Jehlička mj., že "za jednu z hlavních příčin Husova konfliktu se obvykle uvádí, že tepal zlořády v církvi a mravy kněžstva." Při tom se tváří, jakoby to nebylo tak jisté, nebo snad vůbec nepravda. Co se týče samotného tepání jako takového, o tom stěží může být spor. Ať si pan Jehlička přečte třeba Postillu, ta je český, narozdíl od Husových theologických traktátů, to snad zvládne. Bylo by snad možno namítnout, že a) Hus zlořády a mravy tepal bezdůvodně, nebo b) zmíněné tepání nebylo jednou z hlavních příčin Husova konfliktu. No, to snad nemůžeme myslet vážně! Kdyby Hus neměl důvod zlořády a mravy tepat, proč by to dělal? I tak se s tím musel stávat nepopulárním nahofe, a musel si to uvědomovat. To by jinak musel být blázen a tak daleko v jeho degradaci snad nejde ani Jehlička. Ať však již tepal mravy a zlořády oprávněně či neoprávněně, určité se tím tepáním do konfliktu s tepanými nadřízenými dostal musel, to plyne z povahy lidí a věcí. A kdyžby je snad tepal neoprávněně, což je ovšem dost za vlasy přitažená hypotéza, měli by přece tím větší vztek a jistě byl tím spíš hledal, jak se obtížného blázna zhostit.

V další dlouhé pasáži spoléhá pan Jehlička zřejmě poněkud opovržlivě na polytechnickou nevzdělanost mladších ročníků a snaží se čtenáři namluvit, že Hus byl souzen a upálen pro nějaké, z našeho dnešního hlediska nedůležité abstraktní scholastické problémy. Je to pořádná odvaha, ale odvážnému štěstí přeje. Vrátil se k tomu snad trochu později, při otázce rehabilitace Husa, jestli mě to totiž příliš neotraví a neutnu to dříve, jakmile ukážu ještě nějakou tu věcnou neohoráznost.

Nyní však prosím, skočme na druhou stránku Jehličkovy západáckého článku, pod ten obrázek pečeti s Husem, asi do druhé třetiny sloupce, kde dostává na frak pro změnu zase František Palacký. Praví se zde totiž doslova: "Kuriózní je, že ještě Palacký, diletant v nejlepším slova smyslu, uvádí v Dějinách, že po vydání dekretu odešlo z Prahy 30.000 studentů a profesorů: celá Praha měla sotva tehdy 30.000 obyvatel." atd. Kdo nevěří, ať tam běží: Palackého Dějiny nejsou, počítáme, dneska asi běžně

k dispozici, snad ani doma, natož v exilu, no, a když to říká takový na slovo vzatý odborník a profesionál jako sám Ladislav Jehlička o diletantu Palackém, tak to jistě bude pravda — protože to by si snad přece jen nikdo netrouf, citovat špatně Palackého! Leč chyba lávky! — Já je totiž mám, ty Palackého Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě. A tam se, soudruzi, píše v XI. knize, v článku 2 o tom odchodu Němců z pražské univerzity, jenže ňák jinak. V tom mém vydání, což je to Mazáčovo z r. 1927, je ta partie ve svazku 3, na straně 59, spíš dole. Diletant tam praví doslova:

... "ale hned na to, počavše mistři a studenti němečtí plniti závazek svůj, opouštěli Prahu pěšky, jezdecky a po vozích houfně. V jednom dni vyšlo jich přes dva tisíce, později zase ke třem tisícům, počet ale všech vystěhovalých udává se rozličně." (moje zdůraznění)

Tím ovšem padá páně Jehličkovo závěrečné triumfální utření diletanta: "To by si jistě už tenkrát byl musel Palacký uvědomit, kdoby psal spíše vědeckou historií než ideologií." (Tj. kdyby jich odešlo z Prahy 30.000, nikdo by tam nezůstal, miní pan Jehlička, jenže, jak jsme viděli, Palacký to tam tak nemá. (Nevím, zda náš profesionál má pouze potíže s číselnými řádami a se sčítáním (2000+3000= 30 000 dobré míry), anebo se čtením některých vět ("počet ale všech vystěhovalých udává se rozličně"), nebo zda ve snaze usadit drzého diletanta . . . ono se tomu někdy říká tajná zámlka.

Ale to už by snad opravdu stačilo k dokončení demonstrace, co je ta Jehličkova kapitola zač. Snad už ani není nutno argumentovat proti dalším neohoráznostem našeho profesionála, jako třeba, že by "Masaryk zůstal univerzitním profesorem, jakých jsme měli tucty", nebo že husité byli "velmi malá teroristická menšina". Ono to snad už nestojí za to po těch hausnumerech udánlivě z Palackého Dějin a po tom "socialistickém poslanci" z roku 1587, atd.

Ale, snad aby to bylo foolproof čili trottelfest:

Oni tuctoví profesori, že ano, přece jen nezakládají státy, i když třeba netrvalé. A taky nepišou moderní metodologii skoro o 100 let před ostatním světem, a to v době, kdy pojem metodologie ještě nebyl, takže se to nazvalo "konkrétní logika", atd. Ale to už je zase těžké jako ta pozdní scholastika, to už jaksí, že ano, není pro některé duchy, kteří to shledávají suchým.

A byli-li husité malá teroristická menšina, má Zikmund, liška ryšavá, a katoličtí páni v čele s Čeňkem z Vartenberka, prototypem to dnešního elastického českého člověka, ještě větší ostudu, než se má běžně za to, že si s takovou bezvýznamnou

hrstkou neporadili, a naopak se od ní nechali honit jako nadmutá koza. Takovým salátům a hasičům bych já nefandil, pane Jehlička!

Ale snad abych se ještě zmínil o tom, proč myslím, že se o to na jednu naši ultramontáni tak berou: Jestli to totiž nevíte, jako já jsem to dlouho nevěděl, ono vzniká v katolické církvi, a mimochodem hlavně od Poláků, hnutí, aby byl Hus v církvi rehabilitován v tom smyslu, že nebyl kacíř, nýbrž předchůdce reforem druhého vatikánského koncilu. V tomto smyslu uveřejnil jednu zde již zmíněný profesor Swieżawski v katolickém týdeníku *Tygodnik Powszechny* 9. II. 86 významný článek, nadepsaný: *Jan Hus — heretyk, czy prekursor Vaticanum secundum?* Nebudeme to tady rozebírat, ale Swieżawski pochopitelně uzavírá, že Hus nebyl heretik, nýbrž prekursor, tj. předchůdce druhého vatikánského koncilu, že hlásal již tehdy, na počátku patnáctého století, to, co se nyní stalo oficiální linií církve. Má se prý za to, že Swieżawski rozběhl rehabilitační kampaň na pokyn papeže, který ovšem sám začít nemůže.

Když jsem se to dověděl — je to už zase dva roky — věděl jsem okamžitě, že čeští katolíci se postaví proti. Jsme totiž *sit venia* experti na kálení do vlastního hnízda, jinak se to vyjádřit nedá. A taky že ano! Už je to tady! Ladislav Jehlička! Křik koruny svatováclavské! Já bych mohl věstít! To se ví, naši starofíšší a přifaření *perušim* (oddělení, česky farizeové), kteří celý život narozdíl od zbytku

VOUSATÝ HUS Z 16. STOLETÍ

Reprodukováno z publikace *Printing in Czechoslovakia in the fifteenth century* by George D. Painter & Dalibor B. Chrástek. Published in March 1969 for distribution by the Association Typographique Internationale, 43 Fetter Lane, London EC4.

národa na Husa nadávali a spílali mu, nemohou najednou změnit barvu. Jsou ostatně taky už neohební a zkosnatělí. Kdepak Hus! A tak i katolická církev u nás má zřejmě svou libeňskou skupinu, své Chňoučky a Jodase. To se ví, jsme v Čechách. To jen tak na vysvětlenou, proč to najednou naše petrefakty tak zajímá.

Ale husité jsou nebo byli frakce toricky vítězná.

Sám Jehlička totiž, aniž by to asi věděl, navazuje paradoxně právě na jím pohrdanou a nenáviděnou husitskou tradici. Papež, jak se zdá, chce rehabilitovat Husa a nasadil na to kamaráda ideologa. Ale Jehlička, pánové a soudruzi, Jehlička nechce s rehabilitací Husa nic mít, nemá to "podle mého mínění valný smysl" a kdesi cosi. Je už zase papežtější než papež, už tomu zase lepší rozumí než v Římě — a to ve jménu staromilecké, protihusovské, katolické pravověrnosti! Papež, welryb velmi veliký, strhal gest siet' wiery prawé. Jenom ta kuráž husitská, ta nějak vyšuměla, tvrdohlavost a trucovitost zůstala. A za těch okolností nemohu s postojem pana Jehličky, ani s jeho páchnoucím článkem souhlasit.

A závěrem, závěrem předávám slovo zase tomu diletantovi:

Jistě bylo by velmi neutěšené, kdyby mezi námi vrch bráti měl obyčej některých, jižto, neučiníce a nedovedše sami ničeho, libují sobě v pouhé negaci a úsudky nehodnými a neplodnými uvodí jiné v rozpaky.

(František Palacký, projev ve funkci starosty "Svatoboru", 1864). □

Petr Kolář TJ

Hus otcem české reformace

Ten Jehlička když něco napíše, tak se to vždycky výborně čte, ať už je člověk pro nebo proti! Předpokládám, že to byl on ve Svědectví č. 75. Styl obou pamfletů je totiž stejně štavnatý a ubírá se stejným směrem. Máte pravdu, že Jan Hus snadno vyvolá diskusi, například na stránkách vašeho časopisu. Nejsem si jist, zda je to ta správná tribuna. Otázky kolem Husa jsou přece jen dosti odborné a pokud chceme pokročit dále, než na úroveň pamfletů a hesla "my potomci Jana Žižky rozbijeme druhým šišky", budeme muset vést diskusi odbornou a fundovanou. Od 19. století je právě toto téma, jak správně říká Jehlička ve svém článku, předmětem všeho možného, vyjma seriózního bádání a není vůbec náhodou, že se "husitských tradic" zmocnil dokonce i pounorový režim, s patřičným úmyslem a novým přihnutím už tak dost pokřivených "skutečností" okolo.

Jehličkův článek je zkratkou s provokativní pointou; lze za ním vytušit znalosti hlubší, snad i rovnou fundovaně hluboké. Právě v naší době se — paradoxně — u nás celá generace historiků zabývá husitismem a přílehlými dobami (v Československu!). Na syntézu je ještě asi příliš brzy, ale když člověk čte takového Spěváčka nebo Šmahela, je zřejmé že revize starých ideologických klišé je v plném proudu. Kupodivu zde cenzura rádí mnohem méně, než jinde. I po jejich zásazích jsou práce mladší generace historiků u nás pozoruhodné. Řekl bych, že Milan Uherek v nich čerpal i pro svůj článek "Skutkové Petra . . .", který jste vhodně zařadili hned za Jehličku. Ten je sám takovým tím štavnatým katolíkem, jakých jsme do nedávna skoro neměli. Škoda, že jste neuvěřejnili také nějaký podobně štavnatý článek z pera nějakého pamfletisty z řad dědiců husitství! To by teprve bylo veselo!

Osobně dávám přednost suchopárné vědě, pracující s dokumenty a jakožto katolík bych slyšel velmi rád už konečně nějaký hlas skutečných Husových dědiců. Proč se ještě neozvali? Nelíbí se jim styl, jakým se o Husovi a jeho možné rehabilitaci mluví? Mně se nelíbí o nic víc, ale to snad ještě není nepřekonatelná překážka!

Komplexnost Husovy postavy včetně jejího zasazení do příslušné situace v církvi, v Čechách a v Evropě, následující husitismus a to, co z toho udělalo nejdříve 19. století a obrozenectví, potom první republika a po únoru "husitské tradice" v komunistickém pojetí, vytváří mnoho nesnází tam, kde jich už i tak bylo dost. Co si myslí o řečech okolo Husovy rehabilitace dnešní dědicové české reformace, ať už je jejich dědictví samotné jakkoliv problematické? Husa už z hrobu nikdo nevytáhne a jeho případná rehabilitace se jich týká tedy mnohem více než samotného Husa.

Pokud mu bylo ublíženo, je vždy povinností těch, kdo se křivdy dopustili, přiznat vinu. I to je ovšem možné jen v zastoupení těmi, kdo dnes stojí na straně církve, která Husa odsoudila. Podezřelá jednostrannost diskuse by nás měla upozornit, že druhá strana možná vidí věci úplně jinak a možná ani nemá chuť k diskusi na naše téma. Osobně si myslím, že Hus skutečně zastával názory, jmenovitě v oblasti nauky o církvi, které se od tehdejší (i dnešní) katolické nauky podstatně liší. Ať už k nim dospěl jakkoliv a ať už jimi zamýšlel vědomě či nevědomě cokoli, neprospělo by zastírání této skutečnosti nikomu. Způsob, jakým s ním ale bylo v důsledku odlišného názoru naloženo, nás všechny naplňuje hrůzou, zvláště, když posuzujeme všechno očima dvacátého století, s odstrašujícím příkladem

u nás před očima. Nevidím dost dobře, co by se s tím vším dnes dalo ještě rozumně udělat. Hus je skutečně otcem české reformace. Je jim zcela právem a nevidím, proč bychom se my katolíci měli pokoušet dokázat, že to je jen historický omyl a že byl docela dobrým, i když trochu kverulantským katolíkem. Protestanty něco takového asi ani nenapadne. A jestli nám katolíkům jde o lepší vztah k posledně jmenovaným, budeme na to muset jinak. Mně o něj jde a navrhuji, aby se minulost brala jako danost. Prozkoumání způsobu, jakým v minulosti jedni zacházeli s druhými nesmí být ničím brzděno, ale přenechávám je nejdříve historikům. Ti budou mít ještě chvíli plné ruce práce, než nám eventuálně vyloží, že jsme my nebo ti druzí (a nejspíš asi oba i když ne ve stejné míře) páchali zlo, které nutno přiznat.

Co se přítomnosti týče, tou se můžeme všichni zabývat ihned. V rozvaděné rodině dochází ke smíru také jinak, než jen přesnou rekonstrukcí toho, co se stalo. V nejkrásnějších okamžicích smíru se většinou o minulosti mluví jiným jazykem, šetrněji a vlastně jen okrajově. Jazykem odpuštění a prosby o ně. □

Poznámka redakce:

Autorem článku *Hus a husitství* (Západ, č. 2/88) je Ladislav Jehlička a nikoliv Ladislav Jedlička, jak bylo nepravděpodobně uvedeno. Čtenářům i autorovi se omlouváme.

Krajanské středisko

DENIA

Španělsko

Na výběr jsou: garsonky, byty, řadové domky, vilky a pozemky ve všech cenových kategoriích.

Prodej — pronájem.

"LA PEDRERA II"

Vesnička klubového rázu

**Hledáme zájemce o
— převzetí klubové restaurace
— vybudování tenisového klubu
Podmínka: Vlastní kapitál**

Bližší informace:

**DIVA IMMOBILIEN
K. a V. Divoký, Segantinstr. 9
CH-8049 Zurich
tel. 01/56 21 56
(od května 88: 01/341 21 56)**

Zdena Salivarová

Nečekané pozvání

Mezinárodní feministický knižní veletrh se koná jednou za dva roky. Předěšlé dva byly v Oslo a v Londýně, letošní, třetí, se konal v Montrealu. Událost je to dost neobvyčejná, soustředující se pouze na ženskou literaturu, samozřejmě lehce poznamenaná extrémně. Nevím, jak se organizátorky dozvěděly o mé nakladatelské činnosti, snad z nějakého interview v novinách nebo jednodenního zázraku v televizi. Dosud jsem se o feministické hnutí v Kanadě nezajímala, jednak nemám čas, jednak se mi podvědomě spojovalo s levičáctvím a lesbianismem, z čehož ani jedno ani druhé mě nijak zvlášť neláká. Nicméně pozvání jsem přijala a strávila týden v Montrealu. Knižní veletrh jako každý jiný, v aréně Montrealské univerzity vystavovalo a obchody sjednávalo kolem stovky různých nakladatelství od největších jako je Gallimard, po nejmenší, jako je 'one woman business' Vlasta, ano Vlasta Publishers, kanadské nakladatelství pojmenované po naší legendární amazonce a specializující se pouze na literaturu ženskou. Sešly se tu nakladatelky a spisovatelky z celého světa, kromě toho za železnou oponou. Ten svět jsem tam zastupovala já, exulantka Iva Herciková a příspěvky našich dvou kolegyně z Československa. Současně s výstavou a prodejem knih probíhaly v posluchárnách univerzity panely, diskuse a čtení z tvorby přítomných autorek. Témata byla nesmírně zajímavá a přitažlivá: *Spisovatelství jako nebezpečná profese, Feminismus a tradice, Fantazie, utopie, humor, Cenzura a autocenzura, Feminismus a revoluce, Poezie je také zbraň, Ženy ve filmu a v divadle, Perspektivy žen v africké diaspoře, Feminismus v jihovýchodní Asii, O lásce a moci* a také témata vysoce specializovaná: *Lesbická literatura, Politika a strategie lesbiček, Sexuální politika a moc*. Na některých panelech jsem sotva vydržela a říkala jsem si "vaše starosti bych chtěla mít", zejména na nejpočetněji navštíveném panelu *O paměti*, kde se zcela vědecky rozebíral fenomenon paměti těla a myslí a kde brazilská psycholožka osvětlila mateřsko-lesbický syndrom tak, že málem vypukla revoluce v publiku. Ne ovšem proto, že by brazilská psycholožka byla příliš ortodoxní. Byla málo lesbicky ortodoxní. Diskuse byla vášnivá a divoká a padla tam i zmínka o totalitním systému v Československu za vlády diktátora Tita. Ale na jiných panelech byly ženy inteligentní a vzdělané a mé vřelé sympatie si

zcela získala Khawar Mumtaz, profesorka z Pakistánu, jejíž starosti bych věru mít nechtěla. Tady, v západním světě se ženy, perou o vlastní identitu, o sexuální svobodu, o legální potraty, o rovnoprávnost s muži v nejzazších oborech lidské činnosti, stejné platy, stejná práva, o stejných povinnostech se nemluvalo, inu extrémně jsou vždycky všude a zaplat' pánbůh za ně. Možná, nebýt extrémů, nedošli bychom na půl cesty. Pakistánská profesorka hovořila o situaci ženy ve své kultuře, kde se dosud kamenuje nejenom za nevěru, ale i za pouhý pohled na cizího muže, ne-li rozhovor s ním, kde jsou dívky rodiči provdávány ve věku šestnácti let a od té chvíle nevidí svět, zavřené doma a za těmi zavřenými dveřmi muž může vše, co se mu zlíbí. Tam bych asi byla zcela ráda feministkou, revolucionářkou, tam bych možná i neváhala vzít flintu a bojovat za osvobození ženy. Jenomže. Jak to říká moje kolegyně Lenka Procházková a co se stalo mým mottem v pohledu na tuto záležitost: Nejdříve musí být svobodná společnost a pak můžeme mluvit o svobodách žen. Moje sympatie patřily ženám z Indie a ostatních zemí třetího světa, mluvily rozumně, chovaly se důstojně a hrdě. Moje sympatie si získala Alanis Obomsawin, copatá kanadská Indiánka, básnička, zpěvačka a skvělá re-

citátorka, svou básni *Bush Lady*, zpívanou, mluvenou, hranou bez jediného teatrálního gesta, bez hudebního doprovodu, moje mateřské city si ochočila Ida Williams, indiánská dívka, krasavice, dcera moudrého indiánského táty v rezervaci, který ji vyhnal do civilizace za vzděláním, která píše divadelní hry a hraje divadlo s indiánskými dětmi.

Já sama jsem vystoupila na třech panelech, na prvním jsem přečetla svůj referát na téma "Vydávání českých knih v exilu" a vyzdvihla jsem samozřejmě především naše autorky, vysvětlila ekonomický systém, na kterém naše nakladatelství stojí a myslím, že ostatní malé nakladatelky malinko pobledly závidostí. Jedině já jsem se totiž mohla pochlubit záviděníhodnou čtenářskou obcí, která naše knihy objednává a platí předem. Na panelu *Spisovatelství jako nebezpečná profese* jsem přečetla příspěvky Lenky Procházkové a Ivy Kotrlé z Československa a dostala jsem se málem do konfliktu v následující diskusi. Na otázku, kam všude se dostávají knihy našich zakázaných autorek, jsem odpověděla, že do všech zemí svobodného světa. "Co míníte pojmem svobodný svět?" zeptala se jedna dívka z publika. "Všude, kde vládne demokracie, tam je svobodný svět," povídám. "Hahaha. Co je to demokracie?" zeptala se jiná, jejíž starosti bychom my všichni rádi vzali na své hlavy. Navrhl jsem, aby se uspořádal zvláštní panel na téma demokracie a přizvaly se ženy ze systémů tzv. socialistických. Na to už nikdo nic neřekl. Na panelu *Ženy v divadle a filmu* jsem pohovořila o marných a zmarných talentech. Zvláštní. V diskusi se nevyskytla ani jediná provokativní otázka. Snad že v publiku neseděly žádné militantní lesbičky a revolucionářky, snad že se mi podařilo dát posluchačkám nahlédnout do situace ženy-umělkyně ve státě, kde vládne cenzura, zlovůle a taky, chťéjte nebo nechtéjte, mužský šovinismus.

A rozhodla jsem se: příště pojedu zas. Ne proto, že bych se chtěla přidružovat k feministickému hnutí v Kanadě a podporovat militantní lesbianismus. Myslím si totiž, že každá příležitost promluvit je dobrá. Leckomu to nic neřekne, leckomu nic nepojde, ale vždycky se najde někdo, koho moje (naše) sdělení donutí myslet.

Iva Kotrlá

Spisovatelství jako nebezpečná profese

(Příspěvek do diskuse dne 17.6.88 na International Feminist Book Fair v Montrealu.)

V knížce veršů *Olium*, která mohla vyjít tiskem pouze daleko za hranicemi mé vlasti, v Římě roku 1983, je i tato báseň. Cituji:

GETSEMANE 27.6.1950 v Praze
(pamatce tichého výkřiku matky)

*Ovlhlé střechy a voda
přešetřná oblohou
klesající vlhlost větví
v unášeném větru
tam za zdi a hničící stonky květů
v chvějícím se listí
jak úmysl v předurčené chvíli
a obava z něj:
Zatampónovala si všechny otvory
těla
aby zabránila jejich úšklebkům
po popravě
nad čistotou sejmutého. . .*

Jaká getsemanská úzkost proběhla — "za zdi" — v Praze 27.6.1950? Toho dne byla popravena významná česká publicistka, doktorka Milada Horáková. Tato v řádných volbách z roku 1946 zvolená poslankyně československého parlamentu byla pro neoushlas s politikou Komunistické strany Československa oběšena. Za zdmi věznic, kde byla dlouhodobě vězněna, přihlíželi její popravě komunističtí funkcionáři. Ve veřejnosti pak proběhla ústředním výborem komunistů organizovaná radost nad popravou ženy: vždyť si dovolila kritizovat politickou činnost muže, který v Československu požívá nesmrtelné slávy — Klementa Gottwalda.

(Tomuto muži jsou v mé vlasti dodnes vztyčovány stovky bronzových podobizen, význačné průmyslové město nese jeho jméno, stejně jako státní cena, která je neustále rozdávána i československým spisovatelům a umělkyním: v jeho jménu!)

Klement Gottwald byl nejvýznamnějším československým obdivovatelem Stalina a v publicistickém souboji s plody jeho politiky neměla doktorka Milada Horáková šanci k vyvážnutí. Jako šéf socialistického státu trval Klement Gottwald na její popravě. Sám nedosáhl ani maturitního vzdělání a proto bez váhání doporučil a podepsal výkon rozsudku smrti nad vzdělanou doktorkou: vždyť své vzdělání využívala proti politice Komunistické strany!

Na tomto exemplárním rozsudku československé ženy pochopily, že spisovatelství se stalo v jejich vlasti natolik nebezpečnou profesí — pokud kritizuje politiku Komunistické

strany — že výkon této profese končí výkonem kata. A protože mnohé z publikujících československých žen jsou matkami malých dětí stejně, jako doktorka Milada Horáková v den svého oběšení, přijímají v zájmu svých dětí raději vyznamenání jedinečně spjatá s Gottwaldovým jménem, než aby se jakkoliv protivily totalitární moci.

Jako autorka z oblasti československého samizdatu jsem nikdy neusilovala o proniknutí do oficiálních sfér knižní kultury ve vlasti, neboť dávám přednost Bohu před komunismem. Ale ani v samizdatu jsem nemohla pomlčet o závažném faktu popravu československé matky v době míru a za činnost publicistickou. Pochopila jsem, že její smrt musí už na věky obklopit v Československu mlčení. (Klement Gottwald, který ji vydal katovi,razil pro svou politiku heslo z oblasti věčnosti, dodnes plně platné: Se Sovětským svazem na věčné časy a nikdy jinak!)

Milada Horáková totiž věděla, že když ji jako nekomunistku odsoudili k potupné smrti, učinili tak proto, aby samostatně myslící ženy v Československu na věky zastrašili. A tušila, že muži, kteří na základě své věrnosti komunistické straně byli určeni, aby její popravě přihlíželi, očekávají potupné tělesné projevy doktorky Milady Horákové. Bylo všem tehdy jasné, že o svůj život prosit marně nebude a učiní před popravou hysterické scény. Ale jak mohla jako spoutaná a katovi naprosto vydaná žena účinně odolávat tělesnému pokoření, před zraky komunistů? Mnohokrát jsem za noci přemýšlela nad touto hrdou ženou, která rodila a věděla, jakých zrad je v bolestech se svíjející ženské tělo schopno. Co učinila před svou naprostou bezmocí? To jedině možné, co jí jako ženě zbývalo: zatampónovala si všechny otvory těla. . .

Toto uzavření se nespravedlivě odsouzené ženy, takového uzavření se před lačnými zraky těch, kteří bytostně oceňují totalitární činy poprav žen, zvláště těch hrdých a vzdělaných — je pro mne činem nezapomenutelným!

Nevěděla jsem však, jak na tento nezapomenutelný odpor doktorky Milady Horákové kulturně zareagovat: u mne skončilo vše uvedenou básní. Nedomyslíla jsem, že jejím zveřejněním vystavím sebe a celou svou rodinu zákonné mstě. Do roka po vydání básně tiskem v Římě vtrhli do mého bytu příslušníci Sboru národní bezpečnosti. Prokurátor ČSSR vydal příkaz, aby bylo zjištěno, jakým způsobem dopravují své texty do zahraničí a pochopitelně, aby dostupné texty v mém bytě byly v úplnosti zabaveny.

Státní orgány si vybraly pro útok na mé soukromí den, kdy jsem porodila své páté dítě. Do čtyřadvaceti hodin po porodu, kdy je každá rodina i rodinka nejvíce zasažitelná, vtrhli — na

základě usnesení prokurátora ze dne 25. 9. 1984 pod číslem jednacím 199-15-84 — do mého bytu se vši slávou. Dovězení byli množstvím automobilů, někteří byli ozbrojeni viditelně v uniformě, jiní v civilu. Nastalo vyslychání napřed mého invalidního manžela, pak mých malých dětí a nakonec i mé poloslepé osmdesátileté tchyně, těžce nemocné po třech operacích srdce. Jako kořist si po mnoha hodinách odnesli v pytlích všechny mé literární rukopisy, koncepty básní, které jsem psala ještě jako šestnáctiletá holka a to vždy se všemi dosažitelnými kopiemi, abych neměla možnost na zabavené texty navazovat. Zabavili spoustu knih, i lékařských a mé tchyně dokonce odebrali nalezené peníze. Měla je jako nemohoucí žena ve svém příbytku ve větším množství a ne v bance, jak je v Československu přikázáno: peníze jí vrátili až v roce 1985, po urgencích.

Zabavené rukopisy však důstojníci ze Státní bezpečnosti zadržují dodnes, a to bez jakéhokoliv soudního rozsudku. Jestliže už dojde v Československu k zabavení literárních rukopisů, je to pro Státní bezpečnost natolik rutinní záležitost, že se ani neobtěžují, aby požádali socialistický soud o rozhodnutí, zda mají právo si cizí majetek ponechat. Zabavili přece literární rukopisy, které poškozovaly, dle jejich názoru, dobré jméno jejich totalitárního systému, kde má policie a kat nad ženami málokým omezenou moc: nejsou povinni je vracet.

V šestineděli, ačkoliv jsem měla lékařské potvrzení o nedobré zdravotní stavu po porodu, jsem obdržela od vyšetřovatele SNB několikanásobné předvolání do věznic k výslechu. A tehdy jsem si rekla: jestliže jsem napsala báseň na *uzavření se* hrdinné umírající doktorky Milady Horákové, uzavřu se i já před světem mocichtivých mužů, před jejich nekulturními atakami: kojící žena patří dle nich po porodu do vězeňských budov, kde vyslychají pachatele kulturních činů! Odmítala jsem dostavit se do věznic k výslechu. Už tak tam musel docházet můj manžel, neboť obvinili samozřejmě i jeho: že mé literární práce rozšiřoval mezi přáteli na území města Brna — kde bydlíme. (Za tuto činnost, i když odmít jakkoliv vypovídat a vyjádřit se k obvinění, byl pak v roce 1985 odsouzen na 10 měsíců do vězení. Protože je invalida, byl výkon trestu na dva roky podmíněčně odložen.) Můj manžel spolu s tchyní skončili v nemocnicích, na dlouhodobém pobytu na nemocničním lůžku. Podotýkám, že teprve na základě nesporných lékařských doporučení upustil Sbor národní bezpečnosti od výslechu mé tchyně: to, že jí vrátili zabavené peníze považují za humanitní čin, neboť ona rozsah svých provinění za literární činnost nebyla schopna plně chápat.

Uzavřela jsem se v bytě, pokud byl

manžel v nemocnici, nutné potřeby nakupovaly mé děti a koncem roku 1984 jsem — díky mezinárodní podpoře a ohlasu — dosáhla neuvěřitelného vítězství. Nemusela jsem se k výsledku do věznice dostavit a dokonce jsem nemusela vpustit vyšetřovatele do svého bytu. Vyslychající kapitán zůstal stát před dveřmi mého bytu a tam si rychle odbyl své povinnosti. Podepsala jsem mu protokol, že odmítám učinit jakoukoliv výpověď. A když mi předal úřední papír, abych na něm dle povinnosti z platného zákona učinila třikrát po sobě ukázkou svého rukopisu, odnesla jsem si formulář do kuchyně. A napsala jsem naň třikrát pod sebe, jak bylo po mně žádáno, modlitbu Zdravas Maria. Důstojník SNB vložil donesenou listinu do aktovky a odjel. Prokurátor na mne doposud žalobu nepodal.

Opakuji, že tak mírného postupu při svém dobrovolném uzavření jsem dosáhla jen díky mezinárodní podpoře ze strany pišících lidí z mnoha států světa. Zvláště ráda bych poděkovala bývalému prezidentovi P.E.N. Clubu, švédskému spisovateli Per Wästbergovi, že na můj případ upozornil na Kongresu v New Yorku. Vždyť v osmdesátých letech mnohé spisovatelky dopadly v Československu hůř, neboť jejich pronásledování za literaturu propuklo ještě za života Brežněva. Tak spisovatelka Eva Kantůrková byla bez soudu rok zavřená ve vězení, doktorka Jiřina Šiklová v roce 1982 rovněž. Ve výčtu bych mohla pokračovat. Opomenout však nesmím jméno významné vědecké osobnosti české kultury, Růženy Vackové. Tato profesorka klasické archeologie a dějin umění na Karlově univerzitě v Praze byla v r. 1952 odsouzena za literární činnost na 22 let do vězení a ve vězeňské cele strávila 15 let! Jako vězeňkyně nevinná, což později uznala i socialistická justice.

Osobně si myslím, že vládnoucí režim v mé vlasti učinil za posledních 35 let jistý humánní pokrok. A doufám, že budu mít v Československu štěstí pro pišící ženu nejméně: že neukončím svůj dech rukou kata, či na vězeňské pryčně, vzdálená od svých nejdražších.

Sama jsem při výkonu spisovatelské profese prožila šťastný pocit z autorské solidarity. V jednotě pišících žen je neuvěřitelná síla! Muži moci už rozpoznali dávno, jaký politický ohlas má nejednota pišících žen. Když vyšli v Československu na šibenici doktorku Miladu Horákovou, objednali si u českých spisovatelek písemnou obhajobu tohoto vražedného činu. Nositelka Státní ceny Klementa Gottwalda, národní umělkyně Jarmila Glazarová, podlehlá — jak sama v roce 1968 přiznala — "nátlaku z Ústředního výboru Komunistické strany Československa" — a v tisku veřejně popravu Milady Horákové pochválila. Tu se setkáváme s činem, který pova-

žuji za nejvíce nebezpečný profesní spisovatelství. Když pišící ženy za honorář schvalují politické popravy svých kolegyň, stává se jejich spisovatelská profese pomocnou profesí kata. A je skutečností, že v režimu totalitním může být *kdykoliv* potřebný úpadek profese spisovatelství vydupan: na povrch hrobu kulturnosti. Jako stopa ve své hrůznosti viditelná a odstrašující svědky *humánnosti* pravdy!

Poznámka redakce:

Iva Kotrlá vyhrála 1. cenu v literární soutěži k 10. výročí časopisu Západ. Vzhledem k tomu, že vítěznou povídku *Srdcovka* bez našeho i autorčina vědomí již otisklo jiné periodikum, povídku neotiskneme. Doufáme však, že brzy uveřejníme jiný příspěvek této výborné spisovatelky. Příspěvky Zdeny Salivarové *Marnění talentů* a Lenky Procházkové *Poznámky k emancipaci v Čechách* otiskneme v příštím čísle Západu.

**Úředně ověřené překlady
z češtiny do
angličtiny, franštiny,
němčiny a naopak
provádí přísežný překladatel
LADISLAV de la CRUZ
Guerickenstrasse 21,
8000 München 40
SPOLKOVÁ REPUBLIKA NĚMECKO
Tel. 3617404 a 3617405**

NASTARTUJTE SI AUTO Z BYTU NEBO Z KANCELÁŘE

V zimě nastoupíte do zahřátého, v létě do klimatizovaného vozu.

Mikroprocesorové řízení vylučuje chybnou obsluhu. Vysilač velikosti přívěsku ke klíčům. Automatické vypínání po 14 minutách plus mnoho dalších bezpečnostních funkcí.

Dosah 100 až 300m, podle terénu.

CENA \$246.00 Can + doprava.

**Hledáme obchodní zastoupení i přímé odběratele v Kanadě, USA a Evropě. Bližší informace na adrese:
NORTH ATLANTIC ENTERPRISES
205-300 Hawthorne Ave
Winnipeg, MB Canada
R2G 0H4**

Tel: (204) 338-8173

Vladimír Cícha

Zoja a tanky

(Vzpomínka na jedno léto)

První ranní letadlo do Edmontonu bylo obsazeno do posledního místa. Většinou muži v jakožtích oblecích s vestou a kravatami s ohromnými trojúhelníkovými uzly. Čím menší hlavička, tím větší uzel. Zaměstnanci a podnikatelé cestující na poradě, konferenci, expozici, přednášet, radit, vnucovat se, předvádět vzorky koberců, mazadel, kapesních počítačů. Podepisovat kontrakty. Nákupčí a agenti, prodávající realit, zemědělských strojů. Divím se, že jsem se ještě nedostal do rány obchodnímu cestujícímu s preservativy. Všichni ti muži mají kufíčky z plastické hmoty, fibru nebo tvrdé kůže, hranaté a se solidní rukojetí. Tiché klapání zámků, otevírají si je na klínech jako skříňky s líčidly. Kufíčky jsou plné zpráv, vyplněných formulářů, faktur, záznamů o prodeji, obratu, dani z tržby, předpokládaném zisku, debitech a credittech, discountech. Jsou plné brožur, katalogů. Stovky variací na dané téma. Vše v barvách, na křídovém papíře.

Uličkou procházejí stewardky, usmívají se, nabízejí magaziny, Time, Newsweek, Us, Saturday Post, Saturday Night, New Yorker, McLeans, Business Report. Chybí snad jen Rudé právo. Divám se na ně a pod elegantními vestičkami s červeným javorovým listem marně vyhlížím poprsí větší a veliké. Ale vidím laskavou korektnost, vlídnou profesionalitu. některé jsou moc hezké, všechny jsou milé, ale ty vzdušné pirátky, které na cáry rozdirají chabou počestností obchodníků, agentů a zástupců, které s lehkostí snímají z nich chomout manželství, zasnub nebo slušného vychování, takové se asi vyskytují na linkách amerických, říkám si. Nebo československých.

A pak jsme se rozjeli, na stropě naskočily světelné nápisy anglické a francouzské, stewardky šly uličkou a očima hledaly zapnuté přezky bezpečnostních pásů na bříchách pasažérů. Za okénkem se posuoval beton rozjezdové dráhy, v ranním oparu ředěném prodírajícím se svitem slunce byly vidět placaté budovy letiště a dál za ním periferijní domky. Rozhučely se turbíny, beton pod okénkem se víc a víc rozmazával a nehybné zůstalo jen pozadí.

Už jsem si zvyknul na ten skvělý zápas duralového kolosu s gravitací, na ten moment, kdy se měkké sedadlo poněkud propadne pod prdeli, beton dole se láme a ubíhá pod změněným úhlem, vzdaluje se a mění v zeleň trávy nebo hněd' oranice. Následuje oddechnutí turbin a po něm už jen monotónní hučení, pod-

laha se vyrovnává a pupkatí cestující se mohou zbavit bezpečnostního opásání. A dole silnice čarají do úrodné půdy, sem a tam je vidět červenou střechu farmy nebo tenkou vlášečnici řeky.

Často už jsem si vzpomněl na promarněnou příležitost vidět takhle Prahu vzdalující se v záplavě slunce. Byl to můj první let a já civěl na pohledné letušky československých aerolinií, uklidňoval se jejich klidem a doufal, že start probíhá znamenitě nebo alespoň dobře. A když bílá oblačnost ležela pod námi jako nekonečná houně, bylo pozdě. Opojen neuvěřitelností toho jara, do kterého prosakovala lepší minulost o níž jsem lačně četl a která se končila, když já se začínal, jako vodu mezi prsty nechal jsem si uniknout krásu kostelů a chrámových věží, řeku přepásanou mosty, Kampu a Karlův most s ptačí perspektivy, Staré Město a křivolaké střechy Malé Strany. Pohled na město rozvalené jako krásná diva na kameném loži vlastní krásy... ale když jsme tak přistávali na vnukovském letišti, tak už jsem se odvážil dívat.

Některé vzpomínky jsou až závratně živé, jsou jako řevavé uhlí a tu zase vidím Lenina v zasklené kobce mauzolea, je menší než jsem očekával a z té kobky táhne se každý den, od rána do večera, dlouhý zástup zvědavců, táhne se po Rudém náměstí, kolem kremelské zdi jako fronta na hovězí. Fanatici, mužáci, tetky, turisté z Východu, světoběžníci ze Západu, pionýři a starci, burani, krásné ženy. Na ty se dívám, jak čekám v řadě, jsou obklopené smrtelným, neskutečným tichem klimatizovaného prostoru a jas z osvětlené

vitriny se zakladatelem učení dopadá i na ně. Jsou tajemně krásné v tom chabém přisvitu a jak tak stojí, snad stejně fascinované jako já, u prameňne, u zřídla vyvěrajícího už přes půl století, věčného a zahaleného sirnatými parami stranické magie, myslím na jejich krásu, na jejich těla a jejich blízkost mě znepokojuje... vzdávám svou malou K počtě zbraň Vladimíru Iljiči...

Chodím pak po Rudém náměstí zaplaveném sluncem začínajícího léta, obchodním domě GUM, kde je stále hodně lidí a skoro žádné zboží, slunce se pomalu zasouvá za kremelskou zeď a v sukňích žen je vidět ztepilá ruská stehna, působivá i bez stranického požehnání.

Kupuji si chlebový kvas u jedné z cisteren, které jako oásy radosti občerstvují moskevský lid a večer pak ve vinárně Kuzbek ocitám se ve společnosti Tatara s vyholenou lebkou. Dáváme si oba výborný, ostrý šašlik, Tatar se usmívá a má černé oči. Objednává dva stakany vodky, jeden pro sebe, druhý pro mě. Jeden stakan, jedna deci. — Ó, chorosó, golubčik! Na zdoróviye! — To není Yul Brynner ve studiu s pohárem vody, to je skutečný Tatar a skutečná vodka... jeden doušek, jeden stakan. Ustrkávám ze svojí sklenice, připadám si jako slečinka pana rady, zatímco vrchní už přináší Tatarovi další dávku... Neděle ráno na nádvoří Kremlu. Ve svitu slunce připadá neškodný jako Karlštejn. A odpoledne s Kostou, kandidátem přírodních věd a zaměstnancem Institutu. Z Leninských hor se díváme na ohromné město, na kopule chrámu Vasila Blaženého. Jsem omámen alkoholem naivnosti (ročník 1968) a je mi jakoby viděl

Paříž. Zdá se mi, že moje lámaná ruština probouzí náklonnost dívek. Ó, Prága, krásivý górod! usmívají se mile a ve zlatém nádechu večera stíny se jim ukládají pod řadry. Bydlím v hotelu Moskva, 6. patro. Akademie zaplatila pokoj s postelí pro dva, s luxusem, jaký pak po létech užívám ve službách Federálního úřadu.

Večer v bytě jednoho z Kostových přátel je málo místa, hodně vodky, obložených chlebičků s kaviárem. A Ljuba, Pavla, Naděžda a učitelka Soňa. Zdá se mi, že na mě dělá oči, učitelnice, ale jsem Čech a doba praská ve švech nápoem Pražského jara, toho velikého rašení, kterým se zalykám a mám tedy právo na tu nejkrásnější, na Pavlu. Připomíná mi Ginu Lollobrigidu. Když s ní tančím mezi klubovkami, stolkem, mezi fikusem a knihovnou, srdce mám sevřené hlavami jejich nádherných ňader. Jsou jako odjištěné bomby, ale zdá se mi, že jsou zcela pod kontrolou Kostí. V měkkém přisvitu jediné lampy třeptí se vlhká ústa Moskvane, pohled Pavly mi zapaluje páteř jako doutnák. Ty pohledné Rusky jsou jako lodice naložené přísliby, obtěžkané vlastní vášní. Ptají se na Dubčeka a já jako jelimánek vykládám co vím, jakoby ani netušil, proč přišly na večírek. Po desáté hubený Jurij v brejličkách, takový hošík jako věchýtek, šplhá po úzkém žebříku v rohu místnosti na palandu ukrytou v šeru, hlavu mezi pěknými lýtky Ljuby. Za chvíli je slyšet chichotání a šepot. Tančím se Soňou, ptá se jak obrodný proces probíhá na univerzitách, na Akademii věd. Má vláčná a přilnavá stehna, mnohoslibné oči a když pak na palandě umlká chichotání a šumem místnosti dá se zaslechnout pravidelné povrzávání, v těch očích se jí objevuje světlý signál, ná-pověda... ale já jsem špatně fungující stříka v magnetickém poli Pavliny krásy a když si představím, že bych stejně jako Jurij lezl za ní na palandu po žebříčku, mám nohy jako z tvarohu... A pak jsem na svěžím vzduchu, je něco po druhé ráno, větrík mi vane na rozpálenou lebku, páli mě oči a vidím jak si Kostá, ten kandidát věd a děvkařství, odvádí Pavlu ke stani-ci metra.

Pár dní nato odvažují se k sólo akci, přímo v tanečním sále hotelu Moskva. Několikrát jdu pro vysokou rudovlásku. V její docela hezké tváři je melancholie se stopami světských zkušeností. Zvu jí ke stolu, ona přivádí i kamarádku. Je to menší cvalík, který se všemu směje. Easy going typ, jak by se tady řeklo. Tuším komplikace a současně si nemůžu odepřít pomyšlení na to všechno, co by se mohlo stát, kdyby se večer vyvinul příznivě. Rusovlásku se jmenuje Zoja. Z diet Akademie investuju třetí rundu do ní a její kamarádky. Začíná být řečná, Zojička. Tančí v dokonalém

Historické Okamžiky

ROK 1828: BABIČKA PŘIPRAVUJE BOŽENU NĚMCOVOU NA LITERÁRNÍ TVORBU.

rytmu všechno co svedou čtyři strejci se svými nástroji. V jejich repertoaru je ode všeho něco, ale hlavně, že je slyšet rytmus, ten usměvavý dědouš u bubnů si vede ze všech nejlip. A pak jde všechno ráz na ráz. Chvilku před půlnocí sedím v taxíku, cvalda vedle řidiče, Zoja se mnou na zadním sedadle. Ulice Moskvy jsou celkem slušně osvětlené, plné lidí, je sobota. Uvědomuji si, že jsem si zapomněl mapu na pokoji a že to město má asi osm miliónů obyvatel. Vzdaluji se od přepychového pokoje, protože jsem nedokázal překonat strach, že by se o mě návštěvě dověděli na kádrovém oddělení Ústavu. Chvilí se ptám Zoji na jména ulic, ale pak už se jen líbáme. Její tělo vzbuzuje pozornost a je vláčné a přístupné příjemné vochmatice. Její nádra jsou tuhá a hebká, dají se snadno vysmeknout z lehkého vězení podprsenky. Volha s námi ujíždí prospekty a neznámými ulicemi tiše a bezchybně. A ten chlap v placaté čepici za volantem zastaví až na zapadlém periferijním nádraží, přiskočí dva soudruzi v kožených kabátech a vytáhnou mě z vozu od rozepnuté Zoji, vlak na Sibiř už čeká nedaleko . . .

Trošku mě to pomyšlení nalomilo, ale rozplynulo se rychle v divčíně přítulnosti. Chichotala se a s onou nepochopitelnou ženskou logikou zastavovala mi ruce na rantlíkách svých punčoch, šeptajíc mezi vlahými polibky: — Nět . . . nět . . . — A jeli jsme ještě asi půl hodiny, než taxi zastavilo a cvalda zaplatil za všechny. Byli jsme někde na okraji metropole, jejíž světla se táhla do nekonečna. Ráno se uvidí, uklidňoval jsem se, pohlavním pudem vtažován za Zoju do temnoty jednoho z domů jakéhosi sídliště.

Pár kusů nábytku stačilo k přecpání malého bytečku. Objevil se podsaditý chlapík. — To je Kolja, můj bratr, — řekla Zoja. Běda, teď mě čeká držková, holoubek mi přece nepřišel kazit sestřičku! V rohu pokoje chabě svítí lampa s umolousaným stínidlem, u stěny je malé akvárium, na omšelém koberci pohozené polobotky, pár notových papírů, aktovka, dvě nebo tři sklenice. U zdi šachovnice s hromádkou figurek. Kolja má ruce jako gorila, dlouhé a mohutné, malá černá očka ve veliké hlavě. Vitalita a síla. Podříznou mě a nezůstane po mě ani kravata. Mám s sebou všechny doklady a peníze. Ale Kolja nalévá vodku do upatlaných skleniček, culí se na cvalíka a sahá po něm. — Na zdróvíje! — povídá temně. A pak, že si spolu zahrajeme šachy, ráno. — Chorošó! — povídám nadšeně. Kolja znovu nalévá, obě dívky pijou jako duhy, nedočkavě se lisají do chlácholivé náruče podroušení. Mluvíme málo, Kolja líbá macíka a to mě uklidňuje. Zbavuju se strachu, pod sukni Zoji jako po záchranném

laně šmátrám jí po kraječkách kalhotek.

Netrvalo dlouho a Kolja se rozloučil, odváděje si macatinku vedle do místnosti. Dveře klaply, bylo slyšet jak krátce padají na parkety nějaké předměty, pak bylo ticho. Zoja otevřela bednu a kladla polštáře a peřinu na pohovku u zdi. Z peřin zavanul chlad a cosi neurčitěho. Zoja se usmála a šla k úzkým dveřím svlékajíc se přitom. Ozvalo se chrčení vody. V té koupelně má možná sekerku, dohadoval jsem se. Splachovací klozet zachrochtal zatímco jsem se donaha svlékl. Trvalo chvíli než se vrátila. Byla jen v kombiné, na hlavě šátek a pod ním natáčky.

Přilehla ke mně, zhasla a postel jí proměnila v ochotnou, poddajnou ruskou vilu. Zkušeně vzala za český úd, vzdychla, když se program pozdního večera začal naplňovat. Netrval však dlouho, ale Zoja byla hodná, líbala mě a hladila, jakoby všechno bylo v naprostém pořádku.

Vzbudil jsem se do prvopočátku rozednávání a nepozorovaně opustil byt. Hlavní dveře domu byly otevřené, ocitl jsem se na liduprázdné ulici. Vzduch byl ostrý a svěží. Ohledal jsem si kapsy, nenapadlo mě to dřív. Ale pas i peníze byly na místě.

Chvilí jsem šel ve směru města v dáli. A pak mi jedna čiperná babka ukázala cestu ke stanici metra.

Přišlo to rychle, už druhý den. Pálení a pár jiných nepřijemností. Na pracovišti Akademie jsem se tiše Kostovi svěřil. Věděl okamžitě a přesně kam mě poslat. Ošetření je zdarma, informoval. — Éto ničegó, éto nět gonoreja! — ujíšťoval.

V ordinaci jsem čekal dvě hodiny, venku bylo krásně. Lékař potvrdil Kostovu hypotézu, předepsal mi prášky a popřál šťastnou cestu do vlasti. Loudal jsem se do lékárny. Zakoupené medikamenty moc nepomáhaly a závěrečnou tečku za vzpomínkou na Zoju udělal můj kamarád dr. Marek ve Všeobecné nemocnici.

Po pár týdnech jsem byl chlapík, nastalo krásné léto a v jeho rozpuku přijelo mnoho cizích tanků. Přestal jsem chodit do Ústavu, který za mě zaplatil cestu do země, odkud přijela armáda, v pražských ulicích jsem diskutoval a vykřikoval z davu na vojáky v jejich mateřštině a v duchu slyšel znovu a znovu pomalý hlas Ivana, inženýra moskevského Institutu, který klidně, s blahosklonným úsměvem svých semitských očí tišil mou náruživou obhajobu cesty po které, snad omylem či nedopatřením, vedl Čechy a Slováky Alexander Dubček: — Ech, plócho, plócho! Ty něznaješ ruskovo komunizma! — Věděl o čem mluvím, v roce 1938 odvedli mu otce, významného chemika, do mrazivé noci navždy.

Letadlo se blížilo k betonové

ploše edmontonského letiště, trošku to drclo a kolo začínalo pozbyvat rychlosti. V okénku jsem viděl letištní halu a navigační věž zalité sluncem. Bylo horké léto, jednadvačatý srpen . . .

Jaroslav Bouček

Dopis z Ruska

Na podzim 1987 vydalo nakladatelství Cramerius ve Švýcarsku pozoruhodnou politickou novelu: "Dopis z Moskvy." Autorem je profesor Jiří Krupička, dlouholetý politický vězeň, posrpnový emigrant a nekompromisní obhájce lidských práv. Autoru se podařilo skloubit konflikt mezi rafinovanou sovětskou zahraniční strategií a lehkověrnou západní reakcí, s osudy lidí, kteří jsou jeho tragickými oběťmi.

Autor tohoto napínavého románu dokazuje být nejen znalcem sovětských politických intrik, ale i naivitu Západu, který občas projevuje přímo sebevražedné tendence.

Kniha se zabývá událostmi několika málo dní, které se rozvíjejí kolem mezinárodní konference hnutí "Vědců pro mír", svolané do dobříšského záměčku u Prahy. Většina západních účastníků je, ať vědomě či z naivního idealismu, pro-sovětského zaměření, obdivující vše se socialistickou nálepkou.

Milostný románek mezi dcerou amerického profesora a mladého českého klavírního virtuosa zavede čtenáře do rodinných prostředí jak komunistických papalášů, tak řadových obětí zkorumpovaného režimu. Mistrně psychologické postřehy autorovy svědčí o jeho hluboké znalosti lidské křehkosti, ale i síly. Jeho vtipný ironický styl snaží se s porozuměním popsat současnou československou společnost, která přinucuje mnohé, aby prodali jejich mravní zásady za mísku čočovice.

Průběhem tohoto sjezdu vědců za mít je doručena tajnou cestou dopis významného světového nukleárního vědce, zřejmě Andreje Sacharova, ve kterém shromáždění varuje před dvojakostí ruské politiky a nebezpečími z ní plynoucími. Způsob jakým se sovětská delegáti a jejich západní příznivci snaží tento dopis potlačit, dokazuje jejich dovednost v manipulaci veřejného mínění.

Generační rozpory jak v ČSSR, tak Sovětském svazu, nadhozené v dialogích mezi otci a syny, připomenou politicky citlivému čtenáři klasický Koestlerův román "Tma o poledních". Otázkou zůstává, zda-li mladá generace za oponou může jednoho dne opět jít hlavou proti ideologické zdi.

Možná, že dnešní Gorbačovova glasnost a perestrojka (o které se v knížce ještě nemohlo psát), v níž se

přítomně skládá tolik naděje, stane se důležitým katalyzátorem pro transformaci společnosti za železnou oponou.

V každém případě "Dopis z Moskvy" dává čtenáři hodně látky k zamyšlení a udržuje ho v napjetí až do poslední stránky. Kniha by si zasloužila překlady do cizích jazyků, a i filmového zpracování.

Karel Hvizďala O pokoře ke stvořenému

Původně jsem měl v úmyslu věnovat tuto poznámku Jiřímu Suchému, neboť již opět smí na veřejnost i mimo divadlo. V roce 1986, po patnáctileté pauze, mu Panton vydal jeho první knížku a v roce 1987 se objevily od něj již dokonce dvě knihy: Nevěsta prodaná Kubovi, kterou napsal společně se Slovákem Stanislavem Špetkou a vydal ji v Bratislavě v nakladatelství Tatran a sbírka básní Kolik očí má den. Ta vyšla v Melantrichu v Praze.

Básnickou sbírku Jiřího Suchého uzavírá doslov Prof. dr. Jiřího Hájka, Dr. Sc. Tento odvěký člen Haškovy Strany mírného pokroku v mezích zákona se tu jaksi dodatečně, když už se to zase smí, snaží vrátit Jiřího Suchého mezi největší osobnosti českého umění. Tuto bohulibou činnost však nečiní kvůli posluchačům, divákům a čtenářům Jiřího Suchého, kteří ho vždy za takovou osobnost považovali a nikdy o tom nepochybovali, ale nejspíš jen kvůli nějakým jiným Hájkům či Lesičkům, kteří Suchého patnáct let zakazovali. Proč ale, proboha, do těchto komických úředních šarvátek zatahuje tento autor čtenáře, proč kvůli tomu popisuje papír, to nevím. Suchý tam mohl mít o sedm básniček víc! Pro mé uši zní tento doslov podobně jako snaha veřejně obhájit třeba zakázané používání malé násobilky, kterou všichni v duchu neustále používají, neboť by se bez ní neobešli. A podobně je to s písněmi Jiřího Suchého: s nimi lidé vstávají, pracují, milují se při nich, usínají s nimi, vozí si je na víkendy, výlety a i do emigrace — to vše již 30 let — a pak přijde nějaký pán — titul před jménem, titul za jménem — a těmto lidem říká: Ano, pan Suchý je umělec, čili násobilka je skutečně prospěšná, abychom to vrátili k našemu příkladu. Takové nesmysly by měl pan Hájek tvrdit nanejvýš na sekretariátu své strany a neříkat je veřejně, neboť lidé přeci vědí své. Kde se, sakra, v něm bere ta drzost obtěžovat s takovými očividnými hloupostmi čtenáře, či je to pouze hloupost a sebezahle-

děnost? Nebo tito lidé žijí už v tak umělém světě, že skutečnost je ani nezajímá a Suchého popularitu nejsou schopni zaregistrovat?

Jiří Hájek v doslovu k básním Jiřího Suchého píše: "Můj vztah k Jiřímu Suchému jako k autoru i jako k divadelníkovi byl dlouho zatížen určitým rozporem: vždycky mě spoustou svých kvalit okouzloval a přitahoval, a současně se mi u něho něčeho nedostávalo a něčeho bylo příliš. Byl vždycky trochu jiný než jsem si přál, aby byl. To platí zvláště o době jeho začátků, zejména o hrách Člověk z půdy a Taková ztráta krve: býval bych věděl o podstatnějších cílech pro jeho satiru, než ty, které si tehdy zvolil. . . . Teprve od památné inscenace Jonáš a Tingl-Tangl, v níž Suchý se Šlitrem poprvé nalezli své neuvlastněnější možnosti, jsem si začal uvědomovat, že jejich tvůrčí cesta zkrátka povede jinudy než jsem si přál, že jejich doménou například nikdy nebude vysloveně politická satira. . . ."

V Rudém právu ze dne 2. října 1986 zase Jiří Hájek, v kritice na hru Jiřího Šotoly A jenom země bude má, píše: "Od dramatika, který se dnes vrací k Máchovi, jsme očekávali, že se pokusí vyslovit, čím jeho dílo žije právě dnes, jakých nových dimenzí a významů pro nás nabývá. . . . Žel takový úkol si Šotola vůbec nepoložil." Podobně bychom mohli citovat z kritiky Jiřího Hájka na Daňkovu hru Vy jste Jan a z řady jiných jeho textů. Připomeňme si ale klíčové věty z těchto kritik Jiřího Hájka ještě jednou:

Suchý byl vždycky trochu jiný než jsem si přál. Býval bych věděl o podstatnějších cílech pro jeho satiru. Tvůrčí cesta Suchého a Šlitra vedla jinudy než jsem si přál, např. jejich doménou nikdy nebude vysloveně politická satira. A konečně:

Od dramatika se očekává. . . . leč takový úkol si Šotola vůbec nepoložil.

Tyto věty — odstraníme-li okolní balast slov — nám pak pomáhají diagnostikovat autora: Tímto slovníkem přece nemluví kritik, snažící se pochopit autorovo úsilí, definovat ho, přiložit takto získaný rastr na hotové dílo a pak autorovi připomenout, kde se proti svému vlastnímu konceptu prohřešil. Tento autor tedy není pokorný pomocník tvůrce, ale zpupný majitel světa. Takovému kritikovi nestačí umělci jaci se rodí, on se jim snaží vybojovat prostor, aby se jejich přirozený talent rozvíjel dle jejich vlastních možností a dispozic. On je musí znásilnit, zmrzačit, zeslužebnit napasovat na svou představu. On se je snaží přizpůsobit svému jedinému obrazu světa, neboť jedná jako majitel předem dané a jedině možné pravdy, kterou ti hloupoučtí a neposlušní umělci nechápou a neustále mu jeho

předem daný umělý obraz světa ruší a kazí. Ten, kdo takto mluví, ví vždycky všechno lépe než ti druzí, jenže — bohužel, nic z toho sám neumí, a proto se snaží nejdříve všechno živé zničit, zakázat, umrtvit a zabít. Svůj umělý svět si pak sestavuje buď z mrtvol, které se již nemohou bránit, nebo ze zpolozmrzačených přežilých, kteří nemají sílu klást odpor. Skutečného, nevypočitatelného, rozmanitého a neuchopitelného světa se bojí, neboť kdesi uvnitř dobře ví, že v něm by neuspěl. Nejspíš přirozeně žitý život je nad chápání těchto lidí. Asi proto se ho snaží za všech okolností předem zjednodušit, což znamená vždy zničit. Dokonce bychom mohli jít v naší úvaze ještě dál: Autory podobných vět přirozený svět již asi ani nezajímá a pohrdají jím. Z takových lidí jde však strach a měli bychom se jim vyhýbat. V normálně fungujících společnostech bývají často izolováni v psychiatrických klinikách. Jsou-li ale společnosti, které je povyšší na oficiální kritiky, je v těchto lokalitách vždy ohrožen život přímo v genetické podstatě.

Připomínám toto jen proto, aby vše živé, co se v Čechách dnes opatrně a pozvolna zase rodí, nevidělo v autorech podobných slov osvicence a své spojence: Jsou to bytosti antagonisticky nepřátelské všemu živému, jen momentálně ve své šílené hře, ve svém umělém obraze světa, potřebují i několik živých statistů, a proto křísí ty, které sami pomáhali před patnácti lety dobíjet. Ale běda pro vše živé, když se hra zase změní. . . . Měli bychom tedy tušit, že ten, kdo je schopen vypustit z úst či napsat námi citované věty, je už schopen všeho, neboť mu chybí to základní: vrozená pokora ke stvořenému.

Služba čtenářům

Dobře vypadající soukromý podnikatel 180/87 hledá hezkou ženu štíhlé střední postavy mezi 40-45 lety. Značka: "West Ontario"

Čech, 27 let, žijící v Maine, USA, hledá inteligentní krajanku 20-30 let za účelem seznámení. Jedno dítě není problémem. Pište: RK, 12 Maple Av., Freeport, Maine 04032, USA.

Mladá lékařka žijící na východě USA by se ráda seznámila s inteligentním, sportovně založeným pánem - nekurákem. Značka: "Upřímně a radostně"

SLOBODNÁ Slovenka, 39 ročná, 165cm, štíhla šarmantná blondýnka, inteligentná, vzdelaná a veselej povahy, žijúca v Kanade, pre nedostatok príležitosti hľadá touto cestou úprimného, inteligentného a dobre situovaného slobodného prijateľa do 45 rokov - nefajčiara. Foto čestne vrátim. Značka: Spoločné šťastie v Kanade, USA alebo Austrálii.

Information About Free Trade

Find out what you need to know

Check the boxes for pamphlets or studies you require

ISSUE PAMPHLETS*

*Includes pamphlet on the Agreement and your province or region.

SPECIFIC SECTORS

Includes pamphlets on Agriculture, the Automotive Industry, Energy, The Fishing Industry, Forestry Products and Investment.

GENERAL

Includes pamphlets on Consumer Interests, The Agreement, Canadian Women, Culture, Key Benefits, Solving Disputes and Tariffs.

(Please Print)

Name: _____

Address: _____

City, Town or P.O. _____

Prov.: _____

Postal Code: _____

IN-DEPTH STUDIES

- Agriculture
- Consumers
- Economic Assessment
- Energy
- Fisheries
- Forest Products
- Industry
- Minerals and Metals
- Services
- Synopsis of Agreement
- Women

Mail coupon to: External Affairs, DMTN, Ottawa, Ontario K1A 0G2

You can also call toll-free: 1-800-387-0660 (English) 1-800-387-0679 (French)

Hon. John C. Crosbie, Minister For International Trade
L'honorable John C. Crosbie, ministre du Commerce extérieur

External Affairs
Canada

Affaires extérieures
Canada

Canada

Dopisy

Vice porozumění

Ota Ulč zkoumal nové uprchlíky. Zpracoval stovcacet formulářů, údaje vložil do počítače, nyní má kilogramy výstupů, které bude opět zpracovávat.

V roce 1983 jsem se svojí rodinou strávila půl roku v italských uprchlických táborech, nejdříve dva měsíce v Latině blízko Říma, potom čtyři měsíce v Capui u Neapole. Byla to nejzvláštnější doba v mém životě.

Byli jsme lidé s nepotřebnou minulostí, neznámou budoucností, lidé bez majetku, peněz, zaměstnání. Žili jsme v tvrdých podmínkách, i ve špině, byli jsme hladoví, hubení, opálení a neuvěřitelně zdraví. Běhali jsme po plážích, využívali nezajem italských úřadů o nás (nikdo se nestaral kde jsme) a toulali se bez peněz po Itálii. Poznali jsme docela jinou zem než může poznat normální turista, viděli jsme obrazy, na které nikdy nezapomeneme.

Lezli jsme po kopcích na Ischii, pluli mezi ostrovy a ztráceli srdce stejně jako před lety Axel Munthe, procházeli jsme předvánočními ulicemi Neapole, ulicemi plnými světél a jižního ovoce, bloumali ve větrném Amfiteatru Campanu. Nezapomenu na stoupání do hor nad Latinou, v posledních horkých zářijových dnech procházeli biblickou krajinou, i záře slunce tady byla jiná, měli jsme tisícileté zdi, trhali divoké říky a vraceli se až se západem. Na úpatí jsem spatřila starce s dítětem česat víno, mladičká matka prostírala v zahradě bílý ubrus, čas jakoby se zastavil, i pro nás. Po letech strávených v každodenním ohlupujícím běhu jsme se konečně zastavili. Důkladně a na celý život.

O několik týdnů později, v prvním chladném podzimním dešti, jsem stála na Kapitolu a pak pomalu sestupovala k Foru Romanu. Už nebylo proč spěchat, opírala jsem se o mramor uprostřed Věčného města a ty nejstarší, nejzákladnější lidské otázky se tady samy ozývaly: kdo jsme, kam směřujeme.

S odstupem několika let je těžké říci, co bych dělala, kdyby v oněch dnech za mnou někdo přišel s osmistránkovým dotazníkem. Myslím, že bych nejspíš složila osm bílých lodiček a nechala je plout po Tiberu.

Nechci si dělat legraci z průzkumu nových uprchlíků. Ráda bych jenom řekla něco o nás, lidech kteří opustili Československo v osmdesátých letech.

Nemyslím, že bychom byli o tolik jiní než ti, co opustili naši zem po srpnu, po únoru, před válkou. My všichni, uprchlíci všech dob, jsme odešli, neboť doma jsme nemohli žít

způsobem, jakým jsme chtěli, (v extrémních dobách tam někteří nemohli žít vůbec), všichni jsme odešli s nadějí, s touhou naplnit svůj život podle svých představ. A ve všech dobách odcházeli lidé charakterní i méně zásadoví, moudří i pošetilí, nepřizpůsobiví i přizpůsobiví, prostě různí. Nemyslím, že naše vnitřní, nejhlubší lidské vlastnosti závisí na okamžiku, kdy jsme naši zem opustili.

Ota Ulč byl překvapen neochotou čerstvých emigrantů vyplňovat jeho průzkumové dotazníky. Já ne. Tato nechut' může mít nejrůznější příčiny. Jistě i takové, že uprchlíci už pomýšlejí na normalizaci nebo jsou přehnaně bázlívi, příliš poznamenáni životem v Čechách či na Slovensku. (Takoví byli Češi a Slováci už za K.H. Borovského.) Příčiny mohou být ovšem i docela jiné.

Dobrym důvodem může být to, že člověk prostě nerad vyplňuje dotazníky a je mu jedno, zda byly připraveny v socialismu nebo v kapitalismu. Žije na svobodě, tedy dotazník vrací. Má na to plné právo.

Dalším důvodem mohou být pochybnosti o smyslu celé akce. Byli účastníci DOBRĚ informováni, k čemu statistika bude? Je vlastně legrační rozebírat důvody, proč lidé dotazníky nevyplnili, daleko správnější by bylo ptát se, proč by je měli vyplňovat. Vyplňovat formuláře není příjemná práce a pokud člověk není stoprocentně přesvědčen o jejím významu a účelu, nebude ji dělat.

Další důvod je mimořádný, přesto možný. Těch, kteří v Československu zažili to nejhorší, se může dotknout, že nejosobnější zážitky, bolesti mají vpisovat do rubrik formuláře. Je to možná pitomé přirovnání, ale dát lidem, kteří přišli z koncentráku dotazník, by bylo neomalené.

Ale i pro běžné lidi, kteří měli běžné zážitky, je asi dost obtížné vpisovat do rubrik něco takového:

- Jsem nešika, intelektuál. Musel jsem dělat těžkou práci, nejdřív jsem si zlomil levou nohu, potom obě. Život není nekonečný a začal jsem se bát, že ztratím schopnost myslet.

- Narodila se mi mrtvá holčička. Už tam nechci rodit.

- Můj táta je děsný vůl, vstoupil do strany a všechny otravoval. Tak jsem se zařídil po svém.

- Patřila jsem k těm mladým holkám v miniskních a klukům v texaskách, co se snažili zastavit tanky. Ted', po dvaceti letech mi došlo, že díky ostatním spoluobčanům jsme je nezastavili.

- Když poslali našeho malého na onkologii, začal jsem se modlit. Nakonec ho pustili, nic mu nebylo, ale my už jsme chtěli pryč.

- Rozhodl jsem se nejt k volbám. Večer mi přišli do baráku s kasičkou (volební urnou), překvapilo mě to a já v té chvíli nenašel odvalu nehodit nebo škrtnout. Otrávený jsem byl ze

sebe, ze všeho a už jsem nechtěl zůstat.

Takové věci se těžko piší do dotazníků. Ony se špatně piší ale i ty samozřejmě, tisíckrát vyřčené, nám všem společně. Kvůli dětem, to už se pomalu každý ostýchá psát.

Ještě něco k vlastnímu dotazníku a k některým výsledným průzkumům.

V části profil osoby mě rozesmál třídní původ, vzpomněla jsem si na svého tchána. Byl rolníkem, policajtem, pracoval v obchodě, byl úředníkem, pracoval v uranových dolech, byl malým českým farmářem. Nemám tušení, do které kategorie by sám sebe zařadil, nejspíš by napsal nevím, možná nepovím. Jistě nebyl atypický. Přemyslím, kam by raději zapadl Bohumil Hrabal, zda mezi umělce či nekvalifikovaně, mezi právníky či do party nezaměstnaných v domácnosti.

A co to vlastně jsou rustikální kořeny? Nejsou to náhodou kořeny nás všech? A dělnická třída? Ta česká dnes obsahuje i bývalou vládnoucí třídu, také lidi nepřizpůsobivé a velkou část inteligence. Ale já už ani nevím, co to je inteligence — jsou to ti, kteří na to mají papír? Ale právě ti nejlepší, nejčestnější mají již po desetiletí obtíže získat vzdělání a smysluplné povolání. Prostě neměla bych odvahu třídit ty naše popletené, někdy úplně poničené osudy a původy. A nevím, zda to vůbec lze a zda to má smysl. Chci říci, že každý jednotlivý osud je jedinečný, podobá se modernímu obrazu, chceme-li ho učesat do srozumitelných, předem předepsaných linií, můžeme se hluboce mylit.

Jak se lidé dostávají do exilu je jistě zajímavé téma. Upozorňuji, že cesta z Jugoslávie do Itálie nebo do Rakouska nemusí být běžnou, nekrkolomnou záležitostí. Pokud se v poslední době nic nezměnilo (to nevím), s našimi jugoslávskými šedivými pasy nelze hranici legálně přejít. Přejít nebo přejít dalo někdy práci, zvláště rodinám s malými dětmi. Přesto jsme prošli, někteří projeli v bouři, někteří šli za stělav do vzduchu, jiní šlapali v noci bažinou se spícím dítětem v náručí, to druhé vedli za ruku, další přecházeli v kopcích nad Terstem a šťastně přespali ve vyzácném výskytišti jedovatých hadů, další veslovali v malé vypůjčené loďce po moři, jiným pomohli neznámí západní Němci, těch příhod je moc a moc, vydají na román. Doporučuji posbírat všechny špinavé ponožky, vzít starý lavór a v Latíně, v prvním záchytném táboře uprchlíků, zajít do záchodové umývárny v rodinné části, ponořit lavór do jednoho z kamených koryt a v ledové vodě pomalu, trpělivě prát. Kolem budou tatíkové umývat děti, maminy mýt nádoby a také prát, za dvě tři hodiny lze vyslechnout nádhernou hromadu příběhů, a nejen o přechodu hranic. Do Latiny

ovšem vůbec nedoporučuji brát formuláře, raději obrovský pytel ovoce a koš sýrů, alespoň pro děti.

Nakonec ještě něco k otázce, která je pro tolik lidí zásadní, přímo kardinální — zda jsme uprchlíci ekonomičtí nebo političtí.

Odešli jsme, neboť doma jsme nedokázali žít tak, jak jsme chtěli, bohužel, náš národ se zatím proti sovětským tankům neprosadil. Odešli jsme a nechali za sebou všechnu svoji práci, opustili jsme všechno, co nám patřilo. Nemám na mysli majetek vyjádřitelný penězi, ale nenahraditelné věci jako dům, který jsme sami postavili, rodinné píano, u kterého jsme vyrůstali, stromy, které jsme sázeli se svými rodiči, stromy, které jsme sázeli se svými dětmi. Opustili jsme nárok na svoji zemi a odešli jen s nadějí, že na světě existují místa, kde se dá šťastněji, volněji žít. A kolik lidí, tolik přestav o šťastném životě. Jsme uprchlíci ekonomičtí nebo političtí?

Není celé toto dělení hloupost?

Za největší slabost uprchlíků považuji to, že jsme své nároky na život neuplatňovali doma, navzdory všem příkořím. Ale tato prohra je společná všem emigrantům, a to emigrantům všech dob. My všichni jsme zvolili něco jiného než Milada Horáková, Václav Havel, Jiří Gruntorád, my všichni do jednoho. Jak a podle čeho se tedy máme dělit na uprchlíky politické a ekonomické?

Máme snad rozebírat to, co nás do emigrace vyhnalo? Jenže jak ono spletité, prorostlé předívno rozdělit? To by nedokázal ani pánbůh, už jen proto, že nejsou pouze dvě motivace, je jich daleko víc a všechny jsou důležitější a všechny se prostupují.

Tak třeba proč odešla z Československa drobná, hubená máma třech dětí, byla z Ostravy a do Latiny dorazila s celou rodinou dva dny po nás. Když jsem se ptala, jen ukázala na své děti: "Už rok jsem jim mléka nedávala." Kam patří člověk, kterého léká zkažený svět, svět kde je pro děti i dospělé nebezpečné pít, jíst, dýchat. Je tato upracovaná mamina uprchlík ekonomický či politický? Nebo vytvoříme další kategorii — skupinu ekologickou? Tam ale patřime opět úplně všichni, každý člověk raději dýchá vzduch k dýchání, pije vodu k pití.

A co je ekonomická motivace odchodu? Nevěřím, že existuje jediný člověk, který si prostě prohlédne katalog obchodního domu, zbalí se a uteče. I kdyby to sám tvrdil, všechno je trochu složitější, všechno je jinak. A jak je to s lidmi politickými nebo s lidmi, kteří se za politické považují? Ti se snad nestraší o věci ekonomické? Nikoho z nich nezajímají peníze, majetek, společenské zařazení? Určitě ne? V emigraci jsem potkala hodně Čechů a Slováků, poznala jsem lidi čestné i nečestné, hrdé i poddajné,

srdečné i nepřijemné, soucitící i sobecké, mlčenlivé i upovídané, přemýšlivé i povrchní. Na nikoho z nich bych nemohla ukázat prstem a říci, ten je ekonomický, ten je politický.

Mám ráda historku o Janu Masarykovi. Při příjezdu do USA vyplňoval vstupní formulář a do rubriky rasa odmítl zapsat, zda je bílý, černý nebo žlutý. Napsal pouze — rasa lidská.

Nejraději bych všechny formuláře vyplňovala stejně: rasa lidská, původ lidský, životní osudy lidské.

Marta Kolářová, Kanada Informácie o českých a slovenských emigrantoch v Taliansku

Do 5. 8. 1987 prijímal tábor v Latine všetkých emigrantov z Východnej Európy. Po 5. auguste 1987 bol tábor uzatvorený a nových emigrantov registroval policajný orgán v Ríme. V súčasnej dobe je registrovaných emigrantov (Čechov a Slovákov) asi 120, na Kanadu čaká asi 50. V období od 5. 8. 1987 do 24. 12. 1987 prišliých je asi 150 (na Kanadu asi 60). Celkový počet Čechov a Slovákov čakajúcich na Kanadu je asi 110. Od 1. 1. 1988 je prijímanie nových emigrantov veľmi komplikované a mnohí zostávajú v Juhoslávii, resp. v Rakúsku. Národnostná štruktúra emigrantov je nasledovná: 95% Poliakov, 5% ostatných.

My Češi a Slováci čakajúci na Kanadu apelujeme na organizácie spolky, ktorým je tento náš problém adresovaný o pomoc pri rýchlejšom vybavovaní našich formalít. Prosíme našich krajanov v Kanade, aby podľa ich možnosti, na úrovni organizácií, kongresov apelovali u Kanadskej vlády, v príslušných ministerstvách Kanady, Kanadského veľvyslanectva v Ríme, v krajskej tlačí predostreli náš problém odlišenia národností z tzv. "Východnej Evropy".

Rýchlejšie vybavenie formalít umožní skoršiu aklimatizáciu v Kanade a skoršie sa zapojenie Čechov a Slovákov v krajských spolkoch.

Českí a Slovenskí emigranti v Taliansku (Marec 1988)

K oficielným kontaktům

Úvodem bych chtěla poznamenat, že nejsem upravenec, ani se upravit nehodlám, a v Novém divadle na Hubačově Generálce jsem nebyla. Souhlasím také s panem Škvoreckým, že české divadlo ve svobodném světě by mělo hrát autory, kteří jsou v Československu zakázáni.

Jenže co když divadlo má skutečně zaručeno, že Generálka bude vyprodaná, kdežto závažnější hry diváka tolik nepřitahují. Pan Škvorecký má také obavy, že by se meditativní a filosofická literární díla špatně prodávala. (nevydal na př. ani jedno dílo J. Havelky, ačkoliv Reflexe vyšly v angličtině už ve třetím vydání — že

by byli ti Kanadčané vnímavější, než jsme my?)

Budto tedy jak Nové divadlo, tak pan Škvorecký svoji klientelu podceňují, a diváci i čtenáři by přijali náročné umění se stejnou ochotou. Anebo naopak jak pan Škvorecký, tak Nové divadlo dobře znají svoje pappenheimské, a protože divadlo i nakladatelství jsou kromě kultury také bysny, musejí svým klientům vyjít vstříc, a také to dělají.

Kromě toho: Jsme tady už dvacet let, vyrůstá nová generace. Musíme být podezřívaví vůči všem, které režim pustí na Západ? Pan Škvorecký jistě ví, že také vůči nám byli emigranti z r. 48 podezřívaví, protože jsme přišli z komunistického Československa.

Že si vláda v Praze nedá ujít příležitost posílat na nás špióny? Ale ovšem. Jenže být nesmlouvaný vůči každému, kdo tam těch 20 posledních let prožil a dostal se ven, aniž musel uprchnout ze zájezdu, anebo jít přes dráty, znamená zapomínat na vlastní minulost. Znamená to předstávat si, že po nás už nic nebylo a nebude. Když pan Škvorecký byl koncem šedesátých let pozván do Ameriky, byli pořádně v Československu mnozí, kteří nesměli vycestovat ani tehdy, ani nyní. Měl snad svoje pozvání proto odmítnout?

Skutečnost za železnou oponou je daleko složitější, než se nám zdá. A měli bychom být opatrní, abychom třeba neumlčeli nějakého budoucího Škvoreckého, který nemůže za to kdy a kde se narodil, a k tomu, aby se mohl rozvíjet všestranně, potřebuje pochopení i z naší strany.

Bude se mi namítat, že herci Vinohradského divadla, ani auto Generálky nejsou žádnou nastupující generací. Jedná se však o princip. A vzhledem k tomu, že se východní blok otřásá (i když v Československu to zatím není vidět), budeme muset být připraveni na novou vlnu kontaktů, možná příjemných, možná nepřijemných, ale rozhodně vyžadujících od nás nové rozumné hodnocení situace.

Hana Smithinová, Kanada

K dopisu Hany Smithinové

Paní Smithinová má pravdu: Sixty-Eight Publishers nevydalo nejen dílo pana Havelky, ale ani její díla, která nám nabídla. Prostě se nám to nelíbilo, nejsme ani povinni, ani nemůžeme vydat všechno, co nám autoři pošlou. My, a myslím i Nové divadlo, se neřídíme ani tak vkusem zákazníků jako svým vlastním. Pokud jde o můj zájezd do Ameriky v roce 1966. Opět má paní Smithinová pravdu, že jsem v Americe byl. Nebyl jsem však vyslán čs. Ministerstvem kultury jako Vinohradské divadlo, ale pozván Longislandskou univerzitou: nebylo mi také v Praze nařizeno, abych přednášel pro emigraci, ale

bylo mi nařizeno, že se s emigranty nesmím scházet (slib jsem nedodržel, jak mohou potvrdit tehdejší redaktori Hlasu Ameriky); a last but not least, předdubčekovská léta šedesátá byla přece jen něco jiného než Jakešova léta pozdně osmdesátá. Skutečnost za železnou oponou je opravdu složitější, politicky, morálně i lidsky, než jak ji prezentuje paní Smithinová, a jedná se opravdu o principy, nikoli o osobní hořkosti, veřejnosti předkládané jako spory o principy.

Josef Škvorecký

Sex a smrt v Československu

Filmový transkript Kunderova románu je naprosto přesný: odhaluje psychologickou prázdnotu postav, sentimentální banalitu příběhu, pseudofilosofickou namyšlenost dialogů a historické kulisy, které proměnily pražské jaro v dějinný kýč mezi dvojím sledem postelového tělocviku. Herecké výkony jsou vynikající. Rušivě působí naslédle přiblblý úsměv, jenž trvale provází Tomáše. Ten tak soutěží s Monou Lisou, připomíná nám, že moderní sex se podobá pingpongovému turnaji, v němž se soutěží podle pravidla každý s každým. Z filmu nesálá erotika a smrt, ale nesnesitelná nuda jež vnucuje diváku občasný pohled na hodinky navzdor francouzské pseudosensitivitě, zaměněné za hloubku zření lidského osudu, rozprostřeného mezi lásku a smrt. Prázdnota díla se neomezuje na postel, avšak nedá se ve filmu skrýt tak lehce jako v slovesce románu, kde lze předstírat, že o něco jde právě teď, když nejde o nic. Filmová falsifikace tedy neopakuje metodu bestselleru, ačkoli se režisér upřímně snažil. Film je kýč, vymačkávající z české tragedie co lze prodat na západním trhu jako karikaturu pražského jara. Ve filmu se ovšem musí hodně souložit, protože této dějinné tématice rozumí každé malé Jarda, jenž by si jinak pletl naši zemi s Jugoslávií a Prahu by nenašel na mapě. Film říká asi tak všechno co zajímá dnešní Západ ohledně Čechů. Díky Milanu Kunderovi sexualita vede nad dějinami deset jedna. Přece nechcete, aby se lidé zajímali o pravdu ohledně dnešního Československa. Pravda je pro extremisty. Ani sex ani smrt, tím méně dějiny v ČSSR nejsou tak nudné, hluché a povrchní jako film i román o nesnesitelné lehkosti bytí. Film však nezfalšoval realitu Československa, film věrně okopíroval co si myslí expert na svědomí národa a o soudobém Československu. Bude-li Vám z toho špatně, sáhněte k antologii poezie, kterou uspořádal jiný moravský rodák před padesáti lety, a jež se jmenuje Lásky a smrt. Existenciální hloubka je neslučitelná s povrchností bestselleru, právě proto, že láska a smrt jsou první a poslední věci člověka, nikoli lehká zábava na cestě odnikud nikam.

Ivan Sviták, USA

Jak pro vás pracují naše programy.

V Canada Employment Centres máme vysoce kvalifikované poradce a novátorské programy. Nejdůležitější je to, že nám leží na srdci práce, kterou děláme. A více než kdy jindy pomáháme lidem s nespočetnými problémy se zaměstnáním.

Pomáháme lidem, kteří přišli o práci a lidem, jejichž zaměstnání je ohroženo. Také pomáháme těm, kdo mají nesnáze s hledáním práce, ženám a mládeži.

Pomáháme firmám najímat a trénovat nové pracovníky a zvyšovat kvalifikaci svých zaměstnanců. Od piky po vysoká postavení.

Skutečnost je:

- V loňském roce jsme pomohli 5 miliónům Kanad'anů na více než 650 místech.
- Více než 400,000 Kanad'anů se ročně účastní našich programů.
- Už po třech měsících nám 88% těchto lidí oznamuje, že našim přičiněním získali.

Jestliže potřebujete pomoc, obraťte se na Canada Employment Centre. Chceme vám pomoci. Jsme připraveni vám pomoci. A záleží nám na tom.

your

Canada Employment Centres

Employment and
Immigration Canada

Emploi et
Immigration Canada

Canada